

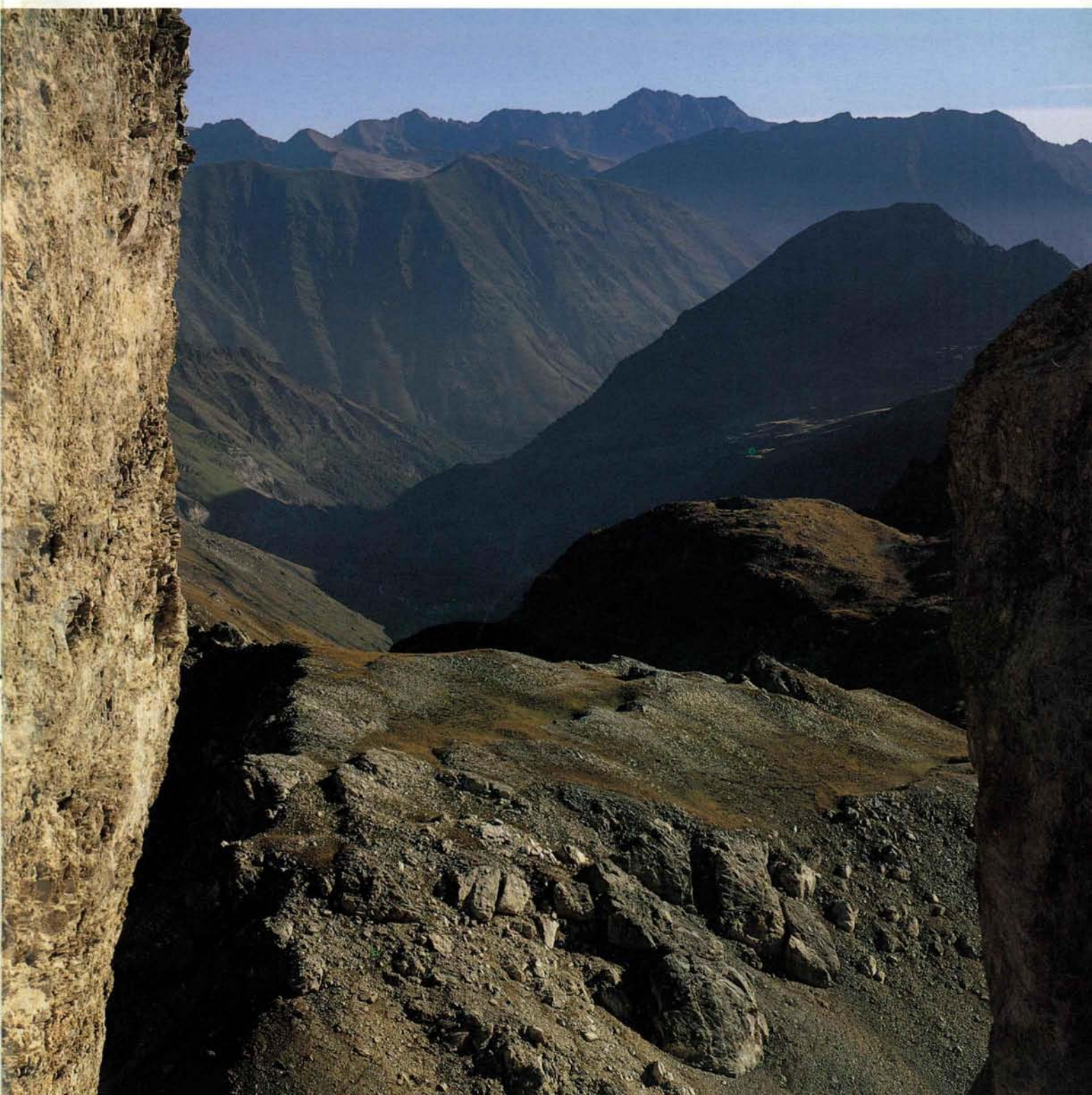
Núm. 812

AGOST 1997

625 ptes.

MUNTANYA

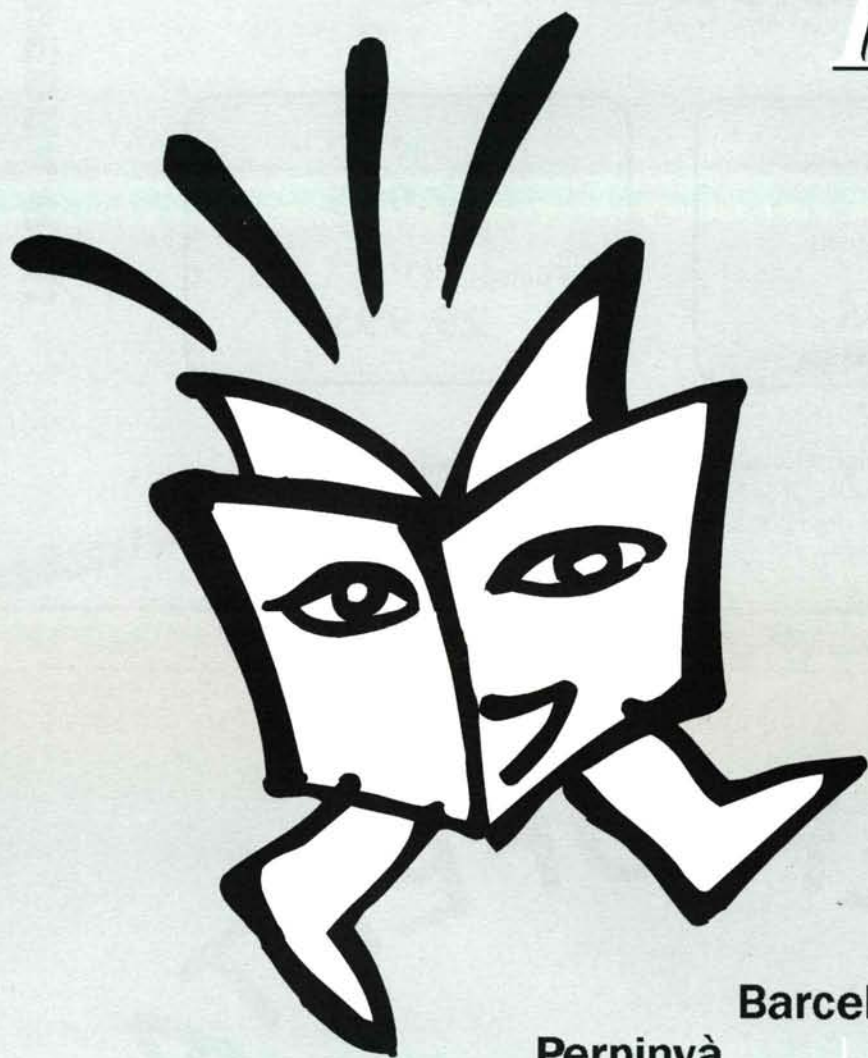

A/s seus peus
**calçat
infantil**

- BALMES
PLAÇA MOLINA
- AVDA.
PAU CASALS, 15
- PASSEIG
SANT JOAN, 139

Mostra de Revistes en català 1997

								Lleida	
								20-23	
								novembre	
								València	
								23-26	
								octubre	
								Barcelona	
								9-12	
								octubre	
								Perpinyà	
								4-7	
								setembre	
								Tarragona	
								29 maig	
								1 juny	
								Palma	
								15-18	
								maig	
								Girona	
								8-11	
								maig	

amb el suport de:

Generalitat de Catalunya

amb el patrocini de:

Freixenet

Grup
enher

organitzat:

A.P.P.E.C
ASSOCIACIÓ
DE PUBLICACIONS
PERIÒDIQUES
EN CATALÀ
■■■■■

PEDRA NEU

C/ BRASIL, 50 - 08028-BARCELONA
(CINTURÓ DE RONDA / AVDA. MADRID)

Tel. (93) 330 27 74

Horari: 11 a 14 h i 17 a 20.30 h. (dilluns matí tancat)

OFERTA D'ESQUÍ 1996-97

PEDRA-NEU

10 cintes exprés
+
20 Mosquetons

12.995

Friends nº 2, 3, 4

12.995

Friends nº 1, 2, 3, 4, 5

29.995

PEDRA-NEU

El millor material: d'Escalada, Alta Muntanya, Esport d'aventura
El trobaràs a PEDRA NEU, al millor preu del mercat. Vine!
LLOGUER DE: grampons - piolets - ARVA - esquís de muntanya
CANVI DE SOLES: botes - peus de gat

SUPER OFERTA

CADA MES UN
ARTICLE DIFERENT

Urgell, 95 bis - Tel. 453 50 01 - 08028 BARCELONA

MUNTANYA

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA
Club Alpí Català

ANY CXXI, VOL. 101, NÚM. 812, AGOST 1997

Redacció, administració i publicitat:

Paradís, 10. 08002 Barcelona

Tel. (93) 315 23 11 - Fax: (93) 315 14 08

Director:

Josep Nuet i Badia

Secretari:

Joaquim Bordons i Serra

Consell de redacció:

Francesc Beato, Joaquim Bordons

Francesc X. Gregori, Ferran Latorre,

Josep M. Panareda, Miquel Rafa

Corrector lingüístic:

Eulàlia Nuet i Badia

Cartògraf i dibuixant:

Armand Ballart

Maquetador:

Josep Nuet i Badia

Publicitat:

Adolf Garcia, Exclusives Publicitàries

Tel. i Fax: 237 95 01

Fotocomposició:

PC Gràfic

Cardenal Reig, 23, 8è 1a - Tel. 448 12 98

08028 Barcelona

Fotomecànica:

T4 Sorrosal, S.A.

Pujades, 68-72, 3r 3a - 08005-Barcelona

Impressió:

IMGESA

Alarcón, 138 - 08930 - St. Adrià de Besòs

Preu d'aquest exemplar:

625 ptes. (IVA inclòs)

Preu de subscripció anual:

3.300 ptes. (IVA inclòs) (sis exemplars)

A l'estranger: 4.700 ptes.

Comanda de números endarrerits

a la redacció de la revista

Dipòsit legal: B. 545-1958

ISSN: 0212-2111

Membre de l' **A.P.P.E.C**

ASSOCIACIÓ
DE PUBLICACIONS
PERIÒDIQUES
EN CATALÀ

• Els articles publicats a MUNTANYA expressen l'opinió dels seus autors.

• La revista MUNTANYA, editada pel Centre Excursionista de Catalunya-Club Alpí Català, es publica sense cap finalitat lucrativa.

© El copyright dels articles, tant de la part literària com de les il·lustracions, és dels autors respectius. Per tant, és absolutament prohibida la reproducció total o parcial, per qualsevol sistema, dels articles de la revista MUNTANYA sense permís escrit dels propietaris del copyright.

SUMARI

Vista del circ de Tromosa des d'una de les seves canals

Foto: Josep M. Sala.

A la muntanya, vés-hi preparat

134

Parlament de la festa de Sant Jordi 1997,

Conrad Blanch i Fors

135

Uns episodis desconeguts de la vida de J. M. Batista i Roca,

Andreu Balent

137

Una primera a la Dent d'en Rossell,

Robert Guilera i Giral

144

Sense títol, *Josep de Tera*

146

Canigó, voltant el Gasamir, *Joseph Ribas*

152

Las Médulas (Lleó), una espectacular forma de modelat antròpic,

Narcís Rucabado i Franquesa

155

Pedalant pel Delta de l'Ebre, *Melitó Queral*

162

Els guies d'alta muntanya, *Joan Jover*

164

Vies d'escalada, a cura d'Armand Ballart

167

Crònica del Centre

169

Crònica del món excursionista

170

Recordança

171

Llibres i mapes

172

NORMES DE PUBLICACIÓ DE MUNTANYA

Els autors que vulguin publicar els seus treballs a la revista MUNTANYA han de tenir present el següent:

Els articles cal que siguin inèdits i escrits correctament en català i mecanografiats a doble o triple espai en fulls de mida DIN A-4, deixant uns marges laterals d'un parell de centímetres.

Els articles aniran encapçalats pel títol i portaran a continuació el nom dels autors.

Els peus de les il·lustracions i el nom de l'autor aniran escrits en un full a part, precedits per un número

que es repetirà a la fotografia o dibuix corresponent. Per a facilitar la correcció dels originals, no utilitzeu els subratllats en els textos que vulgueu publicar.

Els mapes, dibuixos i gràfics haurien de ser dibuixats correctament amb tinta xinesa sobre paper blanc o vegetal. Les fotografies, en còpies de paper brillant blanc i negre o en diapositives, cal que siguin ben exposades i amb bona definició, que tinguin contrast, però que no siguin excessivament fosques.

A la muntanya, vés-hi preparat

Arriba l'estiu. És l'època en què d'una manera més massiva s'accedeix a la muntanya. Aquest accés ha vingut marcat els darrers anys per l'augment espectacular de la pràctica del que anomenem esports d'aventura. En aquesta classificació podem incloure des de l'alpinisme al barranquisme, passant pel parapent, l'espeleologia i el descens en bot. També hi hauríem d'incloure –probablement– les clàssiques excursions a muntanya i les bicicletes tot terreny. Aquestes activitats esportives es realitzen, en part, d'una manera organitzada des de les entitats i clubs excursionistes. També, a causa de l'augment molt important de les empreses d'esports d'aventura, s'organitzen activitats des de l'àmbit comercial. Finalment –i possiblement en el percentatge més significatiu–, l'accés a aquests esports es fa d'una manera independent.

Aquest fenomen de l'increment d'una pràctica esportiva amb unes característiques d'un cert risc i en un entorn bàsicament de muntanya, és notícia als mitjans de comunicació en el moment en què es produeix un augment notable dels rescats a muntanya. Immediatament s'alcen veus que sobre la base d'una certa gravetat de la situació demanen que es reguli més la pràctica dels esports de muntanya i que s'hagin d'abonar els rescats en cas d'accident. És obvi que davant d'una nova conjuntura de mercat –noves activitats esportives a muntanya i augment considerable de practicants– es requereixi una adequació legislativa que defineixi millor qui està capacitat per a oferir i dirigir aquestes activitats. De sempre ho hem estat les entitats excursionistes, però davant del nombre important d'ofertes en aquest àmbit, cal definir bé qui més les pot organitzar i com ha d'organitzar-les, bàsicament en el que fa referència a les titulacions que han de tenir les persones que dirigeixin activitats de muntanya. Ara bé, aquesta actuació legislativa, al nostre entendre, no hauria d'afectar l'àmbit del lliure accés a la muntanya, com a via de solució per a disminuir el risc que això comporta.

Quines serien aleshores les polítiques a seguir per a reduir l'índex d'accidents a muntanya, el rescat dels quals, en alguns casos, comporta, per la seva dificultat, la utilització de recursos importants i també un risc afegit dels equips de rescat?

En primer lloc caldria disposar d'una anàlisi més completa de les classes d'accidents i de la tipologia dels accidentats. Però d'una manera global es pot afirmar que la major part dels accidents a muntanya són conseqüència d'una combinació d'imprudència, falta de preparació física, equipament precari i desconeixement de l'entorn natural. Normalment, també, per les dades conegudes, els accidentats no pertanyen a clubs o associacions i no disposen sempre d'una assegurança.

Per tant, la primera acció a potenciar és informar de com i de quina manera s'ha d'accedir a la muntanya i quines són les prevencions bàsiques que s'han de respectar. En aquesta tasca divulgadora hi tenen un paper important a jugar les institucions, però amb el guiatge i l'experiència de tants anys de pràctica esportiva a la muntanya que reuneixen les entitats excursionistes.

És en aquesta línia que les entitats tenim molt a guanyar. En primer lloc evitant que la muntanya sigui sempre notícia quan es produeixen accidents. I en segon lloc, molt més important encara, aconseguint potenciar l'accés a la muntanya, per la via dels nostres clubs, que de sempre han tingut un compromís en la formació i preparació dels practicants d'aquests tipus d'esports.

Aquestes mesures preventives esdevenen un pas necessari abans d'introduir l'obligatorietat d'abonar, encara que sigui parcialment, els costos d'un rescat, els quals no haurien d'ésser cap obstacle per als practicants de muntanya afiliats a una entitat excursionista i amb la possessió d'una assegurança. En qualsevol cas, un cop més, la dita «val més prevenir que curar» és perfectament aplicable en aquest cas. Per això, a la muntanya, «vés-hi preparat».

Parlament de la festa de Sant Jordi 1997

Conrad Blanch i Fors

Excel·lentíssimes autoritats, antics presidents, benvolguts consocis, amics tots:

La diada de Sant Jordi, patró de la nostra estimada Catalunya, és de sempre un dia també entranyable per a l'Entitat. És el dia del reconeixement a un conjunt de persones que han estat fidels durant molts anys a un projecte comú que és el Centre. Per damunt de tot, definiria l'acte d'avui com el símbol de l'amistat. Fa uns quants dies, en la presentació d'una publicació —els *Itineraris per Collserola*—, l'amic i consoci Ignasi Forcada deia que l'obra era el resultat de l'amistat. I jo vaig pensar que tenia tota la raó, perquè si ho analitzem bé, a més del record de qualsevol activitat excursionista, el que queda com a sentiment més profund és l'amistat i els lligams de companyonia amb tots aquells amb qui has conviscut.

Per això és enormement agradable retrobar-nos avui amb molts amics, que en alguns casos fa temps que no teníem el goig de veure, però que davant la crida d'aquest acte no han volgut faltar. I us puc dir que tots aquells guardonats a qui avui ha estat impossible assistir a aquest acte ens han fet arribar la seva adhesió i també el desig que fos una altra persona que recollís per ells la preuada insígnia.

Voldria tenir també un sentit record per a tots aquells consocis que no estan amb nosaltres. I en destacaria un, Joan Coromines, soci del Centre des de l'any 1930. L'insigne filòleg, representant

del que anomenem excursionisme científic, deia que l'excursionisme li havia permès parlar de Catalunya i de la seva llengua amb coneixement de causa. Aquest és un exemple de la capacitat integradora i de la diversitat de l'excursionisme —país, muntanya i llengua— tal com l'ha entès el Centre. I aquesta ha estat la base més sòlida per a arrelar-nos en el teixit de la societat civil catalana.

Us vull, doncs, agrair, a tots els guardonats, aquesta contribució generosa que heu fet a l'obra col·lectiva que representa l'Entitat. Dir-vos que ens sentim orgullosos del vostre testimoniatge al llarg de tants anys, que estic segur que ha valgut la pena, perquè el Centre, després de cent vint anys, és una associació reconeguda i respectada.

L'any passat, darrer del mandat de la junta que vaig presidir durant quatre anys, ha estat un any important de realitzacions. Jo en destacaria dues prou significatives: la inauguració de la remodelació de la sala d'actes i la publicació del llibre *Centre Excursionista de Catalunya. 120 anys d'història*. En ambdós casos ens trobem amb realitzacions que assenyalen un dels nostres caràcters més diferenciadors: són obres col·lectives. La remodelació ha estat possible, en part, gràcies a més de quatre-centes col·laboracions dels nostres socis, i la publicació de l'obra, coordinada pel nostre entranyable amic i consoci Agustí Jolis, ha estat fruit de gairebé quaranta col·laboracions. Això posa de manifest la nostra força social i ens

demonstra que quan ens proposem una fita conjunta tenim la capacitat d'assolir-la. Aquestes constatacions ens han de fer encarar el futur amb optimisme.

Fa uns quants dies, en una trobada dels membres de la junta directiva i de la Comissió de Publicacions amb el president Pujol, aquest ens preguntava com anava l'Entitat. Jo li vaig dir que bé, però que podria anar millor. És a dir, que hem d'estar satisfets de les realitzacions, com les que ara comentava, però que en cap moment no podem acomodar-nos, i cal tenir l'exigència, la imaginació i la voluntat de progressar en un context cada vegada més complex i que demana més de nosaltres. És en aquest sentit que la nova junta que ara encapçalo, i que ben aviat conduirà l'actual vicepresident, Enric Nosàs, ens plantejem el futur.

No voldria estendre'm massa en concrecions, però sí esbossar quatre espais d'actuació que considero bàsics.

El primer és el de la conservació i millora del nostre patrimoni (refugis, local social, arxius, biblioteca, publicacions). Aquest àmbit exigeix molts recursos i atenció per part de tots nosaltres, ja que tenim el compromís de preservar tot el que les diferents generacions han aportat al Centre.

El segon seria l'eix de les activitats i serveis, mantenint i millorant les activitats de sempre i incorporant-hi aquelles que la societat ens demana. També oferint cada cop més un conjunt de serveis i avantatges que facin ésser valuós per ell mateix el nostre carnet de soci. I ho hem de fer sense caure en modes passatgeres, atenint-nos sempre al caràcter diferencial del Centre i donant el màxim nivell de prestacions i de qualitat.

El tercer espai d'actuació seria el de la formació. La formació és inherent als nostres objectius socials: divulgar, donar a conèixer. Transmetre l'experiència de tants i tants socis en les diferents disciplines que conflueixen a la muntanya. En aquest sentit s'ha creat recentment l'Escola de Muntanya amb el doble objectiu de potenciar tots els cursos de formació i d'endegar les titulacions que el nostre col·lectiu social necessita.

Un quart i darrer àmbit és el de la creació d'opinió. El Centre Excursionista de Catalunya és un punt de referència en molts temes que són d'ac-

tualitat social: natura, llengua, accés a la muntanya, història, costums, etc. Hem augmentat significativament la nostra presència en mitjans de comunicació i, per tant, hem d'aprofitar aquesta plataforma per a fer sentir la nostra opinió. Aquesta opinió ha d'estar elaborada des d'una anàlisi rigorosa i des d'un posicionament independent. Si el Centre és fidel a aquests principis, ben segur que tenim molt a dir i a fer.

Finalment, tots aquests eixos s'han de coordinar, articular i integrar en un projecte global de futur, en el qual estem treballant, i que es concreta en l'elaboració d'un Pla Estratègic, que preveiem finalitzar en acabar l'any. El Pla Estratègic és una eina que d'una manera sistemàtica, mitjançant l'anàlisi i la reflexió, ens ha de donar els elements per a projectar-nos amb seguretat i confiança al futur a què abans em referia, definint clarament els nostres objectius, prioritats i assignació de recursos.

És bo que sapiguem elevar-nos per damunt del dia a dia i definir amb claredat com volem evolucionar, donant respostes imaginatives a moltes preguntes, prenent iniciatives i anticipant-nos quan ens calgui. Jo pensava en aquella situació que de vegades trobem a la muntanya quan el pla està cobert per la boira i, després de caminar una estona, sobrepassem el mar de núvols i descobrim davant nostre un panorama immens. És aleshores quan ajustem el nostre camí, veiem ben clar on volem anar i gaudim d'una plenitud impossible d'obtenir si no haguéssim fet l'esforç d'anar més amunt.

Això és el que hauríem de fer, anar més amunt, perquè tots aquests projectes i il·lusions siguin realitat. Perquè, sens dubte, el veritable motor d'aquest projecte de quatre eixos al qual m'he referit som tots nosaltres i, per tant, us en-

coratjo a recórrer conjuntament aquest apassionant camí.

Enguany se celebra el centenari de l'espeleologia a Catalunya. El 27 de desembre de 1897 mossèn Norbert Font i Sagué descendí a l'avenc de Can Sadurní. Aquesta fita es pren com a referència de l'inici de l'exploració espeleològica a Catalunya. Abans, l'any 1880 i després el 1896, Eduard Martel, soci delegat del Centre a París, va publicar dos treballs al butlletí del Centre. També, quan l'any 1896 Martel visità la cova del Salnitre i la Fou de Bor, Font i Sagué l'acompanyà.

L'any 1952 fou creat l'Equip de Recerques Espeleològiques com a Secció d'Espeleologia del Centre, per un grup de persones que ja feien una activitat conjunta en l'àmbit d'una altra entitat, l'Agrupació Excursionista de Catalunya.

Precisament una persona que va viu-

re des de fora del Centre la creació de la nostra Secció d'Espeleologia va ésser la que avui tenim amb nosaltres, el Sr. Francesc Vicens i Giralt, que pronunciarà el seu parlament: «L'espeleologia i l'excursionisme, cent anys de camí plegats». Perquè si volguéssim destacar una característica de l'espeleologia a Catalunya és que aquesta activitat s'ha desenvolupat de sempre en l'àmbit de les entitats excursionistes.

El Sr. Vicens, conegut per tots nosaltres com a historiador, escriptor i polític, va ésser fundador l'any 1945 del GES (Grup d'Exploracions Subterrànies) dintre del Club Muntanyenc Barcelonès, i en fou el primer vicepresident. La seva activitat espeleològica el va conduir a publicar l'any 1958 el llibre *Avencs i coves*. Malauradament, les circumstàncies polítiques de l'època el van apartar de la seva afició. El llibre, però, va constituir un punt de referència per als practicants

de l'espeleologia del seu temps. Per sort, Catalunya va recuperar anys més tard la contribució directa de Francesc Vicens, però ja en el vessant de tots coneguts. Primer, director de la Fundació Miró, historiador i crític d'art. Després, diputat al Parlament de Catalunya l'any 1980 i diputat a les Corts l'any 1982, i, darrerament, de l'any 1991 al 1995, regidor de Relacions Culturals de l'Ajuntament de Barcelona.

Moltes gràcies al Sr. Francesc Vicens per haver acceptat la nostra invitació en aquest acte.

Bé, amics, només em queda felicitar de nou tots els que avui rebreu la insígnia de l'Entitat i fer extensiu l'agraïment i la felicitació a tots els qui treballen en aquest engrascador projecte que és el Centre, on podem tenir persones que s'apassionen des dels avencs més profunds als cims més enlairats.

Moltes gràcies per la vostra atenció.

Uns episodis desconeguts de la vida de J. M. Batista i Roca

La seva estada a Er (Cerdanya), entre el desembre de 1934 i el març de 1936

Andreu Balent

Els amics cerdans de Josep Maria Batista i Roca

El juny de 1995 es va homenatjar Josep Maria Batista i Roca amb motiu del centenari del seu naixement.¹ Batista i Roca (1895-1978), eminent patriota català, fundador de Palestra i anys després, a l'exili, del Consell Nacional Català, fou també, a principis dels anys 1920 un dels capdavaners de l'etnografia a Catalunya. Recordarem només aquí el seu *Manual per a recerques*

d'etnografia de Catalunya, Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya, Universitat de Barcelona, publicat l'any 1922, amb Tomàs Carreras i Artau. Va ser també un soci destacat i fidel del Centre Excursionista de Catalunya.

L'atzar de la conjuntura política (fracàs de l'alçament del 6 d'octubre de 1934 i la repressió que el va seguir) el van dur a fer llargues estades al poble cerdà d'Er (on tornava després de viatges més o menys llargs).² Aquí Batista i Roca va conèixer el mestre d'escola Pere Saury i el capellà Josep Maria Castellà Roger (aquest, era ja conegut de Batista?). Sembla també que Batista i Roca coneixia el batlle d'Er, ja que aquest, Bartomeu Lledós, fill d'una

casa benestant de terratinents d'Er, era també ben establert en els negocis a Barcelona, on s'havia casat l'octubre de 1913 amb Alina Pagès, filla d'un negociant i cunyada d'industrials del ram tèxtil de Sabadell. Com Lledós podia conèixer ja Batista? No ho sabem.

El que ens interessa aquí i que concerneix també l'afició –per no dir l'amor– de Batista a la vegada per l'etnografia i l'excursionisme, és que aquestes persones ben diferents (per les seves idees i el seu tarannà) es van avenir i van formar a Er, durant uns quants mesos, una mena de «cenacle» intel·lectual que va interessar-se per les coses catalanes, la literatura i la poesia. En aquest «cenacle» hi va ingressar també el poeta perpinyanès de llengua catalana Joan Narach,³ que tenia una segona

Er, vista de conjunt: el poble, el solà de les Creus, el roc de Carbonet, el pla de les Creus, el pic de Segalera i, al fons, el Puigmal. Foto: Andreu Balent.

1. Vegeu; *Muntanya*, núm. 801, octubre 1995, pàg. 215.

2. Víctor CASTELLS, *Batista i Roca. Una vida al servei de la reconstrucció nacional*, Rafael Dalmau editor, Barcelona 1995, pàgs. 27-28. En una carta (27 de febrer de 1997) Víctor Castells ens precisa la cronologia dels viatges que va fer, des d'Er, i dels quals parla en el seu llibre, entre el principi de 1935 i la primavera de 1936. Va establir aquest calendari amb l'ajuda de Pere Grau, historiador del moviment nord-català Nostra Terra:

–Estada a Tolosa (7 de gener de 1935), a casa d'Ismael Girard. Altra vegada, al febrer de 1935.

–Viatges a Perpinyà, on troba gent de Nostra Terra i on consulta documents en biblioteques sobre la Cerdanya.

–1 de juny de 1935: és a Londres; 2 de juliol: és a Oxford, on treballa en biblioteques.

–8 d'agost de 1935: és a l'Alta Savoia, amb amics i gent de la família. Encara hi és el 21 d'agost.

–Setembre de 1935: és a Ginebra, al Congrés de les nacionalitats europees i a l'Assemblea de la Societat de les Nacions.

–15 de setembre de 1935: és possible que hagi estat a París.

–21 de març de 1936: ha tornat una primera vegada a Barcelona.

–Del 6 al 17 d'abril de 1936: és a Perpinyà. Fa una conferència.

–1 de juny de 1936: ha tornat definitivament a Barcelona.

3. Cf. Pere VERDAGUER, «Narach, Joan», *Gran enciclopèdia catalana*, vol. 10, Barcelona 1978, pàg. 437.

residència a Er, on venia durant les vacances.

Com a historiadors ens interessàrem, en primer lloc, per Bartomeu Lledós⁴ i Pere Saury,⁵ persones d'una trajectòria política i individual fora del comú. No ens esperàvem pas trobar creuant les vides tumultuoses d'aquests una persona com Josep Maria Batista i Roca. Quan vàrem descobrir el fet, trobàrem aleshores que el capellà d'Er tenia també una biografia poc habitual per a un rector d'un poble pirinenc. Vàrem provar, doncs, de saber més coses. Aquí lliurem alguns elements de la nostra investigació que permeten aportar uns complements interessants a la biografia de Josep Maria Batista i Roca.

Alguna cosa cal dir, però, dels altres protagonistes. El batlle Bartomeu Lledós (1884-1951) era un home de paradoxes. Home de negocis benestant, terratinent a Er, casat a Barcelona, tenia també entrada a París prop d'homes ben situats a les esferes més altes del poder com a ministres radicals (és a dir, a França, de l'esquerra moderada no socialista) entre els més destacats de la III República en el declivi (Edouard Daladier, conegut a les trinxeres de la Primera Guerra Mundial, Albert Sarraut). Francmaçó, Lledós, adherit al Partit socialista SFIO, que provà d'implantar a la Cerdanya catòlica i conservadora amb l'ajuda de Saury. Va ser batlle del seu poble de 1929 a 1943 i de 1944 a 1951. També va presidir el Consell de Districte («arrondissement») de Prada de 1931 a 1937 i fou conseller general dels Pirineus Orientals pel cantó de Sallagosa (és a dir, l'essencial de la Cerdanya «francesa») de 1945 a 1951. Lledós practicà els negocis internacionals, legals, però també il·lícits, és a dir, el contraban. Acabarem dient que va col·laborar amb els serveis secrets francesos.

Pere Saury (1906-1973) va ser un home de destí poc comú. Nat a Sardinà (Conflent) en una família humil, va fer, primer, una carrera de mestre d'escola, com també la seva primera esposa, Anna Asperó, originària de la Llagona, a l'alt Conflent, als confins capcinesos. El 1934 tots dos eren mestres d'escola a Er. Com Lledós, Saury era socialista i sembla que també era afiliat a la francmaçoneria. Gràcies a les relacions de

Lledós va poder començar una nova carrera professional a la policia. Esdevingué de 1940 a 1943 un col·laborador del «famós» René Bousquet, prefecte del Marne i de la regió de la Xampanya, i després secretari general a la policia, en el govern de Pierre Laval de l'abril de 1942 al desembre de 1943. Després d'una reconversió hàbil, Pere Saury, casat per segona vegada a Savoia, va conèixer François Mitterrand (els anys 1950), del qual fou el suplent en una elecció legislativa parcial al departament de la Nièvre l'any 1961. Jugà un paper important en la vida política d'aquest departament; fou conseller general del cantó de Chatillon-en-Bazois. Després de la seva mort va ser enterrat a l'Alta Savoia i va ser Mitterrand qui va fer el seu elogi fúnebre al cementiri.

Quan era a Er, Pere Saury era aficionat als esports de muntanya. Fou (els anys 1930) un dels primers pioners de la difusió de l'esquí escolar. Gràcies a l'ajuda financera de B. Lledós, que comprà esquís per als alumnes de l'escola pública d'Er, la parella Saury duia aquests a les pistes de Font-romeu o del coll de Pimorent.

Josep Maria Castellà Roger (1883-1949) va néixer a la Selva del Camp i va morir a Reus. Capellà, havia ingressat a la congregació dels Claretians, a la qual va pertànyer fins al 1922 (i altra vegada després del 1935). Oposat a Primo de Rivera, es refugià a Perpinyà el 1923. El bisbe d'Elna-Perpinyà, Juli Carsalade du Pont, un gascó aficionat a la cosa catalana, li va confiar al desembre de 1923 la parròquia de Conat (al Conflent). El 10 de juny de 1925 el va designar com a rector d'Er. Castellà Roger, encara que poeta d'estil tradicional, tenia un cert talent literari. Havia publicat ja, el 1919, el *Pare Blanc*, que aplegava el conjunt de la seva obra teatral. Participà en els Jocs Florals de la Ginesta d'Or de Perpinyà i en els Jocs Florals convocats a Font-romeu pel bisbe Carsalade du Pont, amb motiu de la coronació de la verge d'aquest santuari cerdà com a patrona de la diòcesi. El seu recull de poesies *Font Romeu*⁶ hi fou premiat.

Cal també afegir que va ser guardonat per l'Acadèmia dels Jocs Florals de Tolosa. Publicà poesies a la *Revue historique et littéraire du diocèse de Per-*

pignan, entre les quals un virolai musicat per ell per a la Mare de Déu d'Er. Fou el 1934 que sortí de la impremta una obra de més envergadura, *La Serra inspirada*,⁷ «història» versificada de la Mare de Déu d'Er. Capellà lletraferit, va tenir una certa influència sobre els seus feligresos. Era en català que ensenyava el catecisme als nens i nenes d'Er. Uns quants es recorden encara avui que era una capellà «modern». Va tenir, però, «aventures» femenines; sembla que això va ser el motiu que deixés el seu càrrec de rector d'Er el novembre de 1935.⁸

4. Andreu BALENT, «Frontière, négoce, contrebande, espionnage et politique; un notable cerdan de la première moitié du XXe siècle, Barthélémy Lledos (1884-1951)», *Etudes-roussillonnaises*, XIV, Caen 1996, pàgs. 129-150.

5. Vegeu la ressenya que Oriol Nel-ló va fer de la nostra conferència a la Universitat catalana d'estiu de Prada el 18 d'agost de 1995: «Retrat d'un idiota moral», *El Temps*, València, 4 de setembre de 1995, pàgs. 58-59. Tenim en preparació dos altres articles: el primer (en francès) parlarà de la trajectòria de Pere Saury; el segon (en català a la revista el *Contemporani*, Barcelona), eixamplarà la present contribució.

6. Josep Maria CASTELLÀ ROGER, *Font-romeu*, poema en català, traducció francesa per l'abbé J. Nuhét, imprimerie J. Castellvi et Cie., Tolosa de Llenguadoc 1926, 95 pàgs.

7. Josep Maria CASTELLÀ ROGER, *la Serra inspirada* (obra en català amb traducció francesa), impremta de Marian Roca, Reus 1934, 111 pàgs.

8. Una curta notícia biogràfica de J. M. Castellà Roger ha estat publicada per Jean FOURIE, *Dictionnaire des auteurs de Langue d'Oc*, collection des amis de la Langue d'Oc, París 1994, 346 pàgs. Eugeni Cortade, historiador i rector de Pesillà de la Ribera (Rosselló) ens ha rebut (18 de desembre de 1996) i ens ha comunicat els elements que va transmetre a Albert Manent per al futur *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*. Hem recollit diversos testimonis d'antics «alumnes» del curs de catecisme de J. M. Castellà Roger (octubre i novembre de 1996). Donem ara la llista de les obres de mossèn J. M. Castellà Roger fins al 1934 inclusivament: *Del meu jardí* (poemes), *El frare blanc* (poemes), *Musicals* (prosa literària), *Vocació de Màrtir* (oratori musical), *El vaillet* (rondalla amb cant), *Cançons*

Portada de l'obra poètica de Josep Maria Castellà Roger, *La Serra inspirada* (1934). S'hi veu el poble d'Er amb l'església al peu del massís del Puigmal (d'aquest llibre no n'hi ha cap exemplar en les biblioteques públiques de Perpinyà). Agraïm a mossèn Pere Trilles, rector de Cabestany, que ens ha autoritzat a reproduir aquesta portada.

LA VINGUDA DE JOSEP MARIA BATISTA I ROCA A ER

El 7 d'octubre de 1934, la insurrecció del govern de la Generalitat (amb el suport de forces polítiques catalanistes i certs sectors sindicalistes) fracassà. El govern espanyol va suspendre l'Estatut d'Autonomia de Catalunya. Lluís Companys i molts altres militants van ser arrestats. Entre ells, Josep Maria Batista i Roca, que va ser detingut amb Pompeu Fabra i Pere Bosch i Gimpera, primer a bord del *Ciudad de Cádiz* i des-

cal·listèniques, *Font Romeu* (poema èpic), *Els camins immortals* (premiat als Jocs Florals de la Ginesta d'Or (Rosselló), *La Serra inspirada*. Ha escrit la lletra i la música dels *Virolais* a la Mare de Déu de Font-romeu i a la d'Er integrats a *Font Romeu* i a *La Serra inspirada*, respectivament (vegeu la llista a la pàg. 111 d'aquesta obra). També es menciona al mateix lloc el seu sermó (predicat a la catedral de Sant Joan Baptista de Perpinyà), *La Passió*. El diari de Perpinyà *L'Indépendant des Pyrénées Orientales* del 18 de juliol de 1925 esmenta aquest sermó pronunciat el divendres sant d'aquest mateix any per J. M. Castellà Roger a Perpinyà i publicat per la *Revue du diocèse de Perpignan*.

Per acabar, direm que, quan el novembre de 1935, deixà Er i la seva rectoria, J. M. Castellà Roger va anar a la regió de París a Mesnil-Saint-Denis (antic departament de la Seine-et-Oise), on residia el 1939. Va morir a Reus el 18 de gener de 1949.

9. Vegeu: V. CASTELLS, *op. cit.*, pàg. 27; A. BALENT, *op. cit.*, pàg. 139.

10. Desenvolupem aquesta hipòtesi en una altra publicació (A. BALENT, *op. cit.*, pàg. 140).

11. Vegeu: V. CASTELLS, *op. cit.*, pàg. 15.

prés sobre l'Uruguay, ancorats en el port de Barcelona. El 9 de desembre de 1934, d'una manera inesperada, Batista va beneficiar-se de la llibertat provisional. Va aprofitar-se d'això per a fugir als Pirineus, més precisament a la Vall d'Aran. El 28 de desembre de 1934 ja era a Salardú i uns quants dies més tard a Er. No se sap quin itinerari va seguir per fer el recorregut entre els dos pobles pirinencs.⁹

No va ser per atzar que Batista va refugiar-se a Er. Es pot suposar que ja coneixia el batlle¹⁰ i potser, també, el capellà J. M. Castellà Roger. Tampoc no s'ha d'oblidar que Batista ja havia visi-

tat Er l'any 1916: amb un grup de catalans del Principat francòfil vingué a Perpinyà; després dels actes oficials, sota el guiatge de Carles Grandó i de Francesc Francis, el grup va fer una «excursió» a la Cerdanya sota l'administració francesa.¹¹

PERE SAURY REGULARITZA L'ESTADA DE JOSEP MARIA BATISTA I ROCA A L'ESTAT FRANCÈS

A Er Josep Maria Batista i Roca es va instal·lar a l'alberg del senyor Ra-

mon Imbern, adjunt del batlle B. Lledós. Casat amb Margarida Segalà, Imbern, nat el 1894, tenia dos fills, Josep (nascut el 1920) que va conèixer Batista, i Pere (nascut el 1924). El 1931 el pare de Ramon, Josep, encara viu. El 1936 vivia també a ca l'Imbern un mosso nascut a Aristot (Alt Urgell) el 1898, Josep Aubinyà.¹² Cal dir que Batista i Roca, ben aviat conegut en el poble sota el nom de Roca (encara avui dia només recorden aquest cognom),¹³ simpatitzà amb la família Imbern. Sembla que fou només Saury qui va arreglar la situació administrativa de Batista, puix que Lledós, que feia llargues estades a Barcelona, no vivia permanentment a Er. Mestre d'escola, Pere Saury era també secretari d'ajuntament i home de confiança de Lledós, encarregat de la gestió dels seus interessos a Er. Més tard Batista recordà el fet. Sabia que el mestre d'escola d'Er havia esdevingut l'amic de François Mitterrand, aleshores primer secretari del Partit Socialista. Assabentat de la mort de Saury el 8 de desembre de 1973, Batista envià una carta a Mitterrand on escrivia: *«C'est avec beaucoup de peine que j'ai appris,*

il y a quelques mois, le décès de Monsieur Pierre Saury. Je l'avais connu il y a une quarantaine d'années lorsqu'il était instituteur à Err, en Cerdagne. Il avait été toujours mon protecteur pendant mon premier exil dans ce petit village et j'ai gardé toujours envers lui une profonde reconnaissance». Aquesta carta escrita l'any 1974 és una mostra de la simpatia que d'antuvi es va establir entre l'«exiliat» barceloní i Pere Saury: aquest va regularitzar la situació administrativa de Batista i Roca a França.

Una cosa sembla segura: d'aquesta amistat podem deduir que el català Pere Saury, auxiliar zelós de la francesització, com el seu ofici li imposava d'ésser, va prendre consciència de la seva catalanitat (que tornaria a oblidar més tard lluny de la Cerdanya i del Conflent!). Si podem considerar que Batista va jugar un paper important en aquesta conscienciació, creiem, però, que la influència de Castellà Roger també hi va actuar.

JOSEP MARIA BATISTA I ROCA I EL SEU INTERÈS PER ER

El poble d'Er, on Josep Maria Batista i Roca va viure uns quants mesos (del desembre de 1934 o de gener de 1935 fins al gener o febrer de 1936), si descomptem les estades que va fer a Perpinyà o a Tolosa o els seus viatges, és un poble típic de l'alta muntanya pirinenca. El municipi, de 25,92 km², es correspon amb la gairebé totalitat de la conca del riu d'Er, afluent del Segre (que es diu torrent d'Aiguaneix a la seva part alta). Si el poble (1.300 m d'altitud) és situat a la depressió cerdana, gairebé en el contacte amb el massís de Carançà-Puigmal, el terme municipal s'enfila fins al cim del Puigmal (2.910 m) i és limítrof amb la vall de Ribes (municipi de Queralbs). La muntanya d'Er, muntanya pastoral per excel·lència, és recorreguda per moltes vies, algunes sembla que molt antigues, com el camí de Núria, on Batista, Saury i Castellà anaren junts per esbrinar el secret d'alguna llegenda antiga. Direm aquí que a més de l'església parroquial de Sant Genís, el poble d'Er té un segon temple, el santuari de la Mare de Déu

d'Er, l'edifici del qual, totalment renovat el segle XVIII, conserva encastada en una paret una pedra amb un text llatí que explica la seva consagració l'any 930 pel bisbe Radulf de la Seu d'Urgell. En aquest santuari hi ha una talla d'una marededéu romànica que Maties Delcor data del segle XII.¹⁴ Al voltant d'aquesta marededéu hi ha llegendes similars a les que trobem per a moltes verges romàniques, començant per la de Núria. Jordi Pere Cerdà (pseudònim d'Antoni Cayrol), escriptor de llengua catalana nascut el 1920 al poble veí de Sallagosa, ha escrit un conte¹⁵ que relaciona precisament les tres marededéus: la de Núria, la de Font-romeu i la d'Er.

El poble d'Er el 1931 tenia 323 habitants vivint dins 94 cases agrupades. A cada casa corresponia una família, sovint extensa (família «troncal»), ja que el cens ens diu que hi havia 96 famílies. Hi havia 246 francesos i 77 espanyols. Remarquem que els espanyols eren majoritàriament cerdans; alguns venien del Ripollès, del Berguedà o de l'Alt Urgell. Moltes famílies tenien matrimonis «mixtos» amb un cònjuge «francès» i l'altre «espanyol». De la resta de Catalunya Nord hi havia Saury mateix que, com la seva esposa, era nascut al Conflent. També era conflentana la major dona del rector, Margarida Delcamp, nascuda el 1891 a Rià. Entre els pocs no catalans, vinguts de França endins trobem les famílies dels ferroviaris de la Companyia del Migdia (fusionada el 1934 amb el *Paris-Orléans*) que té a Er una estació del famós «tren groc» de via estreta (línia de Vilafranca de Conflent a la Tor de Querol).¹⁶

La gran majoria dels habitants vivia de les activitats agrícoles o ramaderes. Molts tenien terres llogades a B. Lledós, gran terratinent propietari d'aproximadament 80 ha a Er. Aquest poble pirinenc i català era, per a un home com Batista i Roca, obligat a interrompre la majoria de les seves activitats polítiques, «exiliat» que era en una terra catalana, administrada, però, per un altre Estat que l'espanyol que solia combatre, un excel·lent terreny d'estudi on podia, altre cop, fer a la vegada etnografia i excursionisme. Home afable, va lligar amb molts habitants d'Er. Uns quants, avui dia, no l'han oblidat. Va recórrer el terme municipal interrogant pagesos,

12. Dades dels censos de població de 1931 i 1936 (Arxiu departamental dels Pirineus Orientals, 6 MP 243, 6 MP 250).

13. És possible que quan Saury regularitzà la situació de Batista, posés el cognom «Roca». Per això era conegut així a Er. Víctor Castells ens diu (carta del 27 de febrer de 1997) que el 21 d'agost de 1935 quan s'estava a Saint-Julien-en-Genevois (Alta Savoia), Batista fa saber als seus familiars que li escriguin com a «J. Roca».

14. Sobre el santuari de la Mare de Déu i la verge romànica vegeu: Maties DELCOR, «Er. Mare de Déu d'Er», *Catalunya romànica*, VII, La Cerdanya, el Conflent, Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1995, pàgs. 132-133.

15. Jordi Pere CERDÀ, *Contalles de Cerdanya*, editorial Barcino, Barcelona 1961; vegeu: «Les Tres Maries», pàgs. 45-50.

16. Arxiu departamental dels Pirineus Orientals (vegeu nota 12). En el cens de 1936 hi ha pocs canvis en relació amb el de 1931: 310 habitants (245 francesos, 65 «estrangers», és a dir, espanyols), formant 100 famílies que vivien sempre en 94 cases agrupades (no hi ha en el terme municipal d'Er cap masia aïllada).

Vista general del solà de les Creus. A baix, a l'esquerra, prop del camí de Núria s'endevina una de les roques gravades vora la qual hi creix un matoll de bàlec, florit fora de temporada. Al fons, el Carlit (novembre 1996): Foto: Andreu Balent.

pastors, artesans. Feia preguntes sobre les eines utilitzades a la feina i a vegades en comprava (sabem d'una manera segura que comprà estris de ferro a cal Soler, el ferrer del poble). També l'interessava l'habitatge. Va mirar totes les cases del poble, procurant de datar-les: així va dir al ferrer Josep Soler que la seva casa era una de les més antigues.¹⁷ Podem pensar que en les seves investigacions va conèixer un pastor famós, Pere Orriols, i va xerrar amb ell. Aquest, nascut el 1876 a Castellar de n'Hug (morí el 1969), s'havia casat amb una dona d'Er, Francesca Izern (nascuda el 1881) coneguda popular-

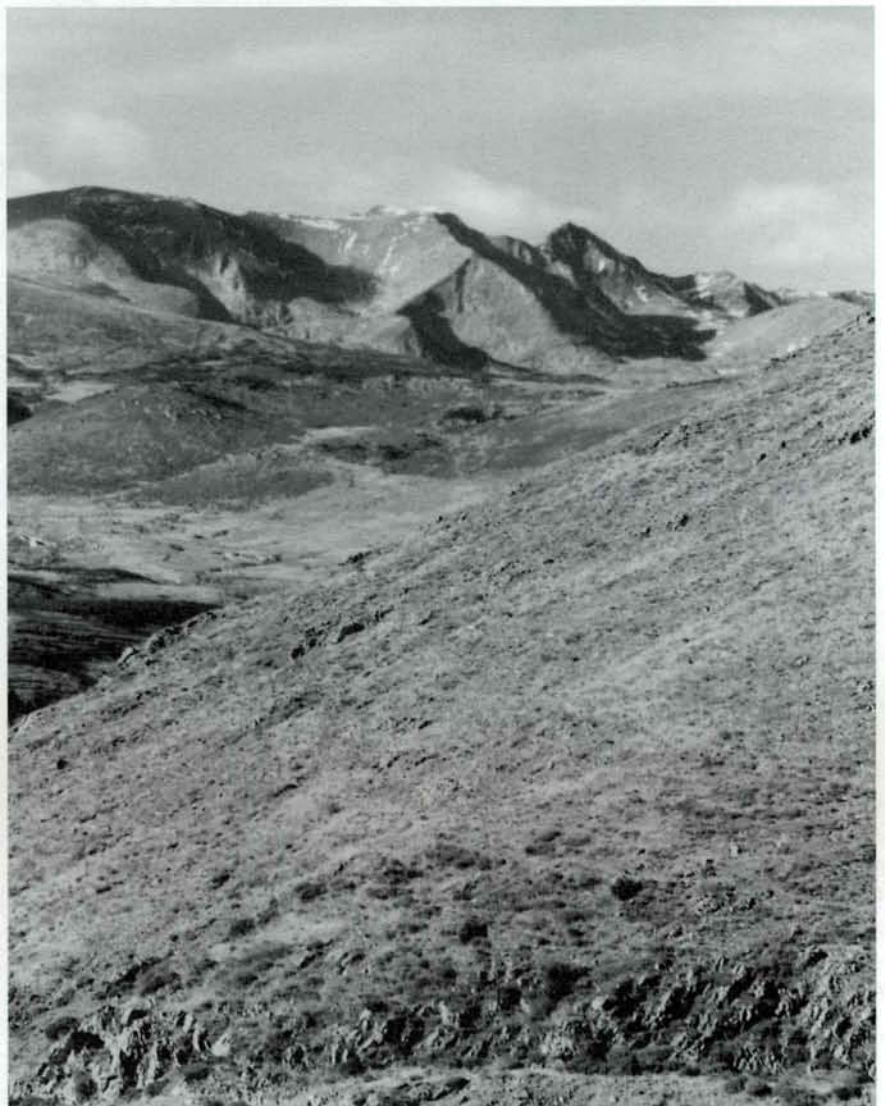
17. Vàrem entrevistar habitants o originaris d'Er que van conèixer Batista i Roca (octubre i novembre de 1996).

18. S'han publicat algunes fotografies d'obres de Pere Orriols (vegeu: Christine RENDU, *Bergers et troupeaux de Cerdagne*, Syndicat Intercommunal pour la Valorisation du Patrimoine Cerdan, Sallagosa 1996).

19. Assenyalat per Pere CAMPMAYÓ i Chistine RENDU, «Les écritures ibériques comme élément de datation des gravures rupestres de Cerdagne», *Cultures i medi de la prehistòria a l'edat mitjana*, X Col·loqui Internacional d'Arqueologia; Puigcerdà, 1995, pàgs. 479-489 (pàgs. 485, figura 5, gravat executat per Pere Orriols al solà d'Er).

20. Josep Sebastià PONS, «El pastor d'Er», narració publicada en el seu *Llibre de les set sivelles*, Editorial Selecta, Barcelona, segona edició, pàgs. 49-52.

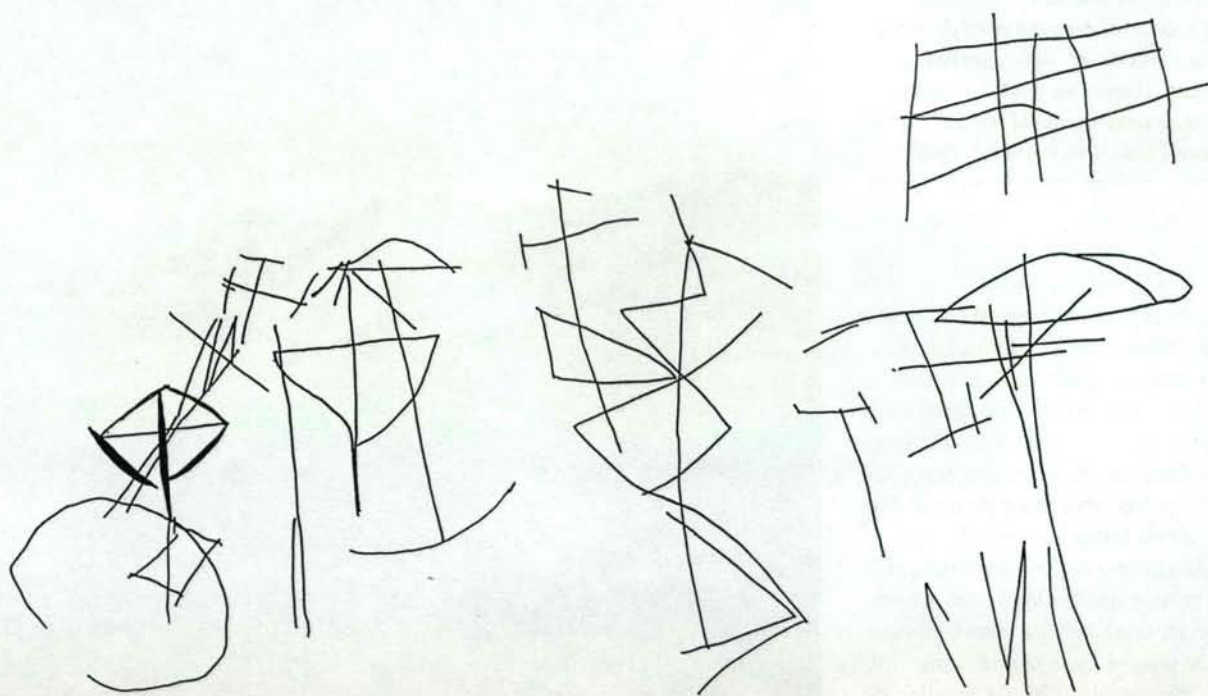
21. Així Batista va parlar una vegada de l'etimologia del topònim «Er» (testimoni recollit el novembre de 1996). Sobre aquest topònim vegeu: Lluís BASSEDA, *Toponymie historique de Catalunya Nord*, Terra Nostra, Prada 1991, pàg. 439. També la publicació del poema *La Serra inspirada* de Castellà Roger (*op. cit.*) subtitulat «900-1934» va ser l'ocasió d'una xerrada on Batista evocà els orígens de la localitat.

ment com «la Franciscona». El matrimoni tenia un fill, Josep (nat el 1919) que també va fer de pastor (encara que en el cens de 1931 apareix com a cuiner a l'hostal «La Bonne Truite»). Pere Orriols «propietari» i pastor, a més de ser un bon coneixedor de la muntanya d'Er, va ser també un artista popular. Escultor de la fusta i de la banya de vaca, fabricà objectes diversos entre els quals n'hi ha uns quants que es poden veure avui al Museu de la Cerdanya, a la masia cal Mateu de Santa Llocaia.¹⁸ Pere Orriols també va gravar moltes roques amb motius semblants a les marques que es feien a les ovelles per a identificar els seus propietaris. Aquests motius, interessants per a una persona aficionada a l'etnografia com era Batista, eren uns dissenys gravats i reproduïts pels pastors des de les èpoques més llunyanes. Pere Orriols gravava

també molts llocs —ell que no sabia (o en sabia ben poc) llegir i escriure— les seves inicials (P. O.): les trobem, amb la data de 1922, sobre el famós roc del Bàlec Florit, el qual tant va interessar Batista i Roca.¹⁹ Pere Orriols, que Batista, en les seves enquestes, força-ment degué interrogar, és també, potser, el pastor que inspirà una narració del gran escriptor rossellonès Josep Sebastià Pons.²⁰

Batista i Roca volgué fer aprofitar la població d'Er de les seves investigacions de caire etnogràfic perquè la gent pogués conèixer millor el seu passat i interpretar les seves tradicions. Així va organitzar conferències o, més senzillament, xerrades²¹ per a explicar la història del poble: d'això a Er encara se'n recorden uns quants. La seva influència també va exercir-se sobre els «intel·lectuals» del poble, el capellà, i el mestre

Un dels gravats del solà de les Creus; a sota del roc de Carbonet, prop del camí de Núria, en el terme municipal d'Er. Gravats d'època medieval, anterior al segle XV. Agraïm a Pere Campmajó, arqueòleg, la seva autorització de publicar aquest gravat inèdit.

d'escola. El primer ja era ben catalanista, el segon va considerar la seva catalanitat d'una manera més positiva. Així va formar-se aquesta mena de «cena-
cle» del qual parlàvem al principi d'aquest article. Els meus informadors es recorden de les reunions que aplegaven Batista, Saury, Castellà i, a vegades, quan eren al poble, Narach i Lledós. Discutien sobre temes de literatura i d'història catalanes. Evocaven les «tradicions populars» catalanes.

EL BÀLEC FLORIT

La llegenda que va recollir Batista i que el va intrigar, a ell i als seus amics, es localitza al voltant d'un lloc del solà de les Creus, a sota del roc de Carbonet (1.847 m), a la vora de l'antic camí de Núria, itinerari multisecular que, pel pla de la Creu, el coll de Segalera, la font

del Segre i el coll de Finestrelles, duia els pastors i els romeus fins al santuari marià de Núria. En aquest lloc hi ha diversos gravats rupestres.²²

Aquest conjunt d'art rupestre comprèn gravats ibèrics. Segons P. Campmajó, podria ser un santuari freqüentat ja en l'edat antiga preromana (ibèrica), dedicat a un culte solar lligat a la fecunditat. Aquest lloc sagrat és localitzat precisament a la vora d'un camí antic que fa el lligam amb dos altres santuaris pagans —abans de ser cristianitzats—: Núria i Er. Els gravats ibèrics tenen la particularitat de ser —per utilitzar la terminologia dels especialistes— «naviformes» (en forma de carena de nau). S'hi troben també uns gravats de l'edat mitjana (signes «arbaletiformes»; romboïdals, creus, sols, estrelles de cinc puntes). Per acabar cal esmentar els nombrosos gravats de l'època contemporània: els més insignes tenen un autor ben conegut; el pastor que evocàrem suara, Pere Orriols. Aquest reproduceix al lloc «màgic» del Bàlec Florit, a més de les omnipresents (a tota la muntanya d'Er) inicials del seu nom i cognom, signes que va veure en altres llocs (sols, estrelles de cinc puntes, motius cabalístics).

A més de ser un lloc sagrat —o potser a causa d'això— aquest solà de les Creus

és remarcable per un fenomen natural poc ordinari que, és clar, només podia excitar la imaginació de la gent. Al voltant dels gravats rupestres, un o més bàlecs (*Genista purgans*) floreixen fora de temporada, fins i tot a l'hivern quan hi ha neu. Molts testimonis ens ho han assegurat. Jo mateix he fet la constatació de la floració d'uns quants bàlecs als principis del novembre de 1996 i del març de 1997. Tothom sap que aquesta planta, el bàlec, no floreix en principi en aquests mesos, encara que sigui un lloc ben assolellat, a uns 1.600 m d'altitud.

Ni Batista ni els seus companys no tenien, el 1935, els coneixements sufi-

22. Estudiats per Pere Campmajó i Chistine Rendu, *op. cit.*, vegeu nota 19. Pere Campmajó, arqueòleg, especialista dels gravats rupestres va explicar-me molt amablement i detalladament el que hi ha en aquest lloc tan singular (entrevista a Sallagosa, 20 de febrer de 1997). Sobre la problemàtica general dels gravats rupestres a Catalunya Nord i d'una manera més global a l'Occident europeu vegeu l'obra de l'arqueòleg nord-català J. Abelanet (Jean ABELANET, *Signes sans paroles. Cent siècles d'art rupestre en Europe occidentale*, Hachette littérature, París 1986, 345 pàgs.).

cients per a datar i interpretar els signes diversos del conjunt rupestre del Bàlec Florit. No sabem, perquè no tenim escrits seus, quines hipòtesis pogueren formular aleshores.

Només tenim les relacions orals dels testimonis suara esmentats. Tots confirmen l'entusiasme que manifestaren Batista i els seus amics, el mestre d'escola i el capellà, entusiasme que volgueren comunicar als habitants del poble d'Er.

Sabem que Batista i Saury recolliren les diferents versions de la llegenda del Bàlec Florit generada per la presència simultània de gravats rupestres i de plantes que floreixen fora de temporada.

Saury durant la classe va contar als seus alumnes la versió següent: «*Un ramat havia estat enterrat al solà de les Creus. Des d'aleshores el bàlec no deixa de florir*». També coneixia aquesta altra: «*Després d'una batalla van col·locar creus i aquestes, metamorfosades en bàlec, van florir*». Batista, que sovint havia acompanyat Saury i Castellà al Bàlec Florit, coneixia també aquesta variant de la llegenda: «*Un pastor havia perdut totes les ovelles malaltes després d'una epidèmia. Enterrà les esqueles. En aquest lloc uns bàlecs floreixen des d'aleshores a qualsevol temporada de l'any*».²³

BALANÇ DEL SOJORN DE BATISTA A ER

Segons el que sembla, Batista tornà definitivament a Barcelona cap al voltant de l'1 de juny de 1936.²⁴ Ja havien tingut lloc les eleccions legislatives. El Front Popular havia guanyat; Catalunya retrobava el seu Estatut d'Autonomia.

Batista s'havia quedat un poc més d'un any a Er. Quan no viatjava, com,

per exemple, l'estiu de 1935, s'estava a l'hostal Imbern, on encara conserven un excel·lent record seu. A Er, Batista no pot fer catalanisme polític, ja que, d'una certa manera és refugiat en un país «estranger», on, forçosament, ha de manifestar un «deure de reserva». La seva militància catalanista pot desenvolupar-se en altres direccions. Batista vol desvetllar la catalanitat en la gent.

Es fa pedagog: amb la gent del poble, els pagesos, els pastors, els menestrals, Batista vol tenir-hi contactes. Vol aprendre d'ells, apropiar-se els seus coneixements. Així el veiem fent enquestes de terreny, com ell mateix explicava en el seu *Manual per a recerques d'etnografia de Catalunya* de 1922. D'altra banda, sempre té cura d'interpretar i de restituir el «saber» del poble al poble procurant que la gent prengui consciència del seu valor i aprengui a estimar-lo. Organitza, doncs, aquestes conferències a les quals convida tothom.

També prova de convèncer la gent influent. El capellà Castellà, escriptor d'estil tradicional, no s'ha de convèncer gaire. Ja acaba de publicar un poema a la glòria mil·lenària d'Er i de la seva *Serra inspirada*. Castellà és ben catalanista. Té bones relacions amb l'alcalde socialista i francmaçó Lledós. Amb Saury són figures d'un altre paner. El mestre d'escola de l'ensenyament públic era un agent de la francesització, com ho eren la gran majoria dels mestres de la tercera República francesa. Ajudat per Castellà (i per Narach), Batista desperta la catalanitat latent de Saury, que acaba

Er, solà de les Creus, una roca gravada, detalls. S'hi veuen, entre altres motius, dibuixos amb les inicials del pastor Pere Orriols i una data: 1899 (març 1997). Foto: Andreu Balent.

per subscriure's a la revista *Nostra Terra*, portaveu del grup catalanista nord-català del mateix nom.²⁵ També tenim indicis que ens convencen que Saury modificà la seva posició respecte al català en el marc de les seves relacions amb els seus alumnes. Si al principi refusà de parlar català amb ells, acabà progressivament per tenir converses en aquesta llengua, però sempre fora de l'àmbit escolar, al carrer, per exemple.

El batlle, el capellà, el mestre d'escola, el poeta estiuejant: en aquest «cenacle» que es va formar al seu voltant, Batista va aplegar les notabilitats que podien tenir influència sobre els habitants d'Er. Això, però, no pogué concretar-se.

Castellà degué deixar Er el 1935, seguit uns quants mesos més tard per Saury, que, després d'haver ingressat a la policia, començà una nova vida ben lluny del Pirineu català.

Fins ara ningú, a excepció dels que van viure els fets, no tenia notícia d'aquests episodis, que al voltant de Josep Maria Batista i Roca, van aplegar personalitats ben diferents, reunides, però, per un interès comú per les coses catalanes.

23. Entrevistes esmentades en la nota 17.

24. Carta del Sr. Víctor Castells a Andreu Balent, 27 de febrer de 1997.

25. Vegeu les publicacions del nostre amic, l'historiador montpellerenc, d'origen nord-català, Pere Grau. Batista i Roca van tenir relacions amb *Nostra Terra*. Va anar a Perpinyà, durant la seva estada a Er per entrevistar-se amb socis o militants del grup.

Una primera a la Dent d'en Rossell

Robert Guilera i Giralt

És dimarts, plou intensament i fa un dia horrible i depriment. El típic dia per a aprofitar i tancar-se a casa a llegir tot mirant de tant en tant com no para de ploure. Fa un dia d'aquells que no invita a preparar cap sortida, però he acabat els exàmens, dispo de uns dies lliures i s'han d'aprofitar. Malgrat aquest panorama, m'engresco a organitzar l'obertura d'una nova via a la Dent d'en Rossell.

Aquesta paret, gairebé desconeguda per tot el col·lectiu escalador, ofereix una escalada sobre granit molt ferm i ben decorat amb tota classe de líquens i molses. Amb uns desnivells que van de 150 a 350 metres, s'alça per damunt la via del cremallera per sobre Queralbs. Actualment són 17 les vies obertes, sense comptar les del Contrafort.

De fet, el nom del CADE està molt vinculat a la Dent, sols cal fixar-se en un detall: 12 de les 17 vies han estat obertes per algun membre del CADE. Primer va ser l'Enric Novell, després en Joan Jover i, finalment, el que escriu aquestes línies. Tres escaladors de tres generacions diferents i, evidentment, tres tipus de vies diferents.

Les primeres, de l'any 1954, tenien per objectiu vèncer la paret, tot utilitzant tècniques ja tan oblidades com els passos d'espatlles, el *ramonage* i l'ajut de pitons per a superar els panys de paret més compromesos. Ja se sap, amb «cletes» i sense magnesi, el cinquè superior es presentava com un autèntic repte per als més agosarats. Amb quatre

mosquetons de ferro i alguna escàrpia, aquests pioners van pujar per on van poder. Sols cal llegir els números 34 i 41 de MUNTANYA per a conèixer com es van desenvolupar les primeres obertures a la Dent i fer-se una idea del mèrit d'aquestes primeres gestes.

La segona generació, molt activa durant els anys 1979-83, va significar el redescobriment de la Dent, ja que es va encarregar d'obrir els traçats més lògics. Algunes d'aquestes vies han esdevingut amb el temps vies clàssiques i són prou repetides. També es van repetir la majoria de vies obertes i, fruit d'aquesta tasca, sortí un article al núm. 722 de MUNTANYA. Un treball molt interessant en el seu moment, però que ha quedat antiquat.

La tercera generació ja no s'accontenta amb la lògica i busca l'elegància i una certa dificultat. La Dent, no essent una zona de moda, és un indret molt tranquil; si mai aneu a la Dent no patiu per l'aglomeració d'escaladors. Aquí no cal córrer per a agafar torn, rara vegada coincideixen dues cordades a la paret, i més difícil és encara que coincideixin en el mateix itinerari. No hi trobareu preses «suades», ni vies equipades amb parabolts. La Dent és un terreny d'aventura. Són vies obertes, la majoria, per membres del CADE, però cal recordar que no esteu a Terradets. Els isards, únics habituals indiscutibles de la zona, encara no coneixen els arxiconeguts crits de guerra: «reunió!», «deixa'm!», «recupera!», «surto!», que

d'altra banda tant se senten a les zones de moda. Les gorges de Núria són un marc prou interessant per a dur a terme una aventurera sota l'atenta mirada dels isards. Es respira solitud, i, en fi, invita a ficar-se sol a la paret. Solitud difícil de trobar en d'altres indrets. I és que l'escalador que fa una solitària, què busca, solitud o pujar sense company? Quin sentit té fer una paret sol si al voltant hi ha més de quinze cordades? Realment, una escalada així té compromís? Evidentment, les dificultats les haurà de vèncer un sol, però l'únic compromís vindrà aportat per la dificultat de la via. Sota aquesta premissa, crec oportú anar a la Dent; tot el que es perd en dificultat es guanya en solitud, que, de fet, és el que busco. Un petit detall, des que vaig deixar l'estació de Queralbs fins que hi vaig tornar no vaig veure ni sentir cap persona.

Dimecres surto de Barcelona. Per a escalfar-me un triatló ben curiós: 20 minuts de metro, tres hores de tren i, per acabar, 20 minuts de cremallera (no hi ha excusa per a aquells sense cotxe). L'aproximació ja la tinc ben apresada, el que no tinc tan après és la tasca de camàlic. En aquesta empresa el cuiner, el xerpa, el camàlic, l'escalador, el metge i el cap d'expedició és un mateix. Una estona fas de camàlic, després d'escalador, i a poc a poc tots els papers de la pel·lícula.

L'aproximació no requereix dues setmanes, potser amb una hora llarga ja ens plantem a peu de via. El fet, però, és que amb els 35 kilos, ben homologats, hom camina un xic més lent, però a poc a poc i bona lletra... Al tarteram final sota mateix del sector esquerre de la Dent hi ha un bivac molt ben condicionat (2-3 places): vindria a ser el campament base, CB (1.680 m). Deixo alguns estris i m'arribo fins a la paret, C1 (1.780 m). La línia que vull obrir ja la porto estudiada i traçada sobre una fotografia.

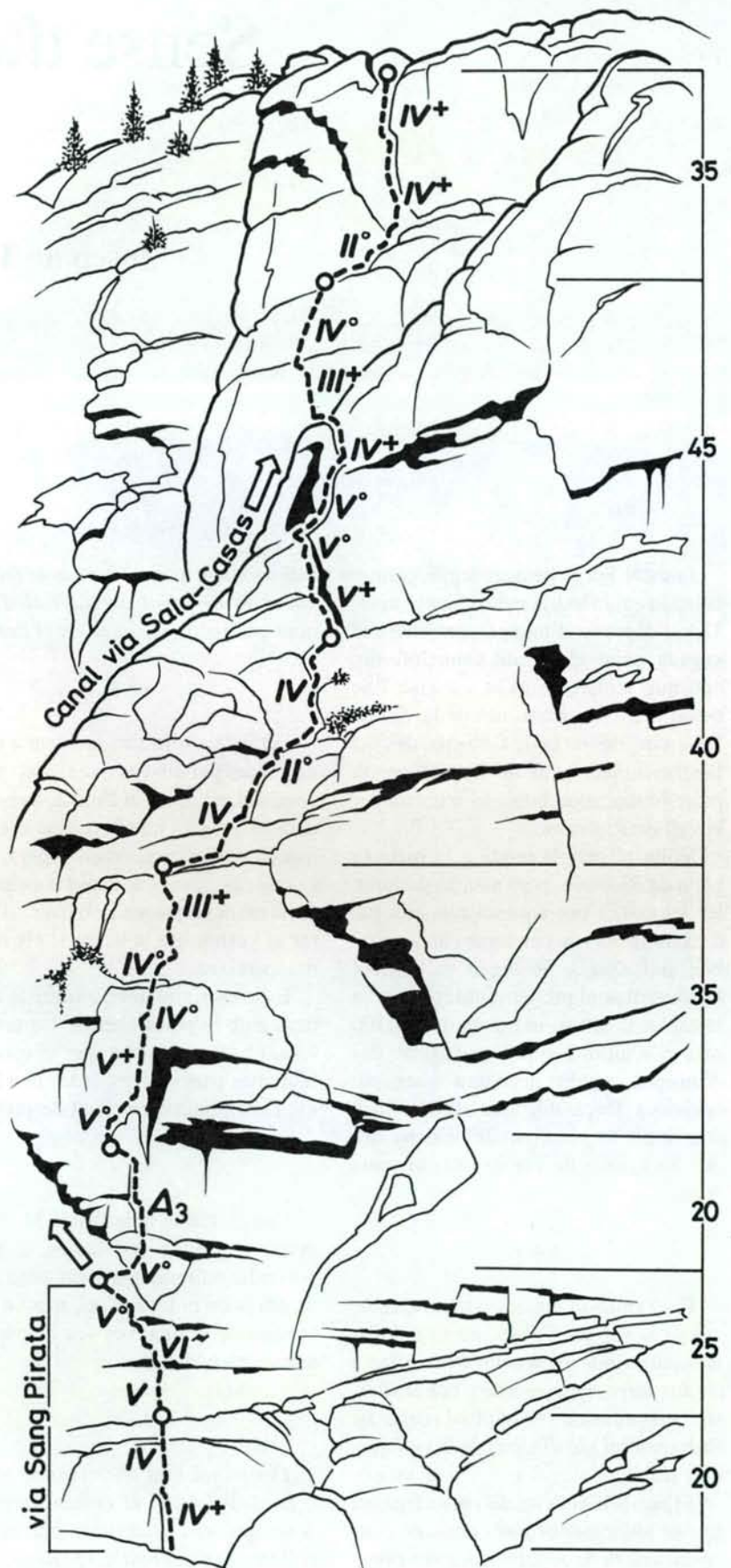
Un cop a peu de paret tot es veu diferent: apareixen fissures desconegudes, les plaques són més llises que no semblaven, els diedres més cecs... En el primer llarg m'estic una bona estona tot provant el Soloist (estri utilitzat en l'escalada en solitari). Els dos primers llargs els faig per la «Sang pira-

ta», per a continuar en el tercer llarg per una fissura. De mica en mica vaig pujant i guanyant metre a metre. La roca en aquests primers llargs és excepcional i força vertical. La quarta tirada comença per una zona vertical, però al cap de poc ja s'ajeu i el líquen típic de la zona hi fa acte de presència. Els últims metres d'aquest llarg són un entretingut «matojo tracción» sobre ginstes. La cinquena tirada segueix amb la tònica de roca noble però ajaguda i sense dificultats remarcables. A la tarda el cel es comença a tapar i peta l'orage. Fixo cordes i deixo tota la ferralla tot muntant el C2 (1.910 metres); quatre ràpels i cap al camp base falta gent.

Arribo xop com un peix, però prou content: ja tinc cinc llargs i falta poc per al cim. La previsió meteorològica no acompanya, anuncia tempestes per a dos dies, però aquesta *méteo* és poc de fiar. En aquest aspecte no hi ha res millor que treure el cap del sac i fer la pròpia previsió. De fet, durant la nit va plovent a intervals, però el dijous s'aixeca un dia prou clar.

Entro d'hora a la via, remunto els 130 metres, desmunto el C2 i començo a escalar de nou. A la sisena tirada per poc m'estimbo per culpa d'una patinada, en un tram on el compacte granit queda amagat sota un líquen negre d'aquells tan traïdors. En aquesta part superior la paret no és gens vertical; tot i així, hi ha trams realment bonics. El menú del segon dia és més suau i puc sortir d'hora al cim. Hurra!!! Títol de la pel·lícula: en companyia dels isards.

Per als amants dels nombres i xifres són 220 metres, dificultats de V+ i A3. Ara comença la pitjor part de la pel·lícula: fer la motxilla, baixar, fer una segona motxilla, seguir baixant. El triatló ferroviari de tornada i un altre cop a casa a esperar l'oportunitat d'anar a mirar aquell díedre verge que enllaça amb la fissura que dona a la placa. Qui sap? Potser surt una altra via i un nou sopar de duro.

Sense títol

Josep de Tera

la mateixa contrada, és una vall amb un forau, és a dir, el torrent desapareix, i per això no té la forma de «V» típica d'una vall fluvial, per la senzilla raó que no hi ha hagut cap mena d'erosió per part d'un torrent; així, doncs, la part baixa consisteix simplement en una gran barrera que bonament s'ha d'anar superant per a assolir-ne el capdamunt.

El «bonament» en aquest indret consisteix en una llarga i molt inclinada canal que forma un torrentet secundari, situat gairebé al costat dels Banys de Benasc.

Aquesta feixuga pitrada t'agafa completament fred i, a sobre carregat amb la tenda, se't fa força penosa de superar; sort encara que el corriol és molt ben marcat.

La primera vegada que vaig pujar-hi, a més a més de trobar-me amb els músculs freds, va agafar-me completament desprevingut i vaig arribar al collet final en un estat força lamentable; la segona vegada, com que ja sabia el pa que s'hi donava, vaig emprendre la pujada amb una altra mentalitat i en arribar a l'esmentat collet em trobava en un estat que encara era dintre dels marges de la dignitat excursionista.

Ja s'ha post el sol a la pleta de Riumalo; així, doncs, ara estem tots en igualtat de condicions.

En aquests moments puc contemplar tota la vall del Comalespada amb el collet de la via normal a la punta Alta. No vull ni comptar els anys que fa que vaig pujar-hi (onze o potser dotze); se'm posen els pocs pèls que em queden de punta en veure com passa de ràpid el temps!

Ara els núvols comencen a baixar de nou i s'enganxen a les puntes de les muntanyes.

Una vegada situats dalt del collet abans esmentat, el paisatge canvia radicalment i la vall d'Alba es converteix en un paratge molt bonic, ple de catifes de gespa, arbres, pujades normals, separades per amplis replans; només hi ha una mancança: l'absoluta manca de

Ja està! Per fi he aconseguit plantar la tenda en un indret més o menys apte! Tinc l'objectiu d'intentar per enèsima vegada pujar al pic de Comaloorno; cim que sempre se m'ha escapat; l'he voltat per tots costats, des de la vall de Besiberri, des de la de Gémena, des del Besiberri Sud, però no he aconseguit pujar-hi mai; avui ho estic intentant per la vall de Riumalo.

Volia plantar la tenda a la mateixa pleta de Riumalo, però avui hi pasturen les vaques, i per aquesta raó està ple d'excrements i fa una ferum inaguantable; així, doncs, he seguit vall amunt fins a arribar al primer minireplà, on he instal·lat la tenda, indret situat a 2.100 metres d'altitud, aproximadament, des d'on puc gaudir ja d'una vista panoràmica força dilatada: davant meu contemplo tot el torrent de l'Estany Negre, les agulles de Travessani i la punta Alta.

Però malgrat tota aquesta presentació de la vall de Caldes, no és pel Comaloorno que trenco un llarg silenci de dos anys sense escriure cap article, sinó que aquesta vegada vull parlar de l'ascensió al pic d'Alba per la vall i estany d'Alba.

El pic d'Alba és un dels pocs tres mil que he pujat més de dues vegades, concretament hi he pujat en tres ocasions: la primera des del refugi de la Renclusa, ascensió que no té cap mena de

transcendència, però les altres dues vegades hi he pujat per la vall d'Alba, amb una petita variació en el descens.

Perdoneu, torno un moment a la vall de Caldes per dir-vos que si això no millora, aquest intent al Comaloorno quedarà en això, en intent, perquè el cel comença a estar parcialment tapat i, encara que els núvols no tapin els cims, no hi ha manera que millori; hauré d'esperar al vespre, per a veure si els núvols desapareixen.

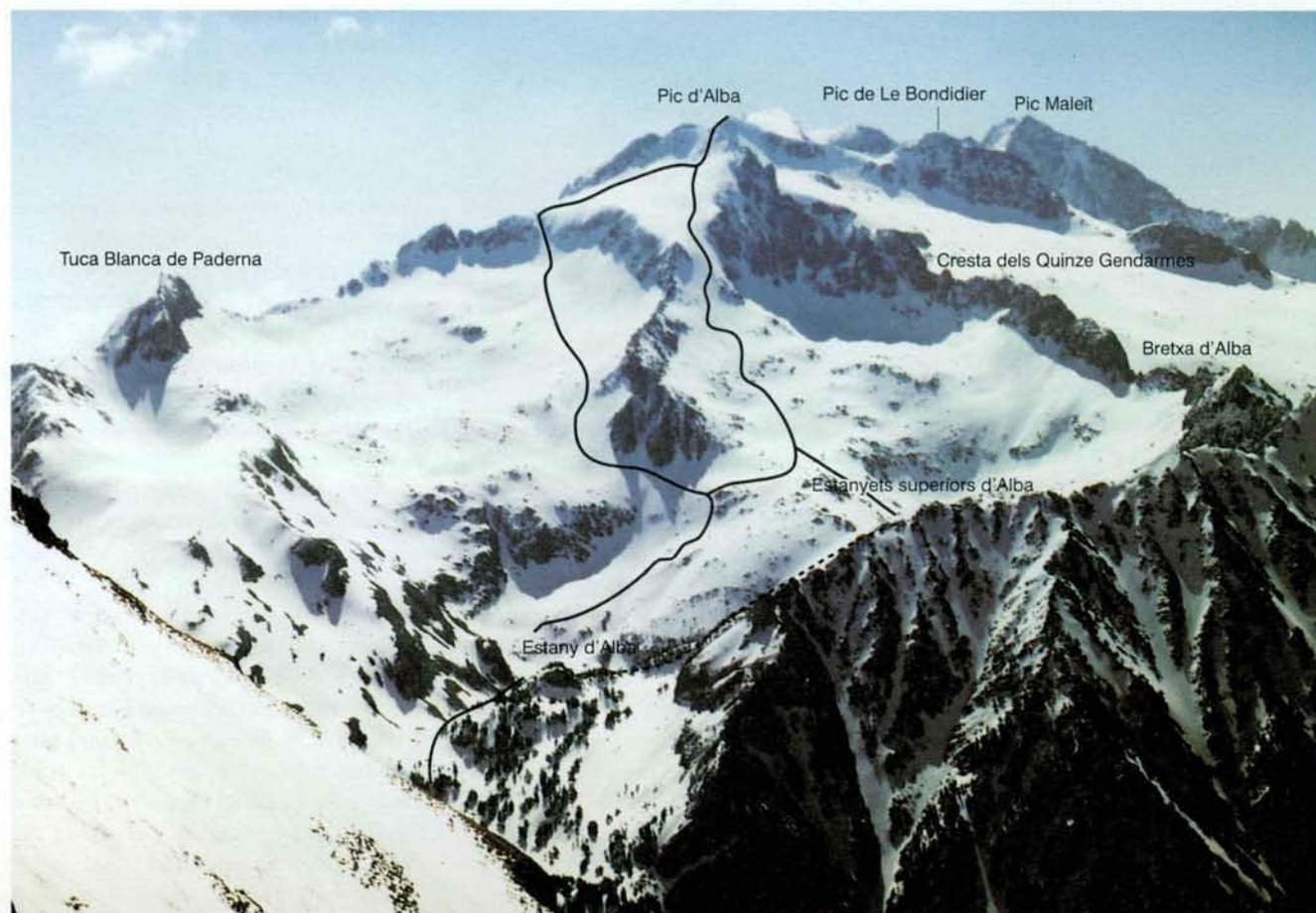
Estic escrivint des de dintre la tenda, però amb la porta oberta i les cames a fora, i fa força estona que m'estan venint unes ganes boges de fer una becaïna; ja continuaré escrivint després...

Ostres, quina migdiada!! M'ha despertat el fred a les cames, el temps potser ha millorat una mica, però on estic ara ja no hi toca el sol, mentre que a la pleta de Riumalo es veu la gent com encara pren el sol.

Doncs, tal com anava dient, tornant a la vall d'Alba, el començament del camí que ens endinsarà per aquesta vall és una mica bèstia, i perdoneu l'expressió, però ara m'explicaré millor.

La vall d'Alba, com moltes valls de

LES NOSTRES MUNTANYES

qualsevol vestigi d'aigua. Gens, no n'hi ha gens!

A mesura que anem pujant, el paisatge es va obrint als cims que tenim davant; és a dir, primer apareix el pic del Bom i el Mall Barrat, i després, ja més enlaire emergeixen tots els altres, és a dir, el del Malpàs, Crabioles, Perdiguero i tot el massís de Posets.

Això puc dir-ho de la segona vegada, car a la primera tots aquests cims estaven tapats per les boires.

Finalment, quan també veiem el pic d'Alba vol dir que l'estany ja és a prop.

L'indret on hi ha l'estany és d'una bellesa salvatge i d'una solitud absoluta.

No vaig poder plantar la tenda al mateix indret de la primera vegada, perquè tot i ser a la mateixa època, el lloc encara estava cobert per una gran congesta. Estic parlant del 29 de juny de 1996, any de les nevades del segle al Pirineu; però crec que l'indret on vaig plantar-la aquesta vegada és molt millor que el primer.

La primera vegada fou a la capçalera de l'estany, amb un torrentet al cos-

tat de l'orella que no em va deixar dormir, mentre que ara l'he plantada a la sortida d'aigües i pràcticament no se sent cap remor, i el sol hi tocarà fins a l'últim moment.

Cal dir que de l'estany d'Alba, situat a 2.250 metres, surt un torrent que al cap de vint metres desapareix en l'anomenat Forau d'Alba.

Però si he comentat com a fet destacable la manca d'aigua, a partir del Forau hi ha aigua pertot arreu.

Una vegada plantada la tenda, vaig dedicar-me al sa ofici de prendre el sol i fer una llarga becaïna.

Igual que avui, però amb la diferència que de sol ja no n'hi ha i el núvol del Comalespada ara ja arriba a mitja muntanya, mentre que les agulles de Travessani i el tuc de la Ribereta encara es mantenen lliures de boires.

La rapidesa del pas del temps, esmentada abans en parlar de la punta Alta, m'ha fet recordar que feia set anys que no venia a l'estany de Cavallers,

El pic d'Alba, des del pic d'Aigües Passes. Foto: Josep de Tera.

concretament fou el 7 d'agost de 1989 quan vaig pujar a la punta d'Harlé i al Pa de Sucre, pel mateix indret on ara tinc plantada la tenda (vegeu MUNTANYA 771, any 1990).

Com és possible que un pirineista estigui set anys sense anar a la presa de Cavallers? La resposta és molt senzilla: són exactament els set anys de la vida que he dedicat a les guies del Centre: Aneto-Maladeta, Posets-Perdiguero i Vallhiverna-Besiberri. Ara, acabada aquesta feixuga feina, puc intentar recuperar part del temps perdut; però malauradament el temps perdut no es recupera mai. Així, doncs, ara em dedico a omplir les mancances més importants del meu currículum excursionista, i el Comaloformo n'és una de les més lamentables; també em dedico a repetir les excursions més boniques, i el pic d'Alba entra en aquest segon capítol.

Pics del Malpàs i del Bom, des de l'estany d'Alba. Foto: Josep de Tera.

En aquestes repeticions aprofito els coneixements que puc haver adquirit al llarg de trenta-tres anys de pirineisme actiu i intento transmetre'ls a una nova generació, de tal manera que començo a portar a la muntanya els meus fills, nebots i fills d'amics; el «material» és molt bo, i més d'un seguirà practicant assíduament la muntanya. Més d'una vegada he sentit una sana enveja en veure'ls baixar les tarteres saltant de pedra en pedra. Qui no les baixava corrent als disset, divuit o dinou anys?

* * *

Ara comença a tronar! A veure si cau d'una vegada la tempesteta d'estiu, i al capvespre comença a quedar una nit estelada.

Tinc la sensació que els espetecs estan més al costat de la punta Alta que dels Besiberri. Aviat ho sabré segur! Per si de cas, surto un moment per apartar de la tenda el piolet i els grampons, perquè per a un llamp la distància entre aquestes dues muntanyes és peccata minuta.

* * *

La solitud de la vall d'Alba deu ser secular, perquè quan vaig despertar-me de la becaïneteta vaig veure que molt a prop de la tenda hi pasturava tranquil·lament un ramat d'isards, i a més a més tenia a uns vint metres una marmota que també prenia el sol. El fet que

m'hagués adormit havia fet apropar-se aquests animals, que en restar immòbil devien considerar-me com a «part integrant del decorat»; però la marmota no sabia que el diable sap molt perquè és vell i la «part integrant del decorat» tenia la màquina de fotografiar penjada al coll; així quan la marmota va reaccionar fugint amb el seu xiscle característic, ja tenia un parell de fotografies al cabàs!

La primera vegada que vaig trepitjar aquests paratges érem tres companys, i llavors era molt difícil que els animals es deixessin veure.

En condicions normals l'ascensió al pic d'Alba no presenta cap dificultat tècnica important, només una curta però inclinada canal que mena a l'aresta del cim i, gairebé sempre plena de neu, és l'únic pas important; però aquest any hi ha moltes més congestes de les habituals i, a més a més, la neu està extraordinàriament dura; no recordo haver-me hagut de posar i treure els grampons tantes vegades com aquest any.

Però anem a pams; per a pujar al pic d'Alba cal començar a pujar per la drete de l'estany (E), indret on hi ha un barranc, algunes fites assenyalen el camí; cal anar guanyant altura en direcció SE per a superar una gran graonada, el pas més factible consisteix a apropar-se a un estrep que es desprèn del mateix pic d'Alba; hem de passar més o menys a prop de la base d'aquest estrep; pel camí haurem de travessar

congestes força inclinades; si la neu és dura caldrà utilitzar els grampons; una vegada dalt d'aquesta graonada es veu el cim de la tuca Blanca de Paderna a la nostra esquerra, i davant nostre, i encara força enlairada, veiem la canal plena de neu que condueix a la carena que uneix la tuca Blanca amb el pic d'Alba.

Aquest és el pas més fàcil per a assolir la carena, per aquesta raó hem de seguir guanyant altura per a situar-nos al peu d'aquesta canal.

A mesura que ens hi apropem, veurem que la canal es divideix en dues i al mig dels dos brancs de la canal hi queda una esquena rocallosa. Les dues vegades que hi he pujat he seguit el mateix itinerari: començar a pujar per la branca de la meua esquerra, i quan el pendent s'accentua més, deixo la neu per a anar a les pedres del mig, i d'aquesta manera arribo dalt de la cresta, amb vistes ja sobre la vall de Paderna i el refugi de la Renclusa. Ja que esmento el tema de les vistes, per no repetir-me, de la vista panoràmica ja en parlaré des del cim, però vull deixar constància que des d'aquest indret ja és extraordinària.

El pic d'Alba ens ofereix un aspecte molt atractiu, amb força neu i retallat sota un cel blau immaculat.

* * *

Si el cel és blau immaculat al pic d'Alba, el que tinc jo ara mateix a sobre meu deu ser extremament diabòlic, perquè la negror, la grisor i la foscor regnen pertot arreu; ací a l'indret de la tenda no hi plou, però estic voltat de fines cortinetes grises, que indiquen ben clarament on està plovent en aquest moment. Tant de bo acabi aviat, i no passi com el dia 6 d'agost de 1995, dia que vaig viure la pitjor tempesta de la meua vida, tot baixant de la punta Senyalada cap a l'estany de Besiberri; encara que la culpa va ser meua, ja que havia d'haver abandonat l'ascensió quan vaig veure veritables estols d'ocells fugint

de la Vall d'Aran en direcció S; vaig ser tossut, i vaig acabar arribant al cim, i la tempesta va agafar-me una mica més avall de l'estany de l'Obaga de Besiberri; vaig passar-me una hora sota una pedra, veient com diluviava, llampegava, tronava i calamarsava. En veure que no amainava, vaig decidir seguir baixant sota la tempesta; en arribar a la tenda, a l'estany de Besiberri, vaig seguir esperant, aquesta vegada dins el sac, però, com que allò no parava, vaig tornar-me a posar la roba xopa, vaig desmuntar la tenda i vaig seguir camí avall sota el diluvi, va ser una experiència inoblidable, principalment la dels llamps petant a sota meu.

Amics, no sé si aquesta vegada plourà o no, però són les nou del vespre i haig de preparar-me el sopar!

Escric dues dades més abans de posar-me a dormir: la primera és que faré justet de paper, estic escrivint més del que em pensava, haig de començar a fer la lletra molt més petita; i la segona és que tinc un raig d'esperança per a demà. Sóc una persona que no fa pas escarafalls dels avenços tecnològics, i fent com faig força excursions sol, el telèfon mòbil s'ha convertit en un company indispensable, és per aquesta raó que en aquest moment, quan falten deu minuts per a les deu del 13 de juliol de 1996, ja sé que a Puigcerdà han caigut 60 litres per metre quadrat, i que al concert de rock que s'està celebrant en aquest moment a Escalarre també hi plouia una mica; però sembla que demà farà bo; així, doncs, si no hi ha cap novetat seguiré escrivint demà dalt del cim o, més endavant, assegut davant de l'ordinador de casa.

Comencen a haver-hi estels al cel. Fins després!

Bon dia! Ahir havíem deixat la pujada al pic d'Alba just a sota el con final; és des d'aquest punt d'on haig de seguir la descripció.

La pujada final al pic d'Alba en con-

dicions normals no presenta cap dificultat, s'ha de voltar una mica la base del cim fins a arribar a una tarterosa canal que ens deixa dalt del cim. Però aquest any la tarterosa canal no existeix i el seu lloc està ocupat per una dura i inclinada congesta, en la qual els grampons amb prou feines si deixen una mica marcades les puntes. No cal esmentar que una neu en aquestes condicions és molt més fàcil de pujar que de baixar!

El pic d'Alba, amb les seves dues puntes, gaudeix d'un panorama extraordinari, només al SE queda una

Pic i estany d'Alba.

Foto: Josep de Tera.

mica mancada per la proximitat dels pics Occidentals de la Maladeta. Però, malgrat això, queda àmpliament compensat pels altres tres punts cardinals. El complex de Superbanhères sembla poder-se tocar amb la mà. En primer terme i a 200 metres per sota nostre, tenim una detallada perspectiva de la tuca Blanca i de la seva canal, que permet

Pic d'Alba. Foto: Josep de Tera.

assolir-la amb relativa facilitat. Després podem anar contemplant l'estany de la Glera, seguit dels cims de Sacrotz, Estauas, els mallls Pintrat, Planet i Barrat, els pics del Bom, del Malpàs, Crabioles, Lliterola, Perdiguero, de la Baco, Gorgs Blancs, Gias, Bachimala, tot el massís de Posets, Gran Perramó i Vaticiells, les agulles de Perramó, els pics de Grist, les tuques d'Ixeà, el Cotiella, Gallinero, Baciver, Castanesa, Vallhiverna, Salvaguarda, Muntanyeta, Glera, Mina, la vall i estanys d'Alba, i deixo expressament per al final la gran visió panoràmica del circ de Cregüenya, amb els pics de Le Bondidier, Aragüells i la cresta fins al pic d'Estats, amb el gran estany de Cregüenya, tot el circ i l'estany completament plens de neu fins gairebé a la pleta de Cregüenya, situada a 2.000 metres, aproximadament. Un espectacle hivernal a ple mes de juliol!

Per a baixar del cim una vegada situats novament al peu del con final, podem anar seguint el replà fins a quedar situats al seu extrem; allà una sèrie de fites ens conduiran a un seguit de fàcils i poc inclinades canals que ens faran perdre altura ràpidament.

Una vegada situats en un gran replà inferior, podem escollir entre dues noves variants per a davallar a l'estany

d'Alba. Una és molt més curta que l'altra, però no passa pels dos estanys superiors d'Alba.

Per a seguir aquesta primera variant, haurem de girar a la nostra dreta per a treure el nas per un extrem del replà, allí veurem l'itinerari de pujada i hi enllaçarem novament, amb el gran avantatge que ja no haurem de travessar les inclinades congestes de la pujada, car estem situats ja a un nivell lleugerament inferior.

L'altre itinerari segueix el curs de la valleta on estem situats, i d'aquesta manera passarem per sota la bretxa d'Alba i pel costat dels dos estanys d'Alba. Cal tenir present que des del segon estanyet hi ha una dreta canal, plena de neu, que baixa directament a l'estany d'Alba; però si no es vol seguir aquesta arriscada canal, hi ha un corriol que davalla seguint la inclinació de la graonada fins a situar-nos una mica més lluny de la sortida d'aigües de l'estany d'Alba. No cal dir que aquests tres itineraris es poden combinar, és a dir, per exemple, podem pujar seguint la descripció inicial i abans de començar la travessa de les congestes inclinades, podem passar a l'altra valleta, per seguir pujant segons la descripció del descens.

No sé si aquesta descripció m'ha quedat prou bé, perquè és una mica complicat descriure la visió panoràmica

del pic d'Alba des del cim del Besiberri S, on el que estic veient és completament diferent.

Doncs sí, en aquest moment sóc al Besiberri S, car el dia és magnífic. Encara em queda pujar al Comaloorno, però també caurà d'aquí a una estona.

Ja fa una hora que he arribat al Besiberri S, ha calgut portar els grampons fins a la bretxa que hi ha just al S del cim; després, pel vessant de Gémena, un corriol m'ha dut al cim. És la tercera vegada que hi pujo, però les altres dues fou des de l'estany de Besiberri, i assolir un cim per una via diferent és pràcticament com fer-lo per primera vegada.

Ara veig que es tornen a posar en moviment dos excursionistes que he avançat, i que per no portar grampons han hagut de passar-se més d'una hora en una illa de roques, esperant que la neu s'estovés una mica per a poder seguir pujant al Comaloorno.

També he pogut seguir les trifulgues que ha patit un altre excursionista que s'ha equivocat de bretxa, i en lloc d'anar a la bretxa situada al N del Comaloorno, ha intentat, sense èxit, assolir la bretxa situada a l'E del cim, finalment ha hagut de retrocedir per a arribar a l'indret correcte, ha desaparegut pel vessant de Gémena, per a sortir, tres minuts més tard, dalt del cim.

Així, doncs, us torno a deixar, perquè d'aquí a poca estona seré jo el que estaré fent aquesta ascensió!

Per fi he aconseguit pujar al Comaloorno!

És curiós, però estic situat al mig de les dues zones que han omplert la meua vida excursionista; a llevant puc distingir perfectament el Medacorba, Comapedrosa, Gerri, Monteixo, la pica d'Estats, Certascan, Mont-roig, Ventolau, Campirme, Montvalier... Besiberri N i S, punta d'Harlé, Montardo, punta Alta; estanys Negre, Tumeneia, Monges, Mangades, Comalesbienes... I a ponent distingeixo el Vallhiverna, massís de la Maladeta, Molières, Perdiguero, Crabioles, Malpàs, Bom, la Forcanada, la

Pic de Comaloformo, vessant de Riumalo.

Foto: Josep de Tera.

punta Senyalada i els estanys Gémena; només hi manca la visió panoràmica del massís de Posets.

Veient tots aquests cims puc fer de passada un repàs a tota la meua vida, perquè tots aquests cims, les seves valls i els seus estanys han vist el meu pas, amb tots els seus alts i baixos. Des de la baixada corrents de la tartera del coll de Sotillo, als disset anys, fins a les baixades actuals, molt més pausades; des de les encigalades i equivocacions, per manca d'experiència i precipitació, també dels disset anys, fins a la veterania i prudència actuals.

Des de la poca informació, solitud i manca d'infraestructures de l'any 1967, a les massificacions, plànols, guies, pistes i refugis actuals. Per exemple, l'esmentat any 1967 només hi havia entre les valls de Cardós i Ferrera el refugi lliure de Vallferrera; ara, trenta anys després, el refugi de Vallferrera és guardat i, en lloc de començar a caminar al pont de la Farga, la pista arriba a quinze minuts del refugi i, a més a més, han sorgit els refugis de Baiau, Baborte, Broate, Certascan (guardat), la Pleta del Prat (guardat) i Montroig.

Referent a les solituds, recordo que l'any 1967 quan vam dir al taxista que ens deixava al pont de la Farga (a la vall Ferrera) que una setmana després ens vingués a recollir al pla de Boavi (a la vall de Cardós) s'ho va fer dir dues vegades, i ens va mirar com si estiguéssim sonats; i també recordo que durant aquella setmana que vam estar submergits pels circs de Sotillo, Baborte i Saliente no vam trobar ningú.

Recordo que estic escrivint aquestes ratlles des del cim del Comaloformo, més concretament mirant a llevant; ara em giraré i miraré a ponent.

A ponent el ritme ha estat molt diferent, només la pista de Benasc s'ha apropiat al refugi de la Renclusa, i els refugis de Molières, Estós i del Forcau són l'única variació en el nombre d'aixoplucs.

On no hi ha hagut cap canvi és dalt del Comaloformo, perquè encara hi ha, inalterable al pas del temps, la creu de ferro que l'any 1907 hi féu col·locar el

comte Delamarre. M'atreveixo a fer aquesta afirmació perquè a la pàgina 99 de la guia *Pallars-Aran* Agustí Jolis diu textualment. «... L'any 1907, el comte Delamarre, propietari en bona part d'aquestes muntanyes, féu col·locar a les roques més altes del cim una senzilla creu de ferro, i ensems hi féu deixar un llibre registre d'ascensions» (CEC, 1920, pàg. 93), doncs jo que professionalment sóc del ram del metall, puc afirmar que la creu que hi ha actualment dalt del cim reuneix aquestes característiques, i que de la forma de forja de la creu es dedueix que és molt antiga, car tota és forjada, no hi ha cap mena de soldadura, i la forma de partició de les tres puntes de la creu (braços i cap) és a cops d'escarpa i mall, amb el ferro roent.

Pics de Besiberri Sud, Central i Nord, des del Comaloformo. Foto: Josep de Tera.

Si aguanta onze anys més es podria organitzar algun acte per a celebrar-ne el centenari!

És hora de tornar: tal com deia fa una estona, les baixades actuals són pausades i necessito encara força temps per a tornar a la presa de Cavallers.

No sé si heu trobat aquest article una mica enrevessat, però volia escriure un article «en directe», i una vegada posats a fer, n'he escrit dos en un.

Canigó, voltant el Gasamir

Joseph Ribas

De totes les portes del Canigó, Merialles és la més ben situada, la més àmpliament oberta; el llindar a partir del qual es pot atènyer la Pica, pels plans de Cadí i la Xemeneia, però també pel coll de Segalers, l'abadia de Sant Martí del Canigó o Bonaigua. Cap al sud, remun- tant el torrent de la Llipodera, un ample camí en mal estat condueix al pla Guillem.

Des del coll de Jou (1.125 m) fins al final de la carretereta que puja de Castell, s'arriba a Merialles, en 1 h 30 min, per la pista transitable o per un camí que la talla per a tornar-la a trobar a l'altura del Render (1.530 m), al coll del Cavall Mort.

Primera jornada: refugi de Merialles, pica del Canigó, xalet-refugi dels Cortalets

Merialles (1.718 m) és a la confluència de les valls de Cadí i de la Llipodera, entre el Gasamir de Baix (2.422 m) i el Sethomes (2.651 m), abans d'una franja de terra entravessada i boscosa, constituïda pel coll Verd, que el Cadí supera amb una cascada. El refugi de pastors situat sota la casa forestal, generalment tancada, ofereix de quatre a cinc places precàries. Uns rètols gravats indiquen els diferents itineraris.

Es pot menjar i dormir en el refugi nou de Merialles.

El camí de la Pica passa per sobre del refugi de pastors, travessa la Llipodera

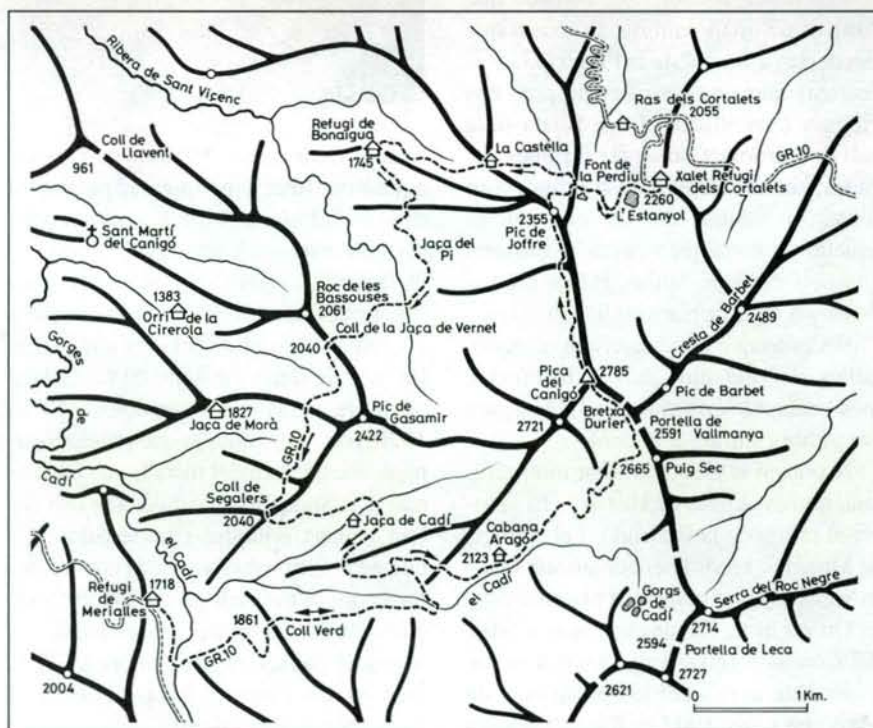
(1.686 m) i remunta en dos amples revolts, sota els pins; creua el barranc del Sethomes i després penetra sota el bosc, fins al coll Verd (50 min, 1.861 m).

En aquest indret neixen dos camins: el de l'esquerra baixa lleugerament (1.785 m), travessa el riu de Cadí i s'eleva cap a la jaça de Cadí, on s'uneix amb el de la dreta, que, més assenyat, puja al començament del coll Verd, en pendent suau, talla dos o tres rierols i passa davant la font d'en Martí, abans de travessar el Cadí per sobre un gual (1.964 m) i de pujar fins a retrobar el

camí precedent (2.000 m). Deu minuts més tard s'arriba a la cruïlla d'on surt, a l'esquerra, el GR-10, cap al coll de Segalés.

Continueu per la dreta en pujada suau cap a la cabana Aragó (1 h 50 min, 2.123 m). El camí està perfectament traçat, per la riba dreta del torrent, sobre l'herba que voreja el pedregall. Passa davant una cabana en ruïnes i s'enfila al pla de Cadí (2.310 m), cap als vestigis de petits estanyols assecats, a prop d'un desert rocallós i nu, entre els pendents del Gasamir de Dalt (2.721 m) i del puig Sec (2.665 m) a l'esquerra, i els contraforts del roc Negre (2.661 m) i del Tresvents (2.727 m) a la dreta; davant de la portella de Vallmanya, uns revolts bruscos pugen entre el pedregam (2 h 50 min, 2.570 m).

Aquest lloc, conegut pels herboristes, que hi vénen a collir esclafidors i herba de les set sagnies, encisa els viatgers, que el descobriren com un jardí salvatge, tallat de cascades i de rierols, d'aigües sordes i subterrànies, que rondinaven sota un borrisol suau d'herba fina i de flors, brunzents d'insectes: un joier d'aigua i de llum que el poeta Jacint Verdaguer sublimà en una «conca de maragda», «brodada d'angèlica i de jonquilles», argentada pels Estanyols, que «d'aquella mar petita són petjades, són els bocins d'aquell es-

pill on tota la nau del firmament s'emmirallava». De cara al camí, la conca del Canigó s'enfonsa en un desert d'esbaldregalls, redreçat per barres rocoses i esquerdes verticalment a la Pica. La mirada busca un pas incert sota la perpendicular del cim. El camí pren peu amb fermesa entre els blocs de granit i condueix a la bretxa de Durier (2.696 m), davant de la Xemeneia, que cal pujar amb precaució, gradualment, fins a la Pica (3 h 30 min, 2.785 m).

L'abundant bibliografia del segle passat ha celebrat aquest cim amb tals accents de terror i d'entusiasme que costa d'imaginar, en l'exaltació d'aquests sentiments, les dificultats i les pors que van haver de superar els nostres predecessors. El que reté avui, quan el dia és clar, és l'amplitud de la vista, la plana del Rosselló, la mar i, en el cel, el superb enlairament de crestes cap a Carançà, Andorra i, més enllà, el que es deixa endevinar de la Maladeta.

«Des de cap altre punt d'Europa –escrivia Lefrançois– no és possible gaudir de l'admirable espectacle de la sortida del sol damunt el mar millor que des del Canigó. És una doble meravella per al turista ser sobtat de cop pels primers rajos de l'astre, que ell busca a baix i que en canvi s'aixeca davant seu, sobre l'horitzó sobrealçat. El cel és llavors tot blau, la nuvolada d'un blau argentat i els cims veïns d'un to propi que aviat es fon en or rutilant; és un espectacle d'una majestat enlluernadora.»

Pel costat nord, múltiples corriols de baixada retallen el camí que, sota la piràmide del vèrtex, segueix la carena NE i va a parar a la font de la Perdiu (4 h 35 min, 2.260 m).

Baixem al xalet-refugi dels Cortalets (5 h, 2.150 m). (Xalet dels Cortalets. Tel. 07 - 334 68 96 36 19. Obert del 24 de juny a principis d'octubre).

Segona jornada: xalet-refugi dels Cortalets, refugi de Bonaigua, coll de la Jaça de Vernet, refugi de Merialles

Del xalet dels Cortalets pugem cap a la font de la Perdiu. Poc abans d'arribar a la font, a la dreta, cal prendre el GR-10 (35 min, 2.200 m).

Arribem amb una baixada suau al fons d'un sot que hem de travessar

abans de l'orri de la Castella (1 h 40 min, 1.966 m). Es tracta d'una cabana de pedra seca en perfecte estat sobre un vessant herbós, on creix amb abundància l'angèlica borda (anomenada localment coscoll), apreciada pels entesos, que hi vénen a finals de juny a collir-ne brots tendres. Hi ha una àmplia vista sobre el Conflent i les Corberes.

A la rodalia de l'orri de la Castella, Achille Jubinal imaginà la seva obra pastoral extravagant: un escenari de pastors, grups de ramats, personatges i figurants de fantasia per a una festa bucòlica acolorida de cançons i de contes.

Endinsant-se pel sotabosc, el camí baixa fent revolts fins a la pista de Balaig, que cal prendre a l'esquerra per a

Pujant la Xemeneia.

Foto: Joseph Ribas.

arribar davant del refugi de Bonaigua (2 h, 1.745 m).

Un altre cop a l'esquerra, el GR-10 es dirigeix cap a les Conques, una enorme clotada molt aixaragallada, travessada de roques inestables que hem de vorejar.

Arribem a la jaça del Pi (2 h 20 min, 1.735 m).

El camí continua amb una pujada

LES NOSTRES MUNTANYES

La pica del Canigó, vessant sud.

Foto: Joseph Ribas.

lleugera entre espais herbosos, després, pel sotabosc, es prolonga en balcó, travessa el coll de la Jaça de Vernet (3 h 20 min, 2.040 m) i més lluny el coll de Segalés (4 h 10 min, 2.040 m).

Del coll passem a un replà de la carena del Gasamir i, pel vessant sud, continuem fins a travessar el camí de Cadí, el mateix de l'anada del primer dia. Passem pel coll Verd (5 h 30 min, 1.861 metres).

Tornada al refugi de Merialles (6 h 10 min, 1.718 m).

CARTOGRAFIA

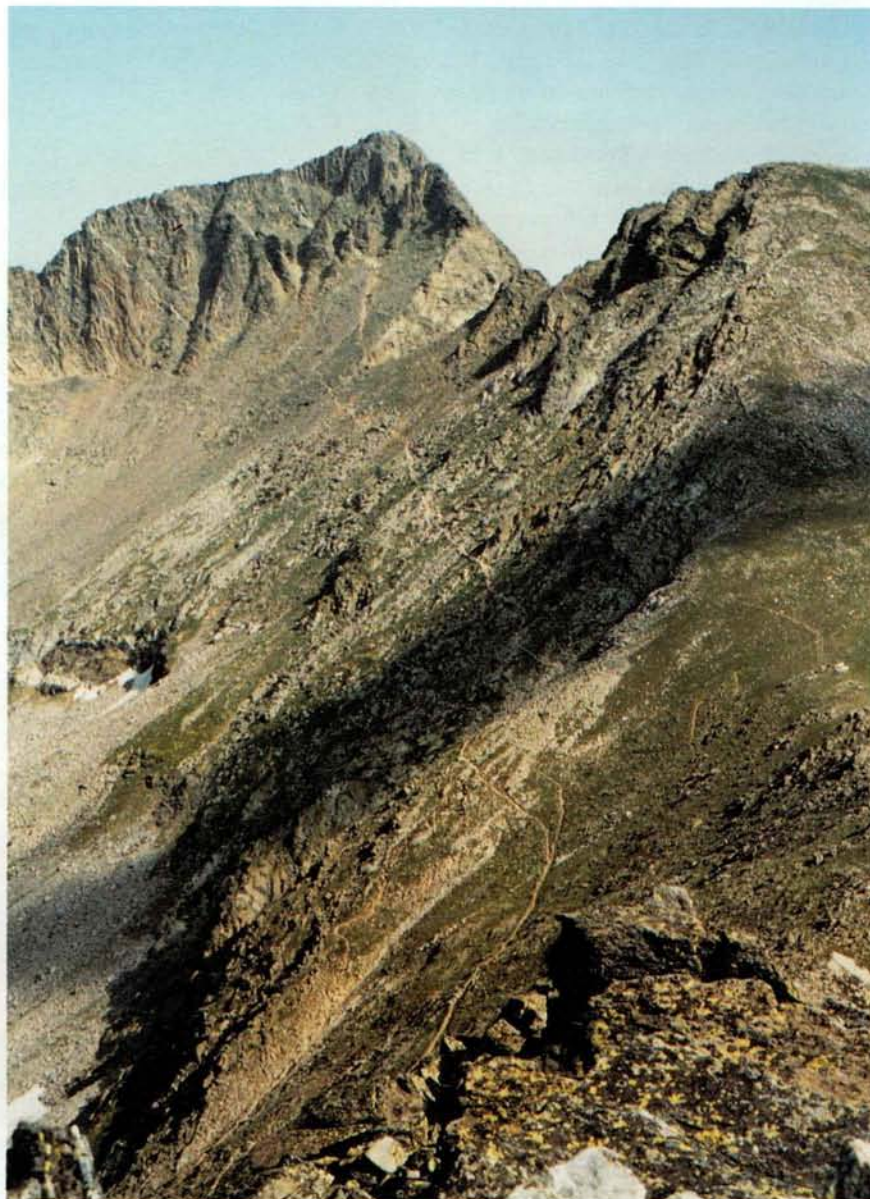
Massif du Canigou. Institut Géographique National. Top 25. Escala 1:25.000 - núm. 2349 Et.

Canigó. Edició catalana. Escala 1:40.000. Editorial Alpina. Granollers.

BIBLIOGRAFIA

Ramon RIBERA MARINÉ. *Canigó - Tres Esteles - Costabona*, Editorial Montblanc - Martín. Barcelona 1994. Guia excursionista del Centre Excursionista de Catalunya.

Joseph RIBAS, *El Canigó. Història i mite*. Editorial Eumo. Vic 1996.

HORARI

Primera Jornada			Segona Jornada		
Merialles	Parcial	Acumulat	Xalet dels Cortalets	00 min	00 min
Coll Verd	50 min	50 min	Sota la font de la		
Cabana Aragó	60 min	1 h 50 min	Perdiu GR-1	35 min	35 min
Sota la portella de			La Castella	1 h 5 min	1 h 40 min
Vallmanya	55 min	2 h 45 min	Refugi de Bonaigua	20 min	2 h 00 min
Xemeneia	25 min	3 h 10 min	Jaça del Pi	20 min	2 h 20 min
Pica del Canigó	20 min	3 h 30 min	Coll de la Jaça de Vernet	60 min	3 h 20 min
Pic de Joffre	50 min	4 h 20 min	Coll de Segalés	50 min	4 h 10 min
Font de la Perdiu	15 min	4 h 35 min	Jaça de Cadí	50 min	5 h 00 min
Xalet dels Cortalets	25 min	5 h 00 min	Coll Verd	30 min	5 h 30 min
			Merialles	40 min	6 h 10 min

El temps de camí de les dues jornades: 11 hores 10 minuts.

Accés a Merialles. Des del poble de Castell (Conflent), pugem al coll de Jou (1.125 m) per la carretera D-116. A partir del coll de Jou per pista sense enquitranar fins al refugi de Merialles.

Las Médulas (Lleó), una espectacular forma de modelat antròpic

Narcís Rucabado i Franquesa

Durant un recent viatge per terres de Castella i Lleó, i moguts vivament per la curiositat de conèixer nous indrets fora de les rutes habituals del turisme, vam fer cap a un paratge que crec que és poc conegut de moltes persones i que era del tot desconegut de nosaltres: parlo de Las Médulas. Encara que alguna guia l'esmenta com a lloc interessant, no hauríem suposat mai que aquest lloc ens sorprengués veritablement tant.

El paratge, d'unes característiques geomorfològiques espectaculars i especials, resultat de l'activitat de l'home d'anys enrere, que, en el seu afany per obtenir metalls preciosos, i amb l'ajuda de l'aigua temporera i d'altres agents atmosfèrics al llarg del temps, ha deixat un indret torturat, erosionat i aixaragallat, si teniu l'oportunitat d'anar-hi, us meravellarà i tal volta us quedarà el fi-bló de voler aprofundir el seu coneixement, tant natural com històric.

Per la geomorfologia, ciència geològica que estudia el relleu de la terra, podrem tenir les possibilitats d'interpretació de les diferents configuracions del paisatge geològic, important per a nosaltres, els excursionistes i viatgers, que a voltes estem immersos física-

ment en aquest entorn. Hem de saber si el marc natural en què ens movem pot haver estat modificat naturalment o per intervenció humana.

La història, i en aquest cas, treballs específics, ens donaran notícia sobre les mines i l'art de la mineria a Espanya en l'antiguitat.

Amb aquest bagatge de visió de l'indret i posterior estudi, podreu fer algunes deduccions de diversa mena, que crec que seran bastant encertades.

QUÈ SÓN LAS MÉDULAS

El paratge de Las Médulas és un dels testimonis més característics que han

quedat al llarg del temps, modificat pels agents atmosfèrics, de la mineria romana de l'or a la península Ibèrica. Fem menció únicament d'aquest lloc, declarat monument nacional el 3 de juny de 1931. Es tracta d'una zona protegida, com a monument natural, per la Junta de Castilla y León, per tal com és una de les més espectaculars i ben conservades de les nombroses explotacions mineres d'or al nord-oest peninsular.

SITUACIÓ

Las Médulas són a la comarca de El Bierzo, al nord-oest de la província de León, prop de Ponferrada, capital de la comarca. La localització del poble de Las Médulas, segons la retícula UTM és 29T PH837033.

COM ANAR-HI

L'estació de ferrocarril més propera és la de Ponferrada. Des d'aquesta localitat, amb cotxe, cal seguir per la carretera N-536, fins a trobar la N-120 en direcció a Ourense. Tan bon punt arribeu a Carucedo, a uns vint quilòmetres de Ponferrada, seguiu uns quatre quilòmetres per una carretera local fins a trobar el poble de Las Médulas, porta d'entrada d'aquest paratge. Podreu seguir la carretera en bon estat fins a situar-vos prop de les mines. Després heu d'endinsar-vos-hi a peu, per bons camins, per a

Poble de las Médulas. Porta d'entrada al paratge. Foto: Narcís Rucabado.

fer-vos càrrec amb detall de l'entorn i de la vegetació. Noteu els magnífics exemplars de castanyers i altres plantes que encatifen els barrancs. Tot plegat avui sembla un caprici de la natura.

Per a tenir una visió de conjunt, cal seguir la mateixa carretera i agafar un trencall poc abans de Las Médulas cap a Orellán, amb bon paviment. Després cal continuar per una pista de terra cap al mirador d'Orellán. Una altra pista, aquesta per a cotxes tot terreny, surt del poble de Las Médulas i, tot rodejant la muntanya per l'oest, fa cap al mateix mirador, tot passant per una àrea de pícnic i la font de la Tía Bibiana. Hi ha altres itineraris a peu o amb bicicleta,

que podreu trobar en alguna guia del lloc.

APUNT GEOLÒGIC DE L'INDRET

A l'oest de León, trobem una sèrie de serres (Montes de León) que són els contraforts de la serralada Cantàbrica i, entre aquestes, queda enquadrada una fossa tectònica reblerta de materials del Terciari (El Bierzo) amb altituds que oscil·len entre 400 i 600 m. Al sud, aquesta fossa tectònica queda emmarcada per una sèrie de muntanyes amb materials paleozoics que assoleixen altituds entre 1.500 i 2.000 m, que són els

Montes Aquilianos, amb El Teleno (2.185 m), com a punt culminant. Al sud d'aquests Montes Aquilianos hi ha la vall o comarca de La Cabrera, que és drenada pel riu del mateix nom. Al marc sud d'aquesta comarca queden les serres de La Cabrera i La Cabrera Baja amb Peña Trevinca, de 2.124 m, que la separen de les comarques de la Sanabria i La Carballeda, ja en terres zamoranes.

Les característiques geològiques d'aquestes muntanyes són les que han donat peu als jaciments aurífers. L'or natiu, procedent de la meteorització dels dics de quars de les pissarres del paleozoic inferior, fou arrossegat i empastat en al·luvions formats al llarg de diversos episodis en funció de l'encaix de la xarxa hidrogràfica i de les modificacions tectòniques i canvis climàtics del quaternari. L'or és arrossegat dels seus jaciments primaris per agents erosius cap al fons de les valls, on és concentrat en els glacis de peus de mont, els pedregars, les terrasses fluvials i tot altre tipus de dipòsits d'al·luvions d'edat diferent. Posteriorment és transportat cap als rius que recorren aquestes terres. A voltes, els sediments poden tenir un gruix d'uns cent a cent setanta metres.

APUNT HISTÒRIC

Tenim poques referències dels asturs i dels càntabres, pobles preromans que habitaven aquestes comarques a l'oest i al nord de León, pobles eminentment guerrers i que ja beneficiaven diferents metalls, com el coure, l'estany, el plom, la plata i l'or.

Diuen escriptors de l'antiguitat, entre altres Posidoni, filòsof hel·lenístic (135-51 aC), que en el país dels Àrtabres (poble preromà de Galícia), la terra brilla per la plata, l'estany i l'or que s'hi troben en abundància.

Afirma Plini, antic procurador romà, que a Hispània abunden tota classe de metalls preciosos, com l'or, la plata i altres com l'estany, el coure, el crom i el mercuri.

Els escriptors bíblics del segle VII aC, com Jeremies, Ezequiel o Isaïes, ja ens parlen de les naus de Tarsis que, plenes d'or i plata, sortien dels ports de la Península, i altres escriptors antics citen textos de l'Antic Testament tot referint-

se a les relacions entre tartessis i el poble d'Israel. En efecte, només hem de fullejar les obres d'escriptors antics, grecs i romans, per a tenir el convenciment ple de la riquesa minera d'Espanya en aquelles èpoques.

Sabem per la història que a l'antigor, no va quedar mai cap poble aïllat. Pertot arreu observem migracions, invasions, guerres i sobretot comerç.

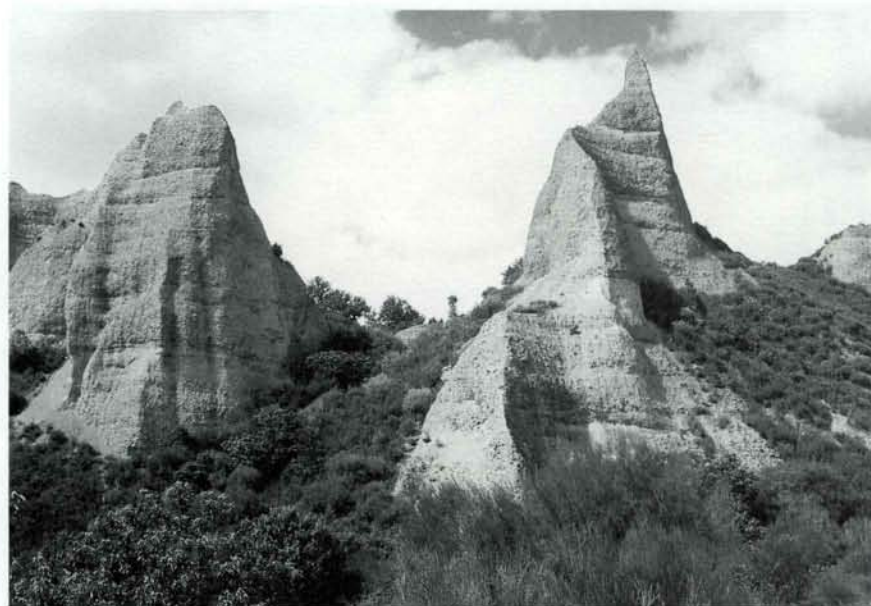
Després dels fenicis i els grecs, foren els romans els que demostraren un gran interès per l'or de la Península.

Com a conseqüència de les invasions per part de Roma i de la colonització de tot el territori, els pobles van quedar sotmesos a la romanització. El territori dels asturs i càntabres, enquadrat entre el Cantàbric, el Duero, l'Esla i Galícia, fou l'últim reducte que va fer resistència a aquest poder. Ultimada la conquesta de totes les terres, aquests pobles del nord-oest de la Península foren reduïts a l'esclavitud total. Alguna narració ens descriu les misèries a què foren sotmesos i obligats a treballar en condicions inhumanes en les explotacions auríferes. Es calcula entre quinze mil i seixanta mil, segons l'època, el nombre d'esclaus dedicats a aquest menester a la zona nord-oest.

Roma destacà diverses legions de soldats d'elit amb procurador a Astúries i a Galícia. Aquest cúmul de forces solament es justifica per la vigilància d'aquestes masses d'esclaus, per la guarda i transport de l'or i per la importància dels recursos aurífers de la comarca, molt més importants que els de Dàcia, a Romania.

Anotem que les explotacions d'or de Las Médulas i les properes de La Valcuerna foren les més importants de la zona nord-oest de la Península. Mireu si n'eren, d'importantes aquestes explotacions auríferes, que n'han estat comptabilitzades més de sis-centes per tota la zona, que mogueren més de sis-cents milions de metres cúbics de terra. Segons càlculs, s'estima que el pes de l'or beneficiat s'apropa a les deu tones anuals.

La màxima intensitat de les explotacions s'aconsegueix al llarg de dos-cents cinquanta anys, aproximadament, i d'una manera especial en els segles I i II dC. Posteriorment la mineria entra en crisi amb motiu de les invasions dels

pobles visigots, falta de mà d'obra d'esclaus i escassa rendibilitat de les explotacions, a causa de restar gairebé exhaurides —el cas de Las Médulas— per escassetat de recursos hídrics o per excessius treballs d'infraestructura a efectuar per a posar en solfa noves explotacions. Sabem que la mineria de l'or va tornar a funcionar dèbilment durant la invasió musulmana i al llarg dels segles XIX i XX.

Sembla que ara hi ha una nova revifalla per a les explotacions auríferes de León i Astúries per part d'empreses estrangeres, gràcies als nous procediments de benefici del metall i amb tècniques avançades i més rendibles.

SISTEMES D'EXPLOTACIÓ DE L'OR

Intentarem explicar els diversos sistemes que foren emprats i es pot dir que alguns d'ells ho foren exclusivament en llocs com ara el que ens ocupa. En grans explotacions es donen variats sistemes que són utilitzats indistintament al llarg del temps, però hem de tenir ben present que per a tots ells resulta importantíssim i imprescindible el concurs de l'aigua, tant per a l'explotació com per al rentat.

Els sistemes d'explotació més importants són:

1. Placer: És un dipòsit detrític de sorra o de palets que conté partícules de minerals, palletes d'or i d'altres mine-

Las Médulas. Paratge abarrancat i amb turons en forma d'agulla, testimonis del seu primitiu nivell de relleu.

Valls poblades de castanyers.

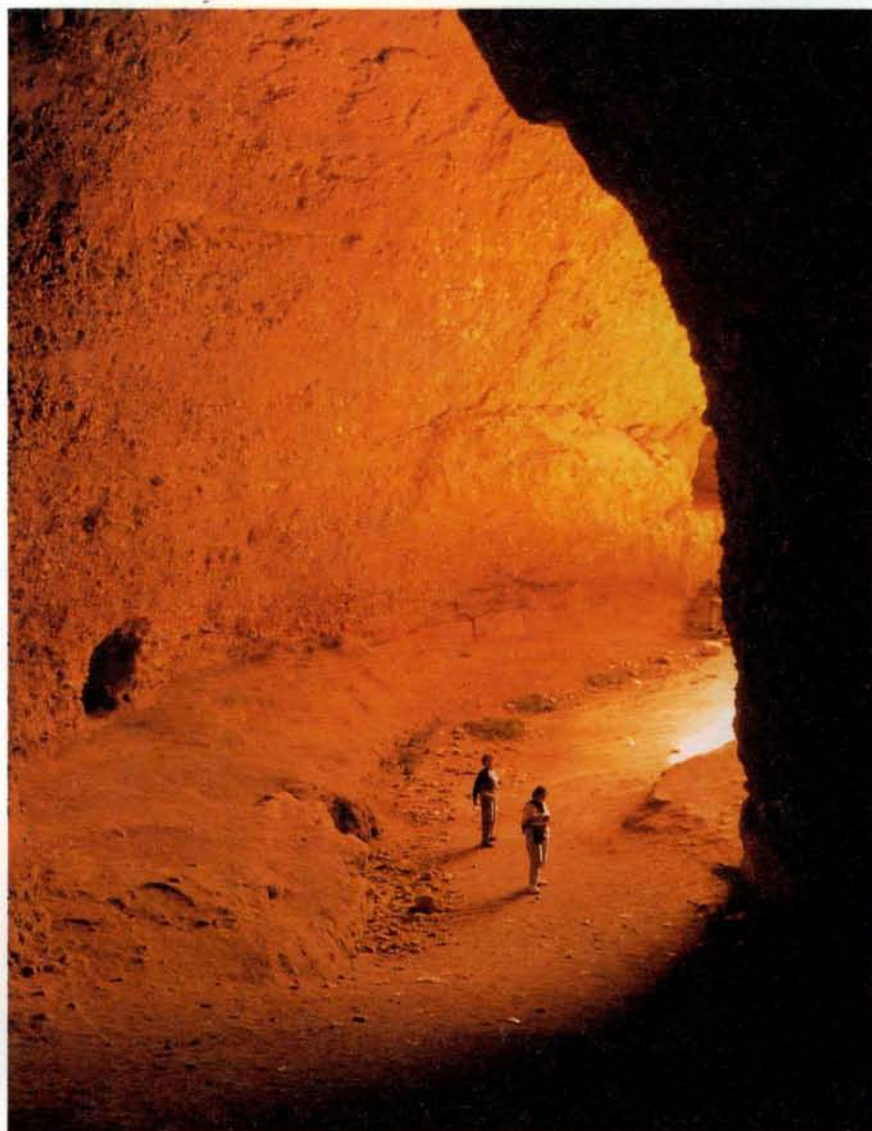
Foto: Narcís Rucabado.

erals preciosos, provinents d'un jaciment alterat per l'erosió. L'or és extret per successius rentats i garbellat a les lleres dels rius i rierols. Aquest sistema a penes ha deixat empremta morfològica visible.

2. Pous: És la forma d'explotació de l'or nadiu dels filons de quars aurífer que consisteix en el buidat de la cavitat cap a la superfície, ja que aquí la major part de les vetes són subverticals. És emprat en terreny rocallós.

3. Arrugias: Així va definir-les Plini, però és probable que aquests sistemes ja fossin coneguts pels pobles preromans; en tot cas els romans foren els que més ús en feren. El sistema de les *arrugias* consisteix a provocar, amb l'ajuda de l'aigua, esfondraments artificials en terrenys de major o menor pendent.

L'aigua era emmagatzemada en dipòsits situats en zones altes del terreny que calia ensulsiar. La seva funció era ablanir les terres, en aquest cas els terrenys tous i poc cohesionats, i provocar una esllavissada de fang i pedres. En acabar aquest treball, es reduïa el terreny a un procés d'aixaragallament i

*Interior de la cova de l'Encantada.
Fucarona o escorranc que ha quedat
després de l'enderroc dels pous i galeries.
Foto: Narcís Rucabado.*

metre l'assentament d'algun petit poblat, en estar protegit per dos ramals d'aigua.

c) Colades: Les colades per lliscament, característiques de vessants amb fort pendent, probablement tenen el seu origen en l'observació de l'home dels moviments de flux ràpid que són afavorits per la inclinació dels vessants i per la presència d'aigua d'infiltració, i que han provocat les esllavissades naturals en èpoques de molta pluja. En l'àmbit nord-oest de la Península es coneix aquest fenomen amb el nom d'*argallo*. Consisteix a crear una colada o esllavissada en la zona de fort pendent, facilitada per una xarxa de canals d'aigua.

És el sistema més antic de tots els coneguts per a aquest tipus de mineria i es creu que fou utilitzat pels pobles primitius. Són freqüents en l'àmbit galaico-astur, on a penes existeixen extensions horitzontals o d'escàs pendent i on abunden engorjats produïts pels rius.

d) Ruina montium o fucaronas: És una tècnica depurada i a major escala, derivada del sistema de colades, de manera que s'empraven en més d'una ocasió. Aquesta tècnica fou aplicada pels romans en les explotacions dels al·luvions i lleugerament descrita per Plini el Vell (N.H. 33. 70-74). Consisteix bàsicament a provocar l'ensulsiada d'un terreny massiu d'al·luvions amb un cert pendent i que, per un sistema de trinxeres, galeries i pous, és utilitzada en les explotacions amb escarpament en forma de circ. És la que es va usar a Las Médulas i alguns vestigis n'han estat conservats també a Valcuerna (Maragatería).

En les explotacions en escarpament en forma de circ, cas de Las Médulas, són els pous verticals, excavats i encreuats amb galeries a les parts més superiors i mitjanes d'aquest escarpament els destinats a preparar l'enderroc d'un tram d'al·luvions. Ordinàriament aquests pous estan units en sèrie a unes

abarrancament amb acumulació dels materials fangosos a les parts més baixes, per a sotmetre'l finalment a un rentat, on es beneficiava l'or. Les pràctiques derivades d'aquesta teoria de les *arrugias* són diverses i es poden destacar les següents:

a) Llaurat o pentinat: És característic de terrenys de pendent suau i consisteix a disposar d'un conjunt de canals que a intervals regulars segueixen la direcció del pendent, és a dir, de dalt a baix. Els canals són alimentats des de la part superior per un canal principal de traçat horitzontal que, aproximadament, segueix el recorregut teòric de la corba de nivell i en posició perpendicular respecte als primers. A la part inferior de l'explotació, els canals s'agrupen en un de sol, que fa la funció de desguàs. En produir-se l'esllavissada, a

causa del pas de l'aigua pels canals, la forma que adquireix tot el conjunt és la d'una sèrie de petites colades de fang, de forma piriforme. Aquest és el sistema emprat a la major part de les valls del Duerna i del Eria.

b) Coronas: És un sistema molt rudimentari per a terrenys de poc desnivell, que consisteix en una trinxera o canal alimentador que, en un punt determinat, es bifurca en dos ramals en forma circular i que, aigües avall, s'ajunten de nou. Al bell mig queda una illeta de forma circular, d'on prové el nom: corona o *ocelo*. El canal subdividit en dos ramals permetrà la creació artificial d'esllavissades als flancs exteriors del canal, així com la destrucció progressiva de l'illa. El tram final del canal, ja unificat, seria el canal de desguàs. En casos aïllats, l'illa central ha pogut per-

Forat o galeria que ha quedat a mig escarpament. Castanyers a primer terme. Foto: Narcís Rucabado.

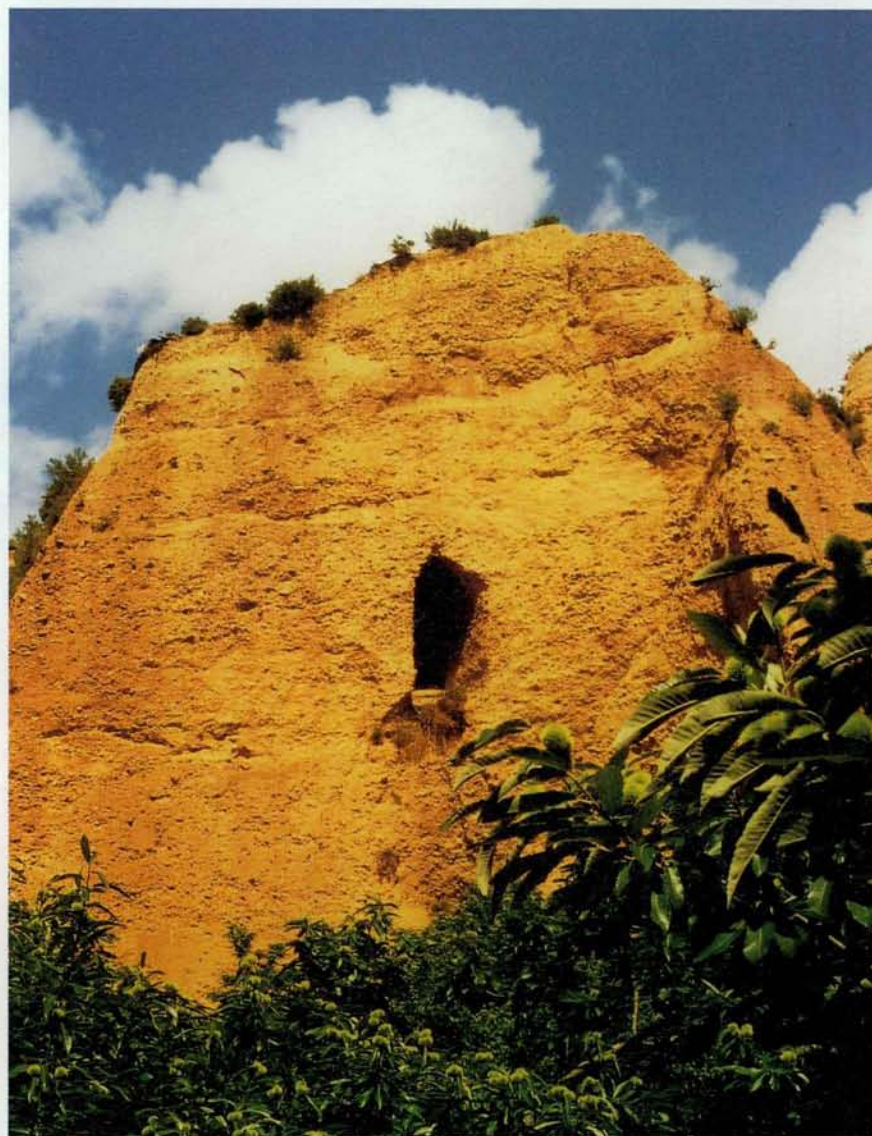
galeries, i tot plegat comunica amb una única galeria inferior, que és el desguàs. Amb l'entrada d'aigua procedent de dipòsits superiors, s'estovaven els materials. Després s'obria el desguàs i sortia l'aigua a pressió barrejada amb fang, còdols i tota classe de sediments, quedant un grandíol escorranc o enorme cova anomenada *fucarona*.

De tots els sistemes d'enderroc dels romans, sembla que aquest és el més perfeccionat i el més tardà, i el que va permetre que no solament s'apliqués a roques o terrenys poc coherents, sinó que va aplicar-se també a roques metamòrfiques, si entre elles abundaven els dics de quars aurífer, en tant que la fracturació i l'esquistositat afavorissin aquest enderroc.

L'AIGUA

Abans hem indicat que el concurs de l'aigua és importantíssim en aquestes explotacions. Efectivament, per a la més senzilla d'aquestes explotacions era necessària la dels rius i rierols per al rentat i garbellat a les seves lleres de les sorres i fangs portadors de paelles d'or. Recordem els buscadors d'or de l'oest americà i dels *garimpeiros* del Brasil i Veneçuela.

Però per als altres sistemes d'explotació eren necessàries grans quantitats d'aigua que foren captades als vessants de diferents muntanyes per a procurar el subministrament necessari en èpoques seques. Era captada també als vessants del Teleno, a uns 35 km de distància i a una altitud de 1.700-2.000 m. Aquestes captacions recollien també el desgel a l'estiu de les neus i congestes. L'aigua era aconduïda per canals i sèquies cap al sud-est, rodejant la muntanya per a tornar al nord-oest fins a trobar el riu Cabo, afluent per la dreta del Cabrera. El riu Cabo augmentava de cabal amb aquesta aportació, junt amb altres cap-

tacions de la conca superior del Cabrera, que alimentava aigües avall els set canals principals que rodejaven la muntanya amb pendents del 0,6 i l'1% i feien arribar les aigües a dipòsits i piscines per damunt de les explotacions, que les retenien per a la seva posterior utilització; són les anomenades *maseras*. Es feren altres captacions als rius Oza, Valdecorrales, Guido, Reguerón i Rimor. Es creu que les canalitzacions, segons estudis fets, podrien haver arribat entre dos-cents i cinc-cents quilòmetres.

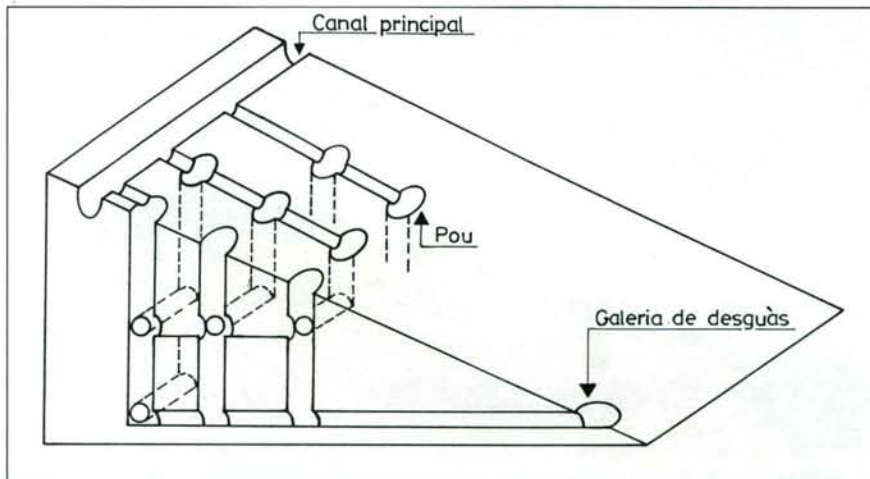
CANALS, SÈQUIES, AQUÈDUCTES I ALTRES CONSTRUCCIONS

Els romans han deixat interessants testimonis d'infraestructura pel que fa

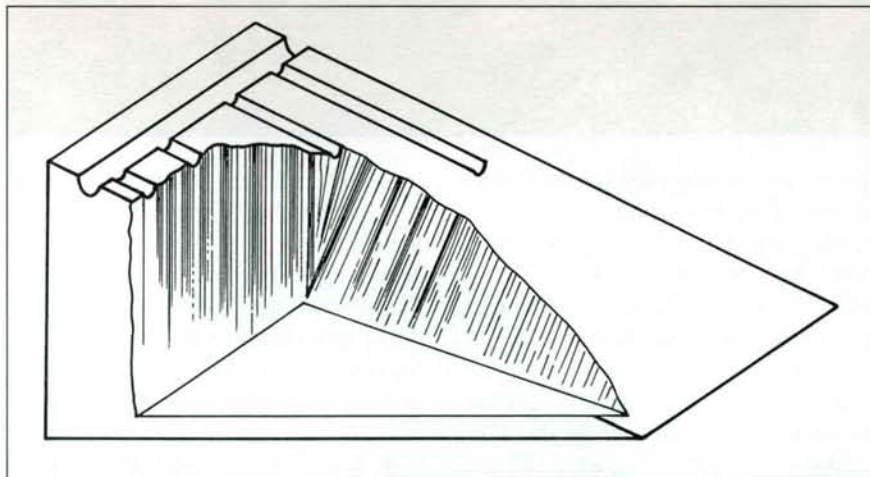
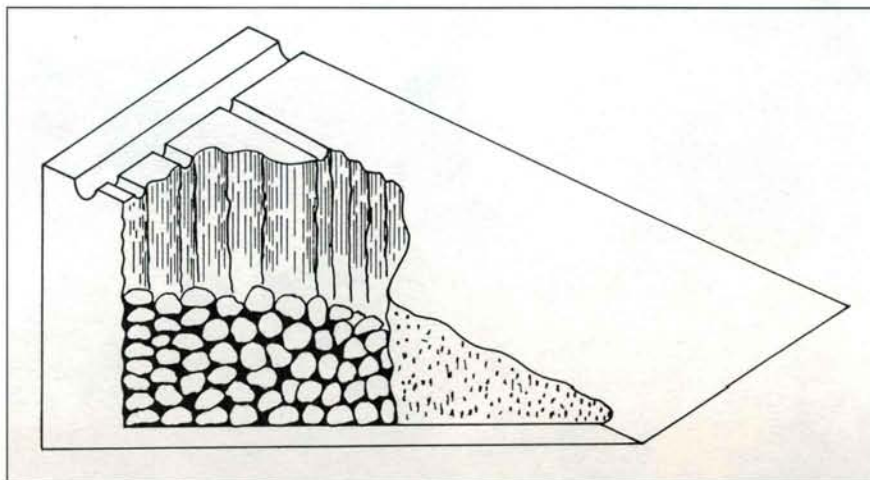
als canals, sèquies, aquèductes i altres construccions per a la guarda i manteniment d'aquestes obres d'enginyeria necessària per a la captació i conducció de l'aigua des d'una distància en línia recta de 35 km, des del riu Cabo, per sobre Saceda i sota el Teleno, i per a fer-la arribar a les explotacions de Las Médulas.

Fou obligat resseguir les diferents irregularitats del terreny tocant a vessants, valls, barrancs, etc., dels Montes Aquilianos, tot representant el doble o més de distància en línia recta, a voltes tallant a pic roques, foradant roquissers i muntanyes, fent petits murs de pedra i calç penjats a les parets de les roques i tallant espadats, agulles o monòlits i construint ponts i aquèductes.

Alguns testimonis d'aquests canals i

Sistema d'explotació per Ruina Montium: 1. Excavació de pous i galeries. 2. Fucarona esbaldregada amb enderrocs. 3. Fucarona buidada.

grossos i, tot seguit, per canals, eren conduïts als rentadors (*agores*), per al seu rentat i garbellat. Com a primer filtratge de les aigües fangoses que passaven pels canals, ja eren retingudes paelles d'or per un seguit de feixines fetes de bruc i bruguerola, col·locades als canals, que després eren sotmeses a un procés d'incineració per a recuperar les paelles retingudes entre els branquillons.

El rentat i el garbellat final era efectuat als rentadors on se seleccionava el material.

Els desperdicis en forma de llots i petits ròssecs eren arrossegats per canals terminals a les zones més baixes que, en forma de cons de dejecció, reblien barrancs i conques de rius. Els còdols grossos eren separats a part i apilats (*murrias*) i alguns posteriorment aprofitats per a la construcció de murs i parets. Actualment encara se'n poden veure per les rodalies.

L'àmbit d'aquests rentadors és avui molt ampli. Les obres s'ampliaren cap al llac Carucedo, al fons de la vall, i encara ara no es té la certesa de si la seva funció era la de rentador, per a evitar la contaminació del riu Sil, o bé va sorgir sense que fos projectat. El cert és que quasi tots els desguassos de Las Médulas, justament fan cap aigües avall i el seu emissari resta tancat per un con format pels arrossegalls de la zona minera. Per tant, es creu que la formació d'aquest llac és resultat també de la intervenció humana.

CONCLUSIONS

El panorama de Las Médulas és avui el d'un paratge amb grans i espectaculars barrancs, grans turons testimonis en forma d'agulles còniques o *picuezos*, aïllades les unes de les altres i separades per depressions, xaragalls i grans espadats i tallats, alguns soscavats a la base per galeries, balmes, coves i pous; ma-

sèquies es conserven en bon estat i són actualment utilitzats com a camins i viaranys per als ramats.

Hi ha altres testimonis de construccions derivades d'aquesta explotació, com el que es troba prop de Carucedo, a Las Pedreiras. S'ha excavat una vil·la romana construïda en el segle I o II dC, com a alberg de l'administrador de Las Médulas, i un canal, únic al nord-oest

d'Espanya, construït amb còdols i argila.

COM ES RECOLLIA L'OR

Acabats els treballs d'enderroc o esllavissada cap al fons dels barrancs, aquests materials eren retinguts per petits barratges fets amb argila i còdols

Vall del riu Cabrera. Explotació de les pissarres. Foto: Narcís Rucabado.

terials argilosos, vermellors, que donen un to especial al paratge.

El bon estat de conservació del conjunt s'atribueix en bona part al ràpid recobriment vegetal que va defensar-lo de les fortes meteoritzacions. Actualment podem contemplar unes magnífiques castanyedes amb exemplars espectaculars que han colonitzat aquestes valls i barrancs.

Hem d'insistir que Las Médulas és un dels millors i més ben conservats testimonis de paisatge antròpic creat per la mà de l'home en el treball de la mineria, i en aquest cas de la mineria de l'or.

Si volem continuar aprofundint en l'estudi de la geomorfologia antròpica, podem complementar-ho amb un seguit d'itineraris per La Cabrera, per a adonar-nos de les variacions actuals del paisatge com a resultat de les explotacions de les pedreres de pissarra per a la

construcció, una de les més importants fonts de recursos econòmics d'aquesta vall. De totes maneres, hem d'ésser conscients que aquestes extraccions de

pissarra són recursos no renovables i, per tant, s'han de racionalitzar per a no atemptar contra el potencial paisatgístic de la comarca, que, en definitiva, ha d'ésser en el futur un dels aspectes importants per a la reconversió de la seva economia.

Dibuix esquemàtic de les captacions d'aigua

BIBLIOGRAFIA

Mapa provincial *León*, escala 1:200.000, MOP, Dirección General del Instituto Geográfico Nacional.

Silván. Cartografía Militar de España, 10-10 (191).

Mapa geológico, escala 1:50.000: núm. 158, *Ponferrada*; núm. 191, *Silván*.

Eduardo MARTÍNEZ DE PISÓN y otros. *Atlas de geomorfología*. Alianza Editorial. Madrid 1986.

Javier VILLALIBRE. *Las Médulas y su entorno*. Ediciones Lancia. León 1993.

Ramon LOZANO. *Itinerarios por La Cabrera*. Ediciones Lancia. León 1996.

G. GOSSÉ. «Las Minas y el arte minero de España en la antigüedad». *Revista Ampurias*. 1942.

«Mines d'or romaines d'Espagne: le district de la Valcuerna (León)». Publications de l'Université de Toulouse, série B, tome 4. 1978.

«Recursos geològics i sòl». *Història natural dels Països Catalans*, núm. 3. Enciclopèdia catalana. Barcelona 1985.

Pedalant pel Delta de l'Ebre

Melitó Queralt

Amb aquest paper m'agradaria proposar al lector interessat una excursió amb bicicleta realitzada els passats 18 i 19 de maig que ens va deixar un grat record.

És una excursió amable, òbviament sense desnivells, i apta per a tothom en condicions físiques normals, que nosaltres vam portar a terme en dues etapes que cobreixen dos itineraris circulars, un per l'esquerra del riu Ebre i l'altre per la riba dreta, ambdós d'entre quaranta i cinquanta quilòmetres, i que amb les aturades corresponents es poden fer en quatre o cinc hores cadascun.

És sabuda la importància del delta de l'Ebre com a àrea de cria i com a zona d'hivernada o de repòs i alimentació durant els períodes migratoris de les aus. Així, doncs, un dels al·licients d'aquesta excursió que us proposem és la possibilitat d'observar un gran nombre d'ocells a curta distància i en el seu hàbitat natural.

El delta és un territori dinàmic que actualment té una superfície aproximada de trenta-dues mil hectàrees, de les quals aproximadament el 75% es dediquen al conreu (arrossars, horta i fruiters). La resta són llacunes, sorralles i zones urbanes. Dins el delta hi ha el parc natural, que, amb 7.736 ha de superfí-

cie, presenta diverses zones d'accés restringit.

Els itineraris proposats són purament indicatius, ja que admeten infinitat de variants. Ens atrevim, però, a recomanar al lector que se senti atret pel que diem, que els recorreguts arran de mar o de les llacunes resulten més gratificants per la major possibilitat de veure ocells o simplement per l'alegria que l'aigua dóna al paisatge. En aquest aspecte, el recorregut de 4 km entre Riumar i la platja de la Marquesa, pedalant per la sorra endurida en el punt de trenc de les onades, per una platja absolutament solitària, amb el mar a la dreta i els sorralles a l'esquerra, va resultar d'una estètica colpidora i ens va proporcionar unes sensacions ben diferents de les del nostre ambient muntanyenc habitual.

El lloc de sortida dels dos itineraris

el vam establir a Deltebre. Probablement en el delta hi ha llocs amb més caràcter, però des d'un punt de vista logístic ens va semblar que Deltebre era geogràficament quasi equidistant dels punts més llunyans dels itineraris planejats. Sota aquesta perspectiva, Sant Jaume d'Enveja seria igualment vàlid.

El primer dia, doncs, vam sortir de Deltebre i pel canal de l'Esquerra de l'Ebre, en direcció E, arribarem al moll de sortida dels vaixells que porten els turistes fins a la desembocadura del riu en el mar. Des d'aquí, i ara per la mateixa vora del riu, assolim la bassa coneguda com lo Garxao Gran, on hi ha un turonet amb uns panells informatius que ens expliquen les característiques del lloc i l'evolució del delta. Fins aquí han estat 12 km asfaltats i ara agafem un camí de terra que voreja lo Garxao Gran fins a la urbanització de Riumar. Veiem les primeres aus, que malauradament no sabem identificar, i passat Riumar tenim aquells quatre quilòmetres que fem per la sorra i l'aigua d'una platja deserta. Una parada per a dinar i ja entrem a la península que forma la punta del Fangar.

En aquest sorral immens es produeixen miratges freqüents, de manera que veiem les figures i objectes llunyans reflectits sobre una superfície aparentment aquosa. Arribem fins a la mateixa Punta i la profunditat de l'aigua és tan minsa que sembla que podríem pedalar fins a la costa de l'Ampolla que tenim al davant, a l'altra banda del braç de mar que forma l'anomenat port del Fangar.

Tanmateix, sembla que l'evolució

Gavines a les salines de Sant Antoni.

Foto: M. Queralt.

Punta del Fangar. Al fons l'Ampolla.

Foto: M. Queralt.

pròpia del delta tendeix a convertir aquest port en una bassa com les moltes que ja hi ha, però els interessos econòmics derivats dels viviers de musclos dins la badia que forma el port fan que es dragui periòdicament per a evitar-ne el tancament.

De tornada de la Punta podem visitar el far del Fangar, omnipresent durant tot el recorregut pel Fangar, malgrat la seva poca alçària (3 km d'anada i tornada des de la pista principal).

De la tornada a Deltebre per la sèquia d'Illa de Mar, el desguàs del Rompent i el desguàs de Nassos, el més destacat va ser el fortíssim vent que per un terreny completament pla ens va obligar a utilitzar pinyons de les màquines reservats a pendents d'una certa importància.

El segon dia vam travessar els carrers de Deltebre en direcció al riu per passar a l'altra riba en un dels transbordadors que per un preu raonable porten a Sant Jaume d'Enveja. Des d'aquí en direcció a l'Eucaliptus passem pels Muntells per camins asfaltats sense cap mena de circulació. Ja a l'Eucaliptus i per la platja del mateix nom, d'una sorra dura excel·lent per a pedalar, fem cap a la Tancada, bassa on ens havien garantit que veuríem els flamencs.

No ens han enganyat!! Des del lloc de guaita en el desguàs del Port, que ressegueix la Tancada entre aquesta i el mar, podem observar a satisfacció els flamencs roses, ànecs i molts altres ocells.

Una altra pedalada i ja som al Racó d'en Terra, magnífic punt de vista abocat al port dels Alfacs, a les envistes de Sant Carles de la Ràpita. L'aigua hi és absolutament immòbil i la llum d'aquest moment dona una gran serenor al paisatge.

Des d'aquest lloc podríem seguir cap a la punta de la Banya per la barra del Trabucador, però ja havíem decidit que aquesta part del delta seria motiu d'una altra excursió, i girem en direcció W cap al Poblenou del Delta per una carretera, ara sí, molt freqüentada per cotxes i bicicletes. Una altra parada a les sali-

nes de Sant Antoni ens permet gaudir a molt poca distància de la contemplació de diverses aus.

Finalment arribem al Poblenou del Delta, que, amb les seves palmeres i cases blanques i baixes, ens fa pensar en altres llocs ben lluny de Catalunya. Travessem l'Encanyissada, gran bassa partida pel camí que seguim, i per la sèquia del Riu Vell arribem a Sant Jaume d'Enveja, on un altre viatge en transbordador ens permet guanyar Deltebre amb les primeres gotes d'un xàfec primaveral. Pel camí hem passat per les Sitges, que amb els seus 29 m és la cota més alta que hem assolit aquests dos dies d'estada al delta.

RECOMANACIONS

Bicicletes: Per a aquesta excursió no són indispensables les BTT. No obstant això, tampoc no recomanaríem bicicletes estrictament de carretera si voleu pedalar per la platja. Es poden llogar bicicletes a diversos llocs. Informació en els allotjaments i Centres d'informació del Delta. Penseu que la sorra i l'aigua de mar no ajuden a la conservació de les

bicicletes.

Binocles: Indispensables de deu o dotze augments per a gaudir de la contemplació dels ocells. Més augments poden fer difícil l'estabilitat dels binocles.

Fotografia: Si es pretén fotografiar els ocells, un teleobjectiu de 200 mm (mínim) es fa necessari. Segons la lent, necessitareu també un trípode.

Lloció antimosquits: Absolutament imprescindible en temps calorós.

Cartografia: El Mapa Comarcal de Catalunya, 1:50.000, *Montsià-22* és suficient.

Zones d'accés restringit: Estan degudament senyalitzades. Respecteu-les!!

Centres d'informació: A Deltebre (Ecomuseu del Delta) i a l'Encanyissada (Refugi/Museu Casa de Fusta).

Èpoques recomanades: De mitjan maig a mitjan juliol i d'octubre a desembre.

Bibliografia: Albert MARTÍNEZ-VIALTA i Anna MOTIS, *Els ocells del Delta de l'Ebre* (Lynx Edicions).

Gustavo LLORENTE, *Els vertebrats de les zones humides dels Països Catalans* (Editorial Pòrtic, SA).

Els guies d'alta muntanya

Joan Jover

El guia d'alta muntanya ja no fuma en pipa ni porta camisa de quadres. Tampoc no és aquell pagès que quan arriba l'estiu deixa la dalla per agafar el piolet, com en les novel·les de Frison-Roche. Avui és un professional com qualsevol altre, entrenat i preparat per a conduir persones en un ampli ventall d'activitats de muntanya: roca, neu, gel, mixta, esquí de travessa... També està capacitat per a ensenyar les tècniques de l'alpinisme i l'escalada. Un guia no es limita a enfilear-se sobre una roca amb més o menys habilitat; això ja ho pot fer –i millor i tot– un monitor de club o un bon escalador de cap de setmana. El guia sap transmetre informació, té un bagatge que es caracteritza per la seva amplitud (és polivalent), assegura amb eficàcia també en llocs fàcils, pot efectuar rescats d'una certa complicació (és segur), etc. Aquest ofici nascut i desenvolupat als Alps, antic i un xic romàntic, difícil i dur, està arribant a la nostra societat per primera vegada d'una manera organitzada.

ELS INICIS DELS GUIES DE MUNTANYA

L'any 1821 s'organitzava la primera companyia de guies de muntanya a

Chamonix. El consell municipal va reglamentar la professió i confeccionà una llista de 34 guies aptes. Però la professió, de fet, ja feia temps que existia: concretament des de finals del segle XVIII i arran de les primeres temptatives d'ascensió al Mont Blanc i de la substancial recompensa promesa per l'aristòcrata i científic suís Saussure a qui trobés un accés al cim.

En els començaments, feien de guies els pastors, buscadors de cristalls, caçadors o contrabandistes de les valls alpines. L'edat d'or dels guies va arribar amb els primers «turistes», principalment els mateixos centreeuropeus i britànics, posseïts tots ells per la febre de l'aleshores naixent alpinisme, a principis del segle XIX. Alguns dels guies més legendaris d'aquesta època van ser els suïssos Christian Almer, Melchior Anderegg i els Lauener; els francesos Michel Croz i Michel Payot; i l'italià Jean-Antoine Carrel. Els guies dels primers temps no tenien formació tècnica, però es caracteritzaven per la seva lleialtat i abnegació, i eren molt bons coneixedors de la muntanya. Cap figura no ha marcat tant amb la seva aura la història de la muntanya com els guies dels Alps.

S'ha de remarcar que ja en les primeres èpoques va sorgir la necessitat de regular l'ofici de guia. La causa principal foren els accidents i el descrèdit provocats per gent poc preparada que només s'aprofitaven de la situació, una problemàtica que presenta paral·lelismes amb el que està passant actualment a Catalunya. N'és un bon exemple un fragment d'un dels deu articles (redactats per un òrgan de l'administració de la Savoia l'any 1820!) que van motivar l'esmentada reglamentació posterior: «*Considérant en premier lieu que beaucoup de guides ont la témérité de se présenter pour des conducteurs sans avoir les moindres connaissances tant sur la localité et les dangers de la montagne (...), ils détruisent la confiance que les véritables guides ont si justement acquise et provoquent nécessairement une progression décroissante de voyageurs...*».

El guia Michel Croz.

LA UIAGM

La Unió Internacional d'Associacions de Guies de Muntanya és un organisme que aglutina les associacions que en cada Estat representen la professió de guia de muntanya. La seva funció bàsica és dictar els criteris de formació i les condicions d'exercici de la professió. Actualment en són membres tots els països de l'arc alpí, així com l'Estat espanyol, la Gran Bretanya i Noruega. Fora d'Europa en són membres Canadà, Nova Zelanda i el Japó. N'hi ha d'altres, com els Estats Units, que estan en tràmits d'ingrés.

HISTÒRIA DELS GUIES A L'ESTAT ESPANYOL

L'any 1994 la Asociación Española de Guías de Montaña (AEGM) signava el contracte d'adhesió a la Union Internationale des Associations de Guides de Montagne, la prestigiosa UIAGM. A partir d'aquell moment, la AEGM passava a ser membre de ple dret de la UIAGM, i els guies d'alta muntanya peninsulars que havien realitzat amb èxit algun dels tres cursos de reciclatge per a guies d'alta muntanya en exercici professional, podien disposar de les seves credencials (condició necessària, però no suficient per a exercir amb normalitat el seu ofici).

El procés per arribar al punt clau de l'adhesió esmentada va passar en una primera fase per la creació de la AEGM, que es constituïria com a interlocutor davant la UIAGM. Un primer curs celebrat a Benasc, l'any 1992, va donar la primera promoció de guies UIAGM de l'Estat. La trentena de candidats acceptats (una comissió va determinar prèviament aquest contingent en funció dels historials esportius i professionals d'entre tots els presentats) van ser avaluats en les diferents disciplines que preveu la plataforma europea (bàsicament i per no fer esment de les assignatures teòriques: roca, gel, rescat, evolució en alta muntanya, esquí i conducció de clients). Aquest curs va ser conduït per la Escuela Española de Alta Montaña i supervisat per la UIAGM a través d'un delegat guia d'aquest organisme en qualitat d'observador. Els

considerats aptes van rebre el seu títol de la Federación Española de Montañismo. Amb dos cursos més d'identiques característiques, realitzats els anys 1993 i 1994, es donaria per tancada aquesta fornada de guies en exercici professional –i això és molt important per a entendre el procés–, o sigui, gent que ja treballava com a tal i que, per tant, podien ser examinats sense formació prèvia (s'entén que ja la tenien, la formació). Finalment, un 60% dels acceptats van ser declarats aptes: ja teníem guies UIAGM. Però l'esforç per arribar aquí haurà estat estèril si no es possibilita aviat un marc legal que elevi aquest diploma federatiu al rang de Tècnic Esportiu (amb les corresponents convalidacions), així com les disposicions ministerials que determinin com i on es podrà realitzar la docència dels futurs guies per a garantir, entre altres coses, la continuïtat de la professió (guies aquests que, naturalment, hauran de passar per cursos de formació i pràctiques, com en qualsevol altra disciplina).

Paret sud de la Torre Venezia (Dolomites). Foto: Joan Jover.

En tot aquest procés, i paral·lelament a la qüestió dels guies, s'ha possibilitat una altra figura propera al guia, molt habitual als països alpins, però menys coneguda aquí: estem parlant de l'acompanyador de muntanya mitjana, també anomenat a l'Estat espanyol *Guía acompañante*. Nosaltres l'anomenarem acompanyador per diversos motius: sembla una denominació menys ambigua, defineix molt bé el seu àmbit (que exclou terreny difícil en general, geleres i utilització de material tècnic) i, finalment, està en línia amb la denominació francesa (*accompagnateur*) i italiana (*accompagnatore*). Seguint la mateixa dinàmica que en el cas dels guies, els acompanyadors en exercici professional han tingut diversos cursos per a incorporar-se a la normalització del seu ofici.

COM FUNCIONA UN GUIA?

Un guia pot exercir el seu ofici com a treballador autònom o com a assalariat d'una empresa (companyia de guies, agència...). Les tarifes d'ascensions clàssiques de cada lloc acostumen a ser establertes pel col·lectiu d'aquell lloc. Altres ascensions menys habituals es valoren de comú acord entre client i guia en funció de diversos aspectes (dificultat, compromís...). En els països alpins és fàcil contractar un guia; tots els centres importants de muntanya tenen, almenys, una companyia local. També s'anuncien en oficines de turisme i publicacions del sector de muntanya. A Catalunya és cada vegada més fàcil trobar aquests serveis en els centres turístics i de muntanya de les comarques pirinenques i prepirenques. També existeix una associació catalana de guies.

COMPETÈNCIES I TERRENY D'EXERCICI

Pot ser interessant conèixer alguns aspectes de com estan organitzats en llocs amb tradició les pràctiques i oficis esportius de la muntanya. L'exemple francès és dels més estructurats i clars.

A França existeixen dos tipus de titulacions partint de la base de si es vol optar a una formació purament esportiva o laboral normal per a accedir al mercat de treball:

—Diploma federatiu (sense dret a remuneració): monitor d'alpinisme, monitor d'escalada...

—Diploma d'estat (amb dret a remuneració): guia, acompanyador...

Alguns exemples:

Moniteur d'escalade.— Activitats d'ensenyament, animació i entrenament d'escalada en vies situades a una altitud inferior a 800 metres. En queden exclosos llocs amb neu o d'accés amb neu.

Accompagnateur en moyenne montagne.— Conduïx persones en espai rural de muntanya, per camins i zones habitualment sense neu excloent-hi roques, geleires i terrenys que necessitin la utilització de material o tècniques d'alpinisme.

Aspirant guide.— A més de les prerrogatives corresponents al monitor d'escalada i a l'acompanyador, l'aspirant guia exerceix les activitats d'ensen-

yament, animació i entrenament a l'alpinisme en ascensions PD sense límit d'altitud; D per sota de 3.500 m; i MD per sota de 3.000 m. Queda exclòs l'alpinisme hivernal per sobre de 1.500 m.

Guide d'haute montagne.— A més de les prerrogatives corresponents al monitor d'escalada i a l'acompanyador de muntanya, el guia d'alta muntanya exerceix les activitats d'ensenyament, animació i entrenament a l'alpinisme sota totes les formes, així com a l'esquí de muntanya.

COM SERÀ LA FORMACIÓ DELS GUIES A L'ESTAT?

Aquest és un aspecte que no estarà absolutament clar fins que no es pronunci a Madrid, al Ministerio de Educación y Cultura, però sembla que, si es parteix de zero (sense convalidacions), comportarà al voltant de mil dues-centes hores lectives repartides en tres anys. El procés serà per mòduls, començant amb el *tècnic esportiu de muntanya*, continuant amb el *tècnic esportiu d'alpinisme* i, finalment, el *guia d'alta muntanya*. També, entre mòduls, caldrà superar períodes de pràctiques. L'edat mínima per a optar a l'inici de la formació de guia serà de divuit anys.

ELS GUIES A CATALUNYA

Els primers guies catalans, diplomats i equiparats amb els guies dels països alpins, han sorgit dels cursos de reciclatge esmentats (primera promoció l'any 1992). A aquesta realitat també s'hi ha arribat gràcies a diverses iniciatives del passat, per desgràcia sense èxit, però que van sembrar aquesta illa. El que tenim avui és la resposta final a una demanda social creixent i a una tradició de muntanya a què aquest país no podia renunciar.

Lamentablement, existeix a casa nostra una gran confusió pel que fa al conjunt de treballadors de la muntanya i d'alguns dels anomenats esports d'aventura, de les respectives competències i de la preparació necessària en cada cas. Quan estem davant d'una pràctica lúdica o d'una activitat professional? Qui pot fer-ho i fins on? Hi ha

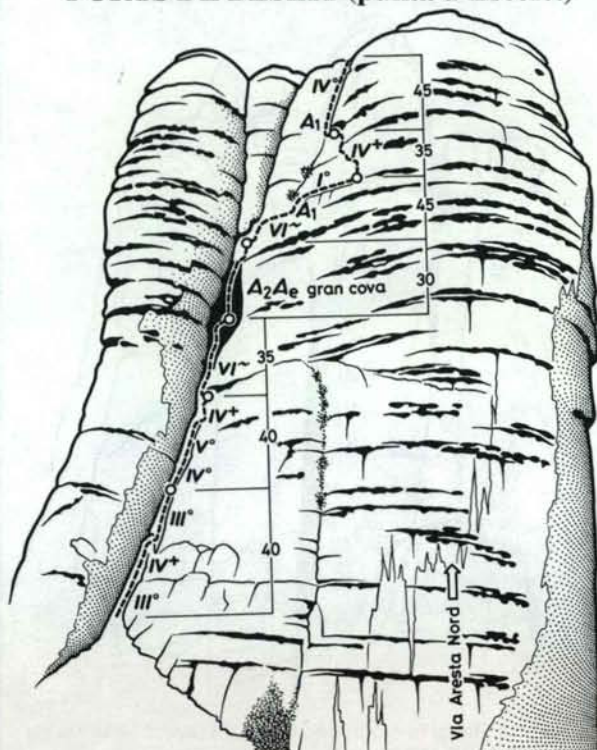
qui s'aprofita de l'ambigüitat actual, afavorit pel fet que encara no hi ha una legislació que prevegi les titulacions dels oficis esportius de la muntanya. Tothom es permet autoproclamar-se guia i anunciar-se i/o exercir com a tal d'una manera remunerada. Per la seva banda, les empreses del sector també tenen col·laboradors sense formació perquè l'administració tampoc no s'ha pronunciat en l'àmbit de les qualificacions. Tota aquesta problemàtica és força preocupant; de fet, fomenta accidents i una certa desconfiança en els consumidors, que lògicament no entenen gaire qui és qui. Finalment, la mateixa professió, altament prestigiada als països alpins, es veu afectada negativament per aquesta manca de nivell i rigor.

Les accions que poden emprendre els guies catalans per defensar els seus interessos són ara com ara poc eficaces. Un dels intents en aquest sentit ha estat la creació de l'Associació Catalana de guies d'Alta Muntanya i Acompanyadors, constituïda l'any 1995. Els objectius actuals de l'Associació són principalment divulgar la professió entre la societat i lluitar contra l'intrusisme. Amb el temps l'Associació voldria arribar a un estadi menys reivindicatiu i ocupar-se d'altres qüestions, com aconseguir un accés directe i sense intermediaris amb la UIAGM.

EL FUTUR

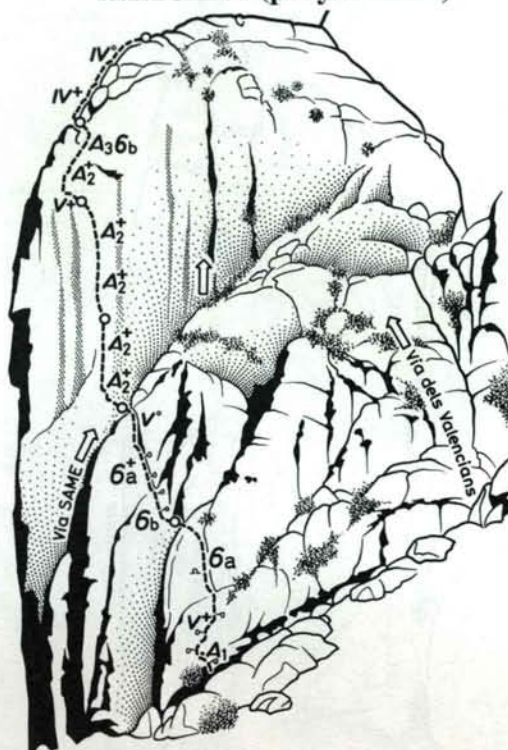
És clar que tenim bons professionals per a acostar-nos amb seguretat i plaer a la muntanya: des de la de caminar fins a la més difícil. Hi ha latent tot un sector de turisme de muntanya, també exterior, que està interessat en allò que ofereixen els guies de muntanya i esperen una oferta ben feta, competitiva i seriosa. És només qüestió de temps que es vagin definint professionals, no professionals i àmbits respectius; l'administració ha de donar respostes i posar fi a aquest buit legal; per altra banda, els oportunistes d'avui hauran de pujar al tren de la formació o quedar-se en el camí. Mentrestant, els usuaris tenen la possibilitat de triar, però haurien de saber molt bé a qui es confien: guies de muntanya ho són només aquells que disposen dels distintius UIAGM.

PORTS DE BESEIT (punta d'Escofet)

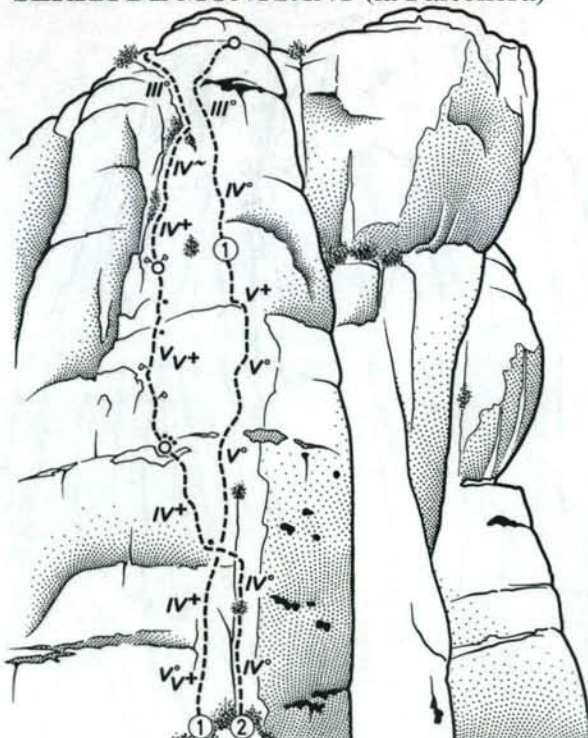
- Via «Estigma» (270 m, MD*, A2, 1ª asc.: 19-V-97, per Remi Brescó i Armand Ballart. Material: 6 pitons variats, joc de tascons i friends del 2'5 i 3'5.

ALACANT (penyal d'Ifac)

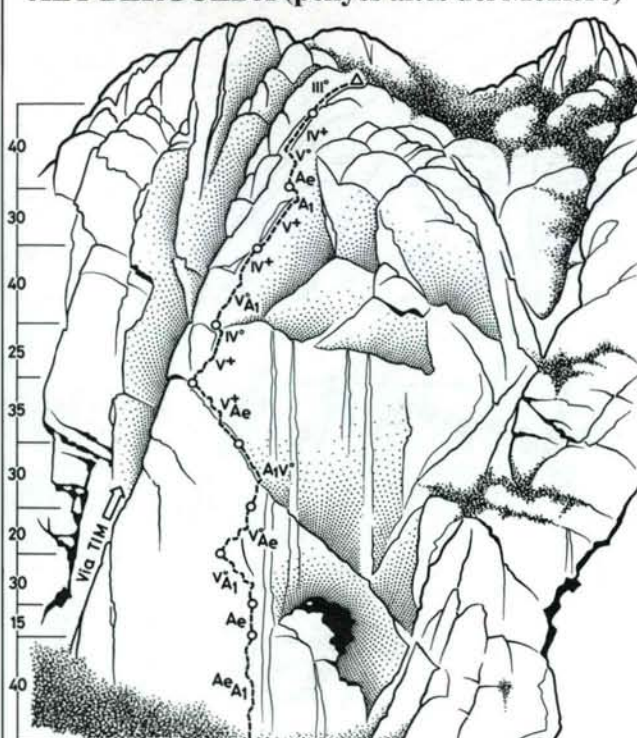
- Via «Viajero del viento» (200 m, ED-, A3, 1ª asc.: estiu del 1996, per Roy de Valera, Richar Rubio, Miguel Cebriani Salva. Material: 5 pitons, ganxos, 2 ploms i friends i uns 20 cordins de 3 mm.

SERRA DE MONTSANT (la Falconera)

- ① Via «La revolució dels clàssics» (55 m, MD), 1ª asc.: 6-IX-96, per Eduard G. Palma (sol).
- ② Via «Aresta Oest» (80 m, MD inf.), 1ª ascensió sense dades. Material: 4 pitons i friends petits.

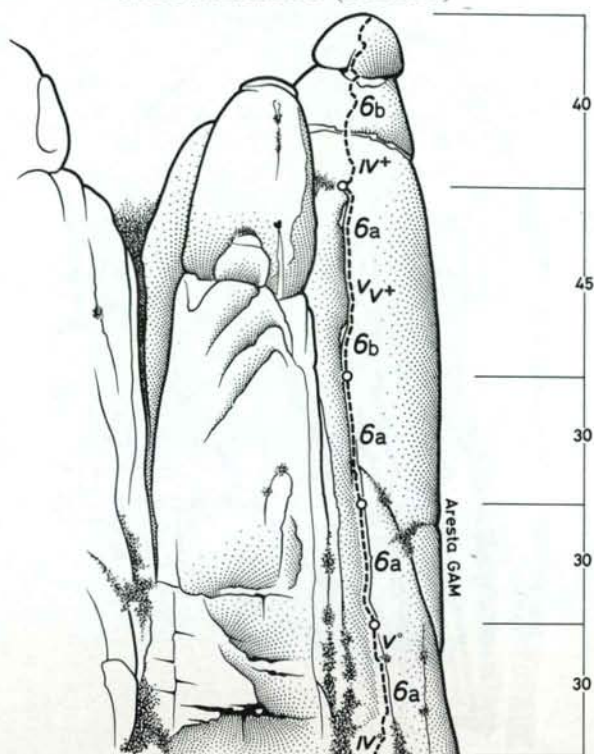
ALT BERGUEDÀ (penyes altes del Moixeró)

- Via «Baliga-belaga» (310 m, MD*, A1), 1ª asc.: 27-VI-96, per Josep M. Codina i Sergi Parcerisas. Material: 10 pitons, tascons i joc de friends. Aproximació: 1 h llarga des de Grèixer.

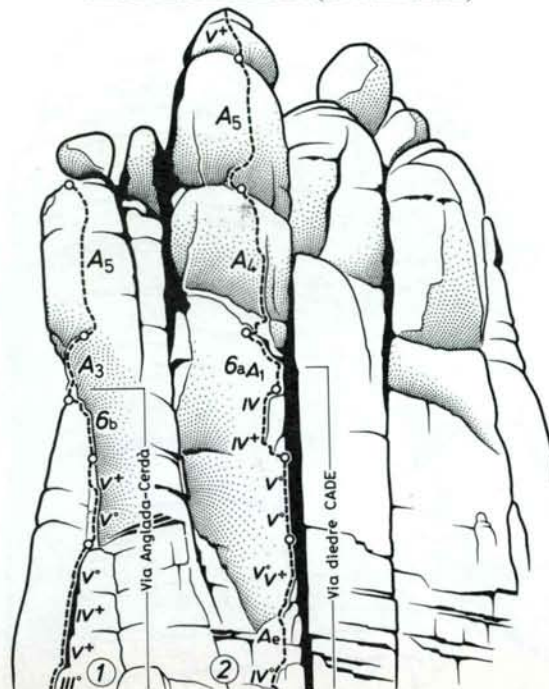
VIES D'ESCALADA

MONTSERRAT (el Bisbe)

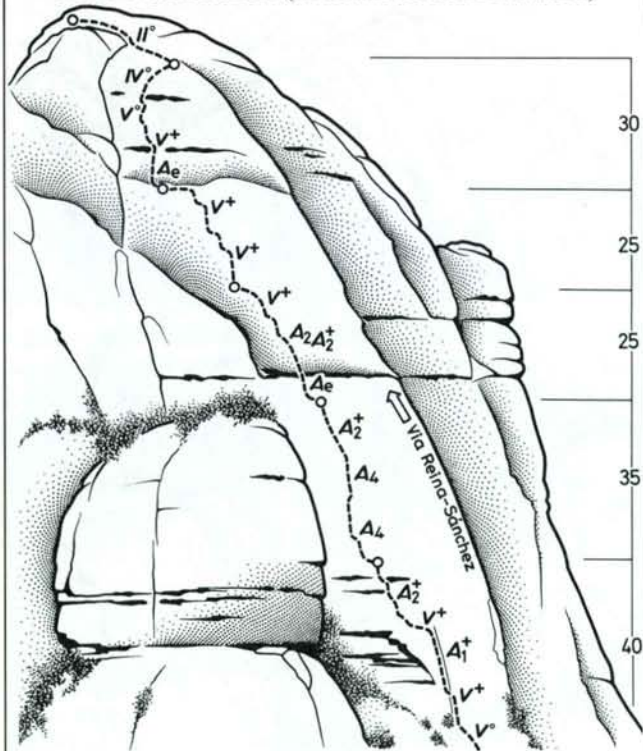
- Via «Heinz Pokorski» (+) (175 m, ED⁺). 1^a asc.: 24-III-97, per Joan Cerdà, Ferran Merchan i Francesc Garcia. Dificultat màx. obligada: V^o/A₁. Via equipada; cal portar unes 22 cintes.

MONTSERRAT (el centenar)

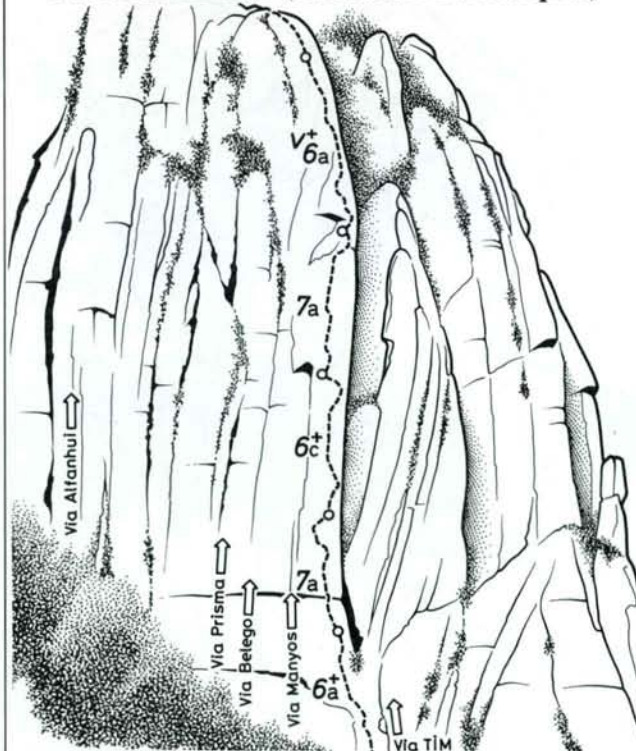
- ① Variant «Sant Josep Fuster» (60 m, ED, A₅). 1^a asc.: 17-VIII-96, per David Batllell i M. Millet.
- ② Variant «Centenario Terry» (125 m, ED, A₅). 1^a asc.: 12-VI-97, per Marcel Millet (sol). Material: assortit de pitons, falquetes, ganxos, 12 ploms i joc de friends.

MONTSERRAT (el Ganivet dels Diables)

- Via «Cin de nou» (170 m, ED⁺, A₄). 1ª asc.: 22-VIII-96, per Eva Pretel Saperas i Jaume Clotet. Material: 20 pitons variats, 20 ploms, falques mitjanes, 2 tacs i ganxos.

MONTSERRAT (serrat dels Patriarques)

- Via «Feli» (250 m, ED⁺ expo). 1ª asc.: 8-VIII-93, per Salvador González i Jordi Pou. Material: 2 universals, 2 bongos petits, 1 V gran i friends 1'5 i 2. Via «expo».

CRÒNICA DEL CENTRE

HOMENATGE A RAMON VIOLANT I SIMORRA

Amb motiu del quarantè aniversari de la mort de l'etnògraf Ramon Violant i Simorra (1903-1956), destacat soci del Centre Excursionista de Catalunya, el darrer més d'abril de 1997 es van organitzar uns actes per a recordar-lo, afegint-se així als que l'Ecomuseu de les Valls d'Àneu, el Centre d'Estudis del Pallars i el Consell Comarcal del Pallars Sobirà li van dedicar el 1996.

Els actes organitzats per l'Arxiu de la Masia Catalana consistiren a exposar durant quinze dies, del 15 al 30 d'abril, l'exposició itinerant, «Violant i Simorra i el Pallars. Memòria d'un etnògraf», obra de les esmentades entitats i institucions pallareses. Aquesta exposició ha fet un recorregut per diferents poblacions pirinenques i de les comarques de ponent i, amb la seva estada al Centre, ha vingut finalment a Barcelona.

El dimarts 22 d'abril es va fer l'acte central de l'homenatge, amb la conferència que Ramona Violant i Ribera pronuncià a la nostra sala d'actes, en la qual parlà de la vida i l'obra del seu pare, remarcant la vinculació que durant uns quants anys mantingué amb la nostra entitat, col·laborant amb tasques directives de la Secció de Folklore i publicant en els butlletins alguns dels seus treballs.

Aquest acte fou presidit per Francesc Gurri i Serra, vicepresident del Centre Excursionista

de Catalunya, i per Josepa Ninou, en representació del Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana, del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

A la conferència hi assistiren amics, col·laboradors i estudiosos de Violant i Simorra, a més d'un nodrit grup de socis.

El Centre Excursionista de Catalunya, amb aquest homenatge, va recordar un destacat estudiós de la vida i costums del Pirineu, però també volgué mantenir la voluntat d'organitzar periòdicament actes de divulgació de la cultura tradicionals.

Conferències i treballs de Ramon Violant i Simorra publicats en els nostres butlletins:

«Festes tradicionals del Pallars». BCEC, núm. 458, juliol 1993, pàgs. 284-289; núm. 459, agost 1993, pàgs. 319-324; núm. 463, desembre 1993, pàgs. 479-488; núm. 465, febrer 1994, pàgs. 72-76; núm. 470, juliol 1994, pàgs. 279-281, i núm. 473, octubre 1994, pàgs. 386-391.

«La caça amb parany al Pallars». BCEC, núm. 481, juny 1995, pàgs. 240-248.

«Altres procediments de caça al Pallars». BCEC, núm. 482, juliol 1995, pàgs. 281-287.

«La pesca al Pallars». BCEC, núm. 484, setembre 1995, pàgs. 353-361; aquests tres darrers articles foren publicats unitàriament en una separata amb el títol de «La caça i la pesca al Pallars. De cultura popular material.»

«De bruixeria pallaresa», conferència pronunciada a la sala d'actes del Centre, l'11 de març de 1936, dins d'un cicle organitzat per la secció de Folklore; aquesta conferència ha estat editada per Publicacions de la revista Escudella-2. La Poble de Segur, l'any 1981, dins del llibre *Emologia pallaresa. Homenatge a Ramon Violant i Simorra*.

«Els enforaires al Pallars Sobirà. Guixaires i calciners». BCEC, núm. 500, gener 1997, pàgs. 15-25.

«D'art popular pallarès». BCEC, núms. 518-523, juliol-desembre 1998, pàgs. 201-234.

«Jocs populars de la fadrinalla pallaresa». BCEC, núm. 512, gener 1998, pàgs. 17-27.

F. B.

X CONCURS DE FOTOGRAFIA DE TEMES OBLIGATS

Tal com estava previst, el passat 1 d'abril va tenir lloc el veredict de d'aquest concurs corresponent a l'apartat de «Cavalls». Manuel Canals i Franch, Hilari Sanz i Gonet i Joan Sabadell i Contel actuaren de jurat. Els resultats són els següents:

Apartat blanc i negre: Foto «Simpàtic», d'Emili Vicente, 5,8 punts, guanyadora de l'apartat; «Pasturant», de Neus Sánchez, 5,3; «De visita», de Dora Serra, 5,3; «Esperant», de Conxita Riba, 4,8; «Carruatge», de Roser Bou, 4,6; «Parell», de Josefina Garriga, 4,3; «Blanc», d'Eduard Estrada, 4 i «Grup», de Roser Romaní, 4.

Apartat paper color: Foto «Cap», de Núria Espinós, 7,5, guanyadora de l'apartat; «Marraqueix», de M. Teresa Marquet, 7,1; «Carruatge», de Roser Bou, 7; «Sant Antoni», de Josefina Garriga, 6,6; «Lliures», de Neus Sánchez, 6,3; «Font viva», d'Estanislau Torres, 6,3; «Parella», d'Antoni Borrell, 6,3; «Esperant», de Conxita Riba, 6,1; «Cavall», d'Antoni Ollé, 5,6; «Pasturant», d'Eduard Estrada, 5,5; «Amb neu», de Maria Bonet, 5,1; «Trio», de David Anglès, 4,5; «Parella», d'Emili Vicente, 4,1 i «Carregat», de Roser Romaní, 3.

Apartat diapositives: Foto «Simpàtic», d'Emili Vicente, 7 punts, guanyadora de l'apartat; «Remunta», de Roser Romaní, 6,5; «Pasturant», d'Antoni Ollé, 5,6; «Negre», d'Eduard Estrada, 5,1; «Suïssa», de Dora Serra, 5; «Carruatge», de Roser Bou, 4,8 i «Aparcats», de Josefina Garriga, 4,8.

X CONCURS DE FOTOGRAFIA DE TEMES OBLIGATS

Tal com estava previst, el passat 8 de maig va tenir lloc el veredict de d'aquest concurs corresponent a l'apartat de «Teulades». Manuel Canals i Franch, Hilari Sanz i Gonet i Joan Sabadell i Contel actuaren de jurat. Els resultats són els següents:

Apartat blanc i negre: Foto «Arrenglerades», d'Emili Vicente, 6 punts, guanyadora de l'apartat; «Tartareu», de Narcís Rucabado, 5,8; «Begur», de Neus Sánchez, 5,5; «Abandonades», de Roser Romaní, 5,3; «Pirinenques», d'Adela Mir, 5; «Punxegudes», de Josefina Garriga, 5; «Murten», d'Eduard Estrada, 4,8; «Catedral», de Dora Serra, 4,5 i «Pedret», de Roser Bou, 4,3.

Apartat paper color: Foto «Penell i teulada», d'Estanislau Torres, 7,5 punts, guanyadora de l'apartat; «Poble, de Maria Bonet, 7,1; «Begur», de Neus Sánchez, 6,3; «Teules trencades», de M. Teresa Marquet, 6,1 punts; «Grau», de Narcís Rucabado, 5,8; «Viena», de Roser Romaní, 5,3; «Panoràmica», d'Antoni Borrell, 5,1; «Allargada», d'Eduard Estrada, 5,1; «St. Litzier», de Josefina Garriga, 5,1; «Nevades», d'Antoni Ollé, 5; «Briançon», de Roser Bou, 4,6; «Pirinenques», d'Adela Mir, 4,5; «A muntanya», d'Emili Vicente, 4,3; «Petites», de David Anglès, 3,1 i «Iguals», de Francisco Ramia, 3,1.

Apartat diapositives: Foto «Dubrovnik», de Roser Romaní, 7,8 punts, guanyadora de l'apartat; «Nevades», d'Antoni Ollé, 7,6; «Panoràmica», d'Eduard Estrada, 6,6; «Murten», de Josefina Garriga, 6,5; «Briançon», de Roser Bou, 5,1; «Algeri», de Narcís Rucabado, 5,1 i «Caseriu», d'Emili Vicente, 5,1.

PROJECCIÓ INÈDITA DE JOSEP PLA

Un homenot, Josep Pla, l'únic film amb Josep Pla com a protagonista, es va projectar el passat 12 de maig a la sala

d'actes del Centre davant d'un centenar de persones. Amb aquesta pel·lícula de Jan Baca, soci del Centre i reconegut director de cinema amateur a Europa, la Secció de Cinema i Vídeo va fer la seva particular commemoració del centenari del naixement de Josep Pla.

Per completar la sessió, el que fou íntim amic seu, el pintor i escriptor Josep Martinell es va desplaçar expressament de la seva residència de Palafrugell per explicar als assistents la relació que el va unir amb Pla. Durant aproximadament una hora, Martinell va recórrer a la memòria per reviuir les divertides sortides de Pla, moltes de les anècdotes que no va poder exposar en el seu llibre *Josep Pla vist per un amic* (novembre del 1996).

Martinell va conèixer Pla l'any 1947, «la seva època més divertida i dinàmica», recorda el pintor. Entre les confidències que va sentir explicar a l'escriptor, Martinell va revelar la seva reticència a escriure un llibre sobre la burgesia del franquisme perquè, segons li va dir, «aquesta burgesia són tots nous-rius». Dels viatges per Europa, Pla li va manifestar la seva admiració per París, una ciutat que el va posar en contacte amb pintors i escriptors de l'època i que deia que «li havia obert el món».

La fama d'avar de Josep Pla va ser una de les constants en la conferència de Martinell: «era un avar curiós perquè de vegades es despenia de molts diners o de coses sense pensar-s'ho ni un moment, si ell creia que aquella persona ho necessitava de veritat».

Amb un cert to de tristesa, Josep Martinell va comentar la desaparició del món de Pla: «ja no hi ha res a Palafrugell que es pugui lligar amb ell, ni els pescadors, ni els pagesos; només el mar».

Sandra Martín

REMODELACIÓ DEL REFUGI DE LA RENCLUSA

L'edifici, a 2.180 metres, està situat en un dels millors indrets per a ascendir a l'Aneto.

El passat 14 de juny, en un

acte celebrat al refugi de la Renclusa, el Centre Excursionista de Catalunya (CEC), la Federació Aragonesa de Montañismo (FAM) i l'Ajuntament de Benasc van signar el conveni de gestió i explotació d'aquest equipament amb l'objectiu prioritari de realitzar-hi importants obres de remodelació. Van assistir a l'acte el conseller de la Presidència del Gobierno de Aragón, així com els màxims dirigents de les tres institucions, Conrad Blanch, Jesús Rivas i José Marión.

El mateix dia a l'Ajuntament de Benasc, tal com preveia el conveni, es va constituir el Consell Rector, format per nou membres, tres del CEC, tres de la FAM i tres de l'Ajuntament de Benasc. El primer any, la presidència d'aquest Consell, que serà alternativa i anual, l'ocuparà el CEC.

La remodelació conservarà l'aspecte exterior del refugi i es realitzarà en tres fases durant tres anys, la primera de les quals comença aquest estiu. Amb el suport econòmic del Consejo Superior de Deportes, la primera etapa de les obres reestructurarà la planta baixa, la presa i evacuació d'aigües i la instal·lació dels fonaments del nou edifici. Malgrat l'inici de les obres, el refugi no tancarà i serà obert durant tot l'estiu.

La iniciativa de construir un refugi al peu de l'Aneto va sorgir de Juli Soler i Santaló, president del Centre Excursionista de Catalunya durant la primera dècada d'aquest segle. Després de «Villa Maladeta», una petita edificació adossada a la balma de la Renclusa, el CEC es va decidir a construir un edifici amb més capacitat. Finalment, el refugi de la Renclusa fou inaugurat el 5 d'agost de 1916, tot i que no es va posar en funcionament fins a l'estiu de l'any següent.

Sandra Martín

EXPEDICIÓ ESPELEOLÒGICA CATALANA A HONDURAS

Valentí Zapater, membre de l'Equip de Recerques Espeleo-

lògiques (ERE) del Centre formarà part de l'expedició Honduras'97 que, en commemoració del Centenari de l'Espeleologia a Catalunya, organitza la Federació Catalana d'Espeleologia.

El projecte té com a objectiu explorar les cavitats subterrànies d'un massís totalment desconegut a la zona de El Rosario, departament de Olancho. El grup està format per vint espeleòlegs catalans especialitzats en diferents branques científiques (zoologia, hidrologia, geologia...). La data de sortida prevista és entre el 30 d'agost i el 3 de setembre i la tornada l'última setmana de setembre.

En col·laboració amb el Consolat d'Honduras a Barcelona i el Comitè Olímpic d'Honduras, els expedicionaris elaboraran treballs que serviran per a donar a conèixer la recerca del món subterrani als universitaris hondurenyes. Una de les novetats d'Honduras'97 és l'estudi del tipus de residus que genera una expedició, com es poden minimitzar i la millor manera de tractar-los.

Sandra Martín

CRÒNICA DEL MÓN EXCURSIONISTA

XIII COPA CATALANA D'ESQUÍ DE MUNTANYA

Aquest any, encara que la temporada no ha estat gaire bona, s'han pogut fer les vuit curses previstes en el calendari. La participació ha estat més elevada que en edicions anteriors, com demostra el fet que dues curses han entrat a la categoria reina, A, i que sols una cursa ha entrat a la categoria D. Cal recordar que per a entrar a la

categoria reina cal que prenguin la sortida més de 65 equips i que per a la D han de sortir menys de 26 equips. Així, doncs, diumenge rere diumenge hem anat trobant les mateixes cares pels diferents indrets del Pirineu.

A la Copa es premia els equips més regulars, de manera que la participació en un elevat nombre de curses és molt important. Així, els primers equips de la classificació definitiva no són els que estan més forts, però sí són els que han obtingut els millors resultats en cinc curses del calendari.

La Traça Catalana va tornar a encetar la temporada el 12 de gener amb un recorregut amb força desnivell, però, generalment, per les pistes d'esquí dels Angles. El bon nivell de la Copa Catalana ja es va deixar veure des de la primera cursa; de fet, els equips més ben classificats obtenen molt bones posicions en altres competicions d'àmbit estatal o fins i tot internacional. La Traça va tenir un nivell exageradament alt pel fet que també puntuava per una Copa francesa.

La segona cursa, que a més a més era el Campionat de Catalunya, es va celebrar el 2 de febrer. Amb un dia fabulós es va pujar al Certescan fent uns mil tres-cents metres de desnivell. La participació va ser molt nombrosa: gairebé el triple de participants respecte a l'edició anterior d'aquesta mateixa cursa.

El diumenge següent, dia 9 de febrer, a l'estació d'esquí de Boí-Taüll se celebrava la potser més esperada cursa de la temporada, la XXX Travessa Hivernal GEDE. Els 2.400 metres de desnivell de cada any, però enguany puntuable per a la copa d'Espanya i també per a la d'Europa. Un autèntic repte en l'aspecte organitzatiu que va provocar més d'un malentès entre organització i corredors. El motiu de les discrepàncies és el reglament. Cada Copa té la seva normativa, però a l'hora de la cursa tots fem el mateix recorregut i s'intenta aplicar un únic reglament per a tots.

Esperem que l'experiència

viscуда aquest any ens hagi fet aprendre a uns i altres, i que en pròximes edicions no hi hagi més problemes. La participació tampoc no va respondre a les expectatives creades i va ser més aviat escassa, a causa de la repetició del recorregut i de l'elevada quota. Les quinze mil pessetes pel dinar de cloenda i els drets d'inscripció estan lluny de les dues o tres mil pessetes que estem acostumats a pagar.

El dia 16 de febrer es va celebrar la ja popular travessa de la Vall Fosca. Un bon dia va acompanyar al llarg dels 1.500 metres de desnivell amb un recorregut completament nou, i molt ben trobat. Com sempre, molt bona participació i bon ambient en general. Amb tres curses ja es començava a especular sobre la classificació provisional.

El 23 de febrer es va fer la travessa Ransol-el Serrat. Amb tres quilòmetres sobre pista asfaltada i 1.200 metres de desnivell, és la cursa més ràpida de la Copa: en poc més d'una hora i mitja el primer equip va completar el recorregut. La participació va ser molt bona i l'organització perfecta; tot i que l'edició anterior la cursa s'havia suspès per falta de neu.

El 2 de març el Trofeu «Francesc Vernet» fou un bonic recorregut al voltant dels estanys de la Pera, amb uns mil tres-cents metres de desnivell. Bon dia, bona neu i boníssima escudella per a celebrar-ho.

El 9 de març el Centre Excursionista de Catalunya organitzava la més que popular cursa al Tuc de Molières amb els 1.400 metres de desnivell de cada any pel circuit de la Copa Catalana. Aquest any ha recuperat el caràcter més popular, ja que no s'ha fet el circuit puntuable per a la Copa d'Europa.

Finalment, per tancar la temporada i com a setè diumenge consecutiu, el dia 16 de març ens vam trobar la colla de sempre a prop del port de la Bonaigua per a córrer la XXXIII Travessa del Bassiero. Uns 1.650 metres de desnivell per a acabar de rematar les cames esgotades per tanta competició en

poc temps.

Classificacions de les curses

Traça Catalana:

1. Jean Luc Prieur, Jean Marc Culotta (CAF).
2. Daniel Santurer, Berenguer Sabadell (FAM, FEDME).
3. Óscar Santos, Manuel Pelegrina (FAM).
21. Toni Massagué, Jordi Barrancos (CEC, UES).

Certescan:

1. Berenguer Sabadell, Joan Cardona (FEEM).
2. Manuel Pelegrina, Juanjo Barrio (FAM).
3. Jordi Bes, Francesc Camps (CEG, CEO).
11. Joan M. Vendrell, Robert Guilera (CEC).
14. Jordi Ballester, Jordi Barrancos (CEC, UES).

Boí-Taüll:

1. Miroslav Leitner, Peter Matos (SLVQ).
2. Lionel Bonnel, Patrick Lambert (CSLA).
3. Berenguer Sabadell, Daniel Santurer (FEDME, FAM).
19. Jordi Ballester, Jordi Barrancos (CEC, UES).

Vall Fosca:

1. Oscar Santos, Marcel Escoda (FAM).
2. Carles Mata, Lluís Torra (CPA).
3. Manel Rossell, Alberto García (FAM, AEP).
6. Jordi Ballester, Jordi Barrancos (CEC, UES).
7. Joan M. Vendrell, Robert Guilera (CEC).

Ransol-el Serrat:

1. Francesc Poujarniscle, Juanjo Barrio (CPA, FAM).
2. Manuel Pelegrina, Óscar Santos (FAM).
3. Enric Escrivà, Alberto García (UEC, AEP).
8. Robert Guilera, Joan M. Vendrell (CEC).
11. Jordi Ballester, Jordi Barrancos (CEC, UES).

Francesc Vernet:

1. Laurent Bastien, Thierry Gillet (FFME).
2. Patrick Compays, Didier Noguier (ANT).
3. Enric Escrivà, Alberto García (UEC, AEP).
9. Jordi Ballester, Jordi Barrancos (CEC, UES).

16. Robert Guilera, Francesc Panyella (CEC, SAM).

Molières:

1. Cristien Sabathé, Eric Taole (LHM).
2. Thierry Gillet, Laurent Bastien (FFME).
3. Elie Cayrey, Jacques Soulié (SMCC, CPA).
8. Robert Guilera, Joan M. Vendrell (CEC).
11. Jordi Ballester, Jordi Barrancos (CEC, UES).

Bassiero:

1. Enric Escrivà, Alberto García (UEC, AEP).
2. Manel Rossell, Carles Font (CPA).
3. Carles Mata, Lluís Torra (CPA).
4. Robert Guilera, Joan M. Vendrell (CEC).

Classificació Copa Catalana 1997 (primeres posicions)

1. Alberto García (AEP), 153 punts.
2. Carles Mata (CPA), 146 punts.
2. Lluís Torra (CPA), 146 punts.
3. Bernat Blasi (UE Urgell), 141 punts.
4. Enric Escrivà (UEC), 133 punts.
5. Miquel Esteva (UEC), 130 punts.
6. Robert Guilera (CEC), 126 punts.
7. Manel Rossell (CPA), 123 punts.
8. Carles Claret (CE Penedès), 122 punts.
8. Joan Gallego (CE Penedès), 122 punts.
9. Óscar Santos (FAM), 120 punts.
10. Manuel Pelegrina (FAM), 120 punts.
11. Jordi Ballester (CEC), 118 punts.
11. Jordi Barrancos (UES), 118 punts.

Robert Guilera Giralt

TELÈFON AL REFUGI DE CERTASCAN

Aquest refugi, propietat de la FEEC i remodelat l'any 1993, està situat a 2.240 metres d'altitud, a l'alta vall de

Cardós, al costat de l'estany de Certescan, que és el més gran del Pirineu. Fàcilment accessible des del poble de Tavascan, des d'aquí es poden efectuar importants ascensions i travesses.

El refugi té amb 40 places de pernoctació, llum elèctrica per placa solar, sanitaris i dutxes d'aigua calenta, servei de menjador i begudes, i disposa d'emissora de socors. L'última novetat és la possibilitat de connectar telefònicament via satèl·lit amb el mateix refugi per a efectuar reserves o obtenir qualsevol informació, cosa que pot ser d'interès per als que desitgin utilitzar-lo. Està obert del 20 de juny al 24 de setembre i per Setmana Santa.

Els encarregats del refugi són Alejandro Gamarra i Merche Sicilia i els telèfons de contacte són (973) 62.32.30 i 62.13.89.

J. Bordonas

RECORDANÇA

EN JERONI AVILÉS HA MORT

Quasi amb cinc mesos de retard i per pura casualitat, ens hem assabentat del traspàs del nostre benvolgut company i estimat amic, en Jeroni Avilés i Fuentes.

Va néixer a Barcelona l'any 1909 i morí a la mateixa ciutat el passat dia 3 de febrer, a vuitanta-vuit anys. L'any 1975 es féu soci de la nostra entitat i mai no es donà de baixa. Encara que l'edat avançada no li permetés gaudir de les seves sortides a muntanya; volia portar el carnet de soci a la butxaca per tal de

sentir-se amb ple dret del Centre que ell sempre estimà.

Dissortadament, no hem pogut estar al seu costat en aquest moment d'angoixa, dolor i solitud, però ara, amb aquestes lletres, volem recordar-lo pel que ha estat de bon company i amic, i de la seva companyonia a muntanya, de la seva bonhomia, amistat, delicadesa i sempre bon humor.

En Jeroni es guanyà l'apreci de tots pel seu «saber fer», per la seva integració al Centre Excursionista de Catalunya, on mai no tenia una negativa en les tasques quan se li demanava la seva col·laboració desinteressada, a les seccions de Fotografia, Geografia i Ciències Naturals, Història i Art, i altres de l'entitat.

Fou un gran esportista; ja en la seva joventut amb la bicicleta recorria el país i després, ja de més gran, al costat nostre, a peu, amb el seu amor a la muntanya, a la mar, al sol i, en definitiva, a la natura.

Vulguem tenir-lo present en els nostres sentiments i adreçar al Pare una oració i un prec perquè l'aculli i el faci gaudir de la plenitud de la llum, de la pau i de la felicitat eterna. A reveure, Jeroni!

N. R. F.

LLIBRES I MAPES

GUÍA DE PRIMEROS AUXILIOS EN MONTAÑA

J. R. Morandeira, A. Úcar, M. Avellanas, L. Masgrau, G. Martínez-Villén. Dibuixos de J. Martín Blasco. Ed. Prames. Saragossa 1997.

Amb aquest llibre dels metges del Grupo Médico de la Federación Aragonesa de Montañismo, els autors han fet un molt bon servei a tots aquells que anem a la muntanya. Evidentment, fent-ne ús, no podem mai prescindir en últim terme de l'actuació d'un facultatiu, però sí que ens ajudarà en els moments més difícils a saber què és el que hem de fer davant l'accident, malaltia o qualsevol imprevist que pugui presentar-se en el curs d'una excursió. Estructurat en quatre grans capítols, es repassa en el primer com salvar la vida de la víctima, controlant la consciència, la respiració i la circulació sanguínia, i controlant aquelles situacions que suposin un risc immediat. En el segon es parla de com evitar més lesions i impedir que s'agreugin les ja produïdes. Al llarg d'aquest capítol s'exposen les maneres de tractar les ferides, es repassen les malalties o accidents propis de la muntanya, amb una llarga llista i els remeis corresponents; també es repassen malalties de tipus general però de caràcter urgent i les de caràcter menys urgent, sempre amb les solucions més apropiades per a cada cas. En un tercer capítol es tracta de com aconseguir els socors pertinents, ja sigui amb mitjans propis o externs, donant normes a seguir i mitjans a emprar segons el terreny on s'hagi produït l'accident. Finalment, en el quart capítol es tracta de la prevenció per a evitar que l'accident es produeixi, com és conèixer els propis límits de capacitat per a una determinada excursió, el risc que comporta la mateixa naturalesa, com poden ser els canvis meteorològics, i portar un equip adequat.

Uns apartats molt interessants són el que ens indica la farmaciola elemental per a portar sempre a la motxilla i el que resumeix, presentat en forma de quadres sinòptics, les lesions, amb els seus causes, símptomes i primers auxilis, que el fa molt útil per a fotocopiar-lo i portar-lo junt amb la farmaciola. Unes dades d'interès pràctic, com telèfons de serveis de rescats, tant per al vessant nord com per al

sud dels Pirineus, dels refugis, clubs i federacions, ocupen les darreres planes del llibre.

Cal fer ressaltar la meritòria tasca del dibuixant, que amb eloqüents vinyetes ajuda a comprendre les actuacions a fer en cada un dels casos exposats.

J. M. S. A.

APUNTS D'HISTÒRIA DE L'ESPELEOLOGIA A CATALUNYA. ELS ORÍGENS

Francesc Roma i Casanovas. Col·lecció «Llibre de Motxilla». Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona 1996.

Amb el seu afany d'historiador, Francesc Roma ens exposa en aquest nou volum de la simpàtica col·lecció «Llibre de Motxilla», el naixement i desenvolupament de l'espeleologia a Catalunya, amb les primeres referències de visites de coves per allà el segle XVI i les primeres exploracions serioses després del naixement de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques i de l'Associació d'Excursions Catalana, origen de l'actual Centre Excursionista de Catalunya, per part dels interessats en el món subterrani, seguint els passos del francès Martel, i que es veieren notablement incrementades amb la figura de Mn. Norbert Font i Sagué i els seus posteriors seguidors. Roma repassa i detalla breument l'activitat subterrània fins al començament de la guerra civil i en els últims capítols de l'obra intenta trobar el perquè de l'interès en el món subterrani i donar-nos una idea dels grups socials que hi estan interessats, així com una descripció de les tècniques emprades al llarg dels anys en les exploracions subterrànies.

J. M. S. A.

UN QUART D'HORA AL CIM DEL MÓN. Del Puigpedrós a l'Everest

Josep A. Pujante. Col·lecció

«Llibre de Motxilla». Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona 1996.

En aquest petit llibre Pujante ens fa un resum de la seva trajectòria com a muntanyenc, des de la seva primera pujada al Puigpedrós, fins a assolir el cim de l'Everest. És potser el seu llibre escrit amb un estil més sincer i més humà, que ens fa conèixer els seus alts i baixos, superats per la seva gran afició a la muntanya. L'estil a voltes un xic èpic i potser un punt exagerat dels seus altres escrits, deixa pas en aquesta ocasió a una manera d'escriure que et fa seguir amb interès la seva explicació dels seus inicis com a excursionista fins a trepitjar el cim de l'Everest, després de superar amb treball i esforç els moments més foscos de la seva vida.

J. M. S. A.

ELS CANALS D'URGELL. Història i paisatge

Francesc Beato i Vicens. Centre Excursionista de Catalunya. Barcelona 1997.

Francesc Beato, excursionista infatigable i enamorat de les terres urgellenques, ens ofereix en aquest petit opuscle una interessant història del canal d'Urgell, des de les primeres iniciatives en el llunyà 1346, fins a la seva construcció a la meitat del segle passat. Ens invita a fer el recorregut del canal, explicant-nos les seves obres d'enginyeria més importants i a visitar els punts de més interès pròxims al canal. Unes dades finals sobre quilometratge i superfícies regades i pobles que beneficia clouen l'opuscle.

J. M. S. A.

EL PIRINEO GERUNDENSE

Jordi Bastart. Libros Cúpula. Barcelona 1996. 142 pàgs., il·l.

Amb aquest volum, Cúpula inicia les seves «Guías Camino

Verde», una modalitat de turisme rural i aventura que vol fixar el seu objectiu en la descoberta d'indrets naturals de notable interès. Es tracta d'uns llibres d'acurada presentació i profusament il·lustrats, amb abundants mapes i belles fotografies en color.

El volum que ara comentem comprèn les comarques de la Cerdanya; el Ripollès, la Garrotxa (dividida en Alta Garrotxa, vall de Bianya, vall d'en Bas i zona volcànica) i el Pla de l'Estany. Cada un dels set capítols consta d'una introducció, uns itineraris per a turismes i bicicletes de muntanya i unes rutes a peu. També es descriuen les cases dedicades al turisme rural i els hotels singulars per la seva situació, acabant cada capítol amb apartats on es destaquen les característiques dels llocs d'interès, en el seu aspecte monumental i d'interès turístic, la gastronomia de la comarca, el turisme actiu i el càmping.

En una última part la guia fa referència als senders de gran recorregut dedicant especial atenció al GR-11 o senda pirenaica, que en el seu pas per aquestes comarques és descrit amb detall. Completa la guia un extens índex de topònims i una llista amb la bibliografia i cartografia recomanades. En resum, aquest tipus de llibres segurament trobarà una bona acollida entre els que cerquen el contacte amb la natura i prefereixen evitar els indrets d'excessiva massificació.

J. Bordons

AUDE, PAÍS CÁTARO

Jordi Bastart. Libros Cúpula. Barcelona 1997. 144 pàgs., il·l.

Formant part de la col·lecció «Guías Camino Verde», Cúpula presenta ara aquest nou volum escollint com a escenari aquesta vegada les belles comarques de l'Aude, en terres occitanes.

Tractant-se d'unes terres on la doctrina dels càtars assolí una destacada difusió, amb centres tan importants com Narbona, Besiers i Carcassona, no ha

d'estranyar que en el llibre es facin freqüents referències a la seva presència històrica i es dediquin unes pàgines preliminars a la seva religió i a les persecucions de què foren objecte per part de l'Església de Roma. Per altra banda, el tema càtar ha originat en els darrers temps una abundant literatura i ha despertat un viu interès entre els catalans per les repercussions que aquelles lluites van tenir en el desenvolupament de la nostra història posterior.

En el llibre se descriuen nombrosos itineraris per a turismes i bicicletes tot terreny i d'altres per a fer a peu. En totes elles es destaquen en negreta els indrets més interessants. A continuació de cada itinerari s'indiquen els allotjaments en hotels singulars i de turisme rural. En el llibre també es fa una àmplia ressenya del famós canal del Migdia i es descriu el Sender Càtar, un itinerari senyalitzat que en dotze etapes va del Mediterrani a Montsegur. Els abundants i il·lustratius mapes i les magnífiques fotografies que acompanyen el text són un efectiu complement.

J. Bordons

IRLANDA

Diversos autors: Traducció: Esperanza Elices. «Guías visuales Peugeot». Ediciones El País. Madrid 1996. 382 pàgs., il·l.

Es tracta d'una completa guia, magníficament presentada amb més de 750 fotografies, abundants dibuixos, mapes i plànols, i maquetes d'edificis i vistes panoràmiques de poblacions, a tot color, de gran impacte visual.

El llibre es divideix en cinc grans capítols: Aproximació al país, Itineraris per Dublín, Itineraris per Irlanda, Necessitats del viatger (allotjaments, restaurants, botigues i distraccions) i Manual de Supervivència o informació pràctica. La informació que conté és abundantíssima per a satisfer les persones més exigents. Un extens índex ge-

neral de 17 pàgines, que apareix al final, és el complement indispensable per a una eficaç utilització de la guia.

J. Bordons

AL VOLTANT DE LA PLANA DE VIC

Joan M. Vives i Teixidó. Unió Excursionista de Catalunya. Barcelona 1996. 201 pàgs., il·l.

Guardonada amb el XXX Premi Sant Bernat, aquesta obra es divideix en dues parts que comprenen setze itineraris a peu i deu en BTT.

Cada part s'inicia amb una breu explicació de l'estructura dels itineraris i una relació de mapes que es poden consultar. Cada excursió va precedida d'una breu descripció general i d'un croquis on s'indiquen els llocs de pas més importants. Les excursions estan ressenyades amb suficients detalls, com acostuma a fer l'autor en els seus articles i publicacions. Al final del llibre s'hi troba un índex de tots els topònims esmentats, sempre útil en aquest tipus de guies.

J. Bordons

CATALUÑA

Guia turística. Edicions Michelin. Poitiers 1997. 256 pàgs., il·l.

Ens hem de congratular de l'aparició d'aquesta nova Guia Verda Michelin, dedicada a Catalunya, realitzada amb la col·laboració del Departament d'Indústria, Comerç i Turisme de la Generalitat de Catalunya.

De tots és conegut el prestigi i la completa informació que contenen les Guies Verdes i l'extensa col·lecció de les ja publicades. Recordem que de la dedicada a Espanya, fa uns vint anys, només corresponien a Catalunya 27 pàgines, mentre que l'actual de què ara tractem ens equipara amb qualsevol nació europea de les que tenen estat

propi. Això és un punt que cal destacar perquè incrementa el coneixement del nostre país en l'àmbit europeu i ens acredita.

Com totes les guies anteriorment publicades, aquesta s'inicia amb una llarga introducció sobre la geografia i el paisatge, la història, l'art, la llengua i la literatura, les tradicions, etc. Petits detalls a part, el contingut de la guia manté un ajustat equilibri i, segons consta en la contraportada, descriu més de 450 curiositats, classificades segons el sistema d'estrelles que ha fet famós Michelin, tres mapes generals, més de cent deu fotografies en color, més de trenta plànols de ciutats, monuments i mapes locals d'excel·lent execució. Les darreres pàgines es dediquen a informació pràctica i a les condicions de visita de museus, esglésies, monuments, parcs i altres indrets sotmesos a un horari limitat, acabant amb l'índex general. Destaquem també que, malgrat tractar-se d'una versió castellana, que pot tenir una més àmplia divulgació, s'ha respectat bé la toponímia catalana.

J. Bordons

PARQUE NACIONAL DE ORDESA Y MONTE PERDIDO

José Antonio Labordeta. Fotografies: Kim Castells. Editorial Juventud. Barcelona 1996. 120 pàgs., il·l.

En la majoria de llibres que parlen de muntanyes, les fotografies que acompanyen el text són un complement gràfic de l'obra que ajuda a la seva comprensió. El llibre que ara tenim al davant, que forma part de la col·lecció «La España mágica de Kim Castells», és una selecció de fotografies de paisatges de muntanya de gran valor artístic que es contempla com una autèntica obra d'art i que no necessita cap acompanyament escrit. En tot cas, n'hi ha prou amb unes ratlles d'inspiració poètica i uns breus peus de foto.

Amb unes fotografies d'ex-

traordinària qualitat i gran dimensió (el llibre té unes mides de 29 x 22 cm), uns petits peus de foto que designen la localització dins del Parc Nacional, al voltant del Mont Perdut, i uns brevíssims textos (en castellà i en anglès), el llibre produeix un fort impacte visual i proporciona un plaer que resulta difícil d'oblidar.

J. Bordons

EL PIRINEU. TRADICIONS I LLEGENDES

Joan Amades. Col·lecció «Biblioteca Pirinenca», núm. 24. Garsineu Edicions. Tremp 1997. 170 pàgs., il·l.

Un nou llibre que ve a engruixir la interessant col·lecció «Biblioteca Pirinenca», que a poc a poc va publicant textos que tenen com a objectiu donar a conèixer la realitat actual i els textos antics d'aquesta gran serralada.

El llibre que ara comentem és la reimpressió d'una obra del folklorista Joan Amades, un recull de quaranta-quatre llegendes i quatre grans tradicions pirinenques, aplegades en els anys trenta, i publicades l'any 1946, en una edició luxosa.

Aquella primera edició era il·lustrada amb magnífiques xil·lografies d'Enric Cristòfol Ricart —que l'actual edició també reproduceix— acolorides a mà per Manel Barragan, una obra de tirada limitada que en gran part va anar a parar a mans de bibliòfils i col·leccionistes.

Aquesta reimpressió permetrà al lector actual de gaudir amb més facilitat del millor recull llegendari pirinenc realitzat per aquest gran folklorista que és Joan Amades.

A la biblioteca trobareu un exemplar a la vostra disposició.

F. B.

ESCALADA EN ROCA

John Barry i Nigel Shepherd. Paidotribo. Barcelona. 127 pàgs., il·l. (Deportes de Aventuras).

Els qui es vulguin iniciar en el món de l'escalada poden op-

tar pel llibre de John Barry i Nigel Shepherd, on s'expliquen els principis d'aquest esport. Els autors, instructors professionals anglesos, ens endinsen en les tècniques d'escalada que ens ajudaran a fer-hi els primers passos. Les explicacions són senzilles i aclaridores. Com que una imatge val més que mil paraules, al llibre predomina la imatge visual mitjançant fotografies d'escaladors que realitzen la tècnica explicada al text. S'han considerat àmpliament els aspectes del material i de la seguretat, dos factors molt relacionats en aquesta pràctica esportiva. A través d'uns esquemes prou clars s'ensenya com fer els nusos i com treballar els punts d'ancoratge. Malgrat que l'obra se centra en l'escalada en roca, s'hi inclou un capítol dedicat a l'escalada de murs i edificis, vist com un complement de l'escalada a la muntanya.

S'inclou també una breu descripció de les millors zones del món per a escalar (l'Estat espanyol inclòs). És important fer ressaltar que els autors han afegit unes breus normes d'ètica per a escaladors, que no pretenen sinó facilitar la convivència i el respecte a la resta de companys d'esport.

Josep Vives

MANUAL DE ESCALADA DEPORTIVA Y ENTRENAMIENTO

Patxi Arocena. «Manuales Desnivel». Madrid 1997. 93 p.

Amb una mateixa finalitat, però un estil diferent i amb un caire més tècnic que l'anterior llibre, Patxi Arocena ens intentarà introduir en l'exercici de l'escalada. La primera part del llibre es dedica a la tècnica, amb suggeriments sobre el tipus de material més adequat. El text es reforça amb fotografies en blanc i negre i alguns esquemes que ajuden a comprendre millor les indicacions.

La segona part de l'obra parla exhaustivament sobre el tipus d'entrenament que requereixen les persones que practiquen l'es-

calada. Com respirar, quins exercicis realitzar o com visualitzar les millors vies d'escalada són alguns dels aspectes que es destaquen. Es proposen diferents plans d'entrenament diari (d'iniciació, mitjà i alt) per a mantenir una convenient forma física que permeti millorar el nostre rendiment.

Aquests aspectes es complementen amb unes recomanacions sobre la millor dieta a seguir i algunes indicacions a considerar en cas d'accidents.

En resum, un bon llibre per als qui fa poc que practiquen aquest esport o per als qui volen millorar el seu entrenament.

Josep Vives

TÉCNICAS DE BIG WALL

Mike Strassman (coordinador). «Manuales Desnivel». Madrid 1995. 115 p.

Els qui realitzen escalada de llargues vies de grans parets trobaran en aquest llibre un conjunt de treballs de diferents escaladors on s'ensenyen diversos trucs i tècniques.

Les tècniques s'expliquen en «temps reals», és a dir, els autors simulen un exemple i van indicant el que cal fer i el tipus de material més adequat.

Són de destacar també el capítol dedicat a la història de les escalades en grans parets i el que tracta sobre el comportament de l'escalador a la muntanya.

L'obra es completa amb dos apèndixs: el primer és un glossari de termes i expressions específiques del vocabulari dels escaladors i el segon una relació de grans parets d'Amèrica del Nord. És d'agrair que els editors hagin afegit també una relació de zones de l'Estat espanyol on es pot practicar aquest tipus d'escalada.

Josep Vives

ESCALADAS EN HIELO Y NIEVE EN LOS ALPES

Joan Quintana i Paredes. Desnivel. Madrid 1997. 245 p., il·l.

Aquesta obra cobreix un important forat pel que fa a l'alpinisme en gel als Alps, ja que fins ara s'havia de recórrer a bibliografia estrangera.

Es descriuen més de cent itineraris, clàssics i més moderns, i de diferents graus de dificultat, els quals s'indiquen amb el sistema de graduació a doble escala. Cada proposta inclou, naturalment, les dades tècniques de l'ascensió (altitud, dificultat, desnivell, etc.) i s'acompanya d'una fotografia del cim a escalar amb una ratlla sobreimpresa que ajuda a veure l'itinerari.

De la mateixa manera, al començament de cada gran àrea geogràfica s'afegeix un petit plànol amb indicació dels diferents refugis, així com comentaris del mateix autor on ens fa un seguit de recomanacions pràctiques.

Cal destacar la selecció bibliogràfica que acompanya l'obra i que ens pot ajudar a completar la nostra biblioteca particular.

Josep Vives

PIRINEOS. LOS TRESMILES EN 30 JORNADAS

Miquel Capdevila. Ed. Martínez Roca. Barcelona 1997. 225 pàgs., il·l.

Miquel Capdevila, un dels membres de l'equip que coordinat per Juan Buyse ha establert la llista dels tres mil del Pirineu, oficialitzada per la UIAA, ha estat atacat de ple per l'afició de col·leccionar tots aquests cims. I per això no ha dubtat de fer-ho de la manera més ràpida possible, encadenant en una jornada la major quantitat de tres mil, al voltant d'un punt de sortida.

Resultat d'aquesta manera de procedir és aquesta guia per a encadenar, aquell que pugui i vulgui fer-ho, tots els tres mil del Pirineu en trenta jornades, començant pel primer massís de tres mil metres, el Balaitós, i acabant amb la nostra pica d'Estats, l'últim abans de la Mediterrània.

D'una manera breu, assenyalen en cada etapa el punt de partida, i com arribar-hi, per a descriure a continuació la més llarga o curta cavalcada, segons les característiques de la zona. Descripcions breus, però que normalment serviran per a seguir l'itinerari sense gaires complicacions.

Unes quantes fotografies en color i blanc i negre il·lustren el text. Una observació estrictament personal a fer-hi: ¿Cal córrer tant per a fer com més cims millors, o és més satisfactori gaudir de la grandiositat de la natura amb una bona mica més de tranquil·litat? Vull fer-ho notar perquè per a la majoria de muntanyencs els horaris proposats resultaran extremadament breus.

J. M. S. A.

LA VALL DE LORD. Guia turística i excursionista

Jaume Fruitós i Sayol. Sant Llorenç de Morunys 1997. 203 pàgs., il·l.

Encaixada entre les serres del Port del Comte i del Verd, la vall de Lord és una de les més desconegudes del Pirineu català i aquesta guia ve a omplir un buit i té per objectiu donar a conèixer els seus trets principals i les seves bel·leses.

El llibre es pot dividir en diferents parts. La primera es dedica a proporcionar una visió general de la vall des dels aspectes geogràfic, històric, econòmic, demogràfic i arqueològic. En una segona part s'inclouen els itineraris turístics (15) i en una altra les excursions a peu (10). Les últimes pàgines estan dedicades a un vocabulari de muntanya i a l'índex d'il·lustracions (fotografies i dibuixos).

Els itineraris es descriuen amb abundants detalls, les il·lustracions, en blanc i negre i en color, ofereixen interessants aspectes i els bonics dibuixos de Josep Fruitós reproduïen amb força realisme aspectes de les esglésies i alguns ponts. Annex al llibre s'hi troba un mapa en

color de la vall de Lord, a escala 1:50.000, basat en el de l'Institut Cartogràfic de Catalunya, on figuren tots els itineraris.

J. Bordons

LES ILLES MEDES

Ramon Fortià Rius. Edicions Brau. Figueres 1996. 111 pàgs., il·l.

Les illes Medes són un dels espais naturals de Catalunya més visitats i l'originalitat dels seus paisatges ha fet desenvolupar un important sector turístic i de serveis a la localitat de l'Estartit. Diverses publicacions han anat divulgant aquells paisatges, però, fins ara, no havia aparegut una autèntica guia per a visitar-les.

Aquest llibre pretén descobrir la vida de les Illes i, a tal efecte, proposa deu itineraris. Amb una magnífica presentació i abundants detalls de tot ordre, s'hi expliquen les seves característiques i el seu origen; els noms dels llocs, l'ocupació humana, la vida sota l'aigua, la vida a la superfície, les aus i les possibilitats de visita amb alguns itineraris. Són especialment interessants les pàgines dedicades a la vida vegetal, la fauna invertebrada i el corall; els peixos, els mamífers marins i les aus. Les excel·lents fotografies i dibuixos que acompanyen el text són un complement gràfic de gran valor, així com els mapes que acompanyen cada un dels itineraris. El llibre entra per la vista i interessa per la seva completa informació.

J. Bordons

100 CUMBRES DEL PIRINEO ARAGONÉS

David Atela. SUA Edizioak. Bilbao 1997. 431 pàgs., il·l.

Aquesta vegada, SUA s'introdueix pel Pirineu aragonès per tal d'accedir als seus cims més destacats, des dels límits amb Navarra fins a la di-

visòria amb el Pirineu Català.

Després d'una breu introducció, el llibre distribueix els itineraris per sectors, en sis capítols. Cada capítol s'inicia amb una breu descripció general de l'espai tractat. Els cims, numerats per ordre d'aparició, encapçalen les pàgines amb el nom i l'altitud, i a continuació es fa la presentació de la muntanya i la fitxa tècnica i tot seguit la descripció de l'itinerari o itineraris. Aquesta descripció es divideix en tres parts: l'aproximació en vehicle; la pujada al refugi, en els casos que l'horari a peu és massa llarg i existeix refugi, i la pujada o escalada del cim. La informació s'acompanya amb vistosos i detallats mapes i en molts casos dibuixos fets sobre fotografies reproduïnt l'aspecte de la muntanya, amb l'itinerari d'ascensió.

Al final del llibre s'inclou una llista dels pics per altituds indicant el número d'ordre que tenen en el llibre; un índex de pics segons dificultats i desnivells i una altra llista amb les dades dels diferents refugis i càmpings. Pensat tant per a muntanyencs experimentats com per a escaladors i esquiadors, és un llibre molt complet i detallat en tots els aspectes.

J. Bordons

PARQUE NATURAL DE CEBOLLERA

Jesús Manuel Pablo Ramírez. «Rutas y Paseos». SUA Edizioak. Bilbao 1997. 78 pàgs., il·l.

Com és habitual en tots els llibres de la mateixa col·lecció, aquí s'ofereixen una sèrie d'itineraris per a donar a conèixer un espai natural. Aquesta vegada, SUA ha optat per la serra de Cebollera i el seu parc natural, situats al sud de la comunitat de La Rioja i fent frontera amb la província de Sòria, dins la regió de Cameros.

En 15 itineraris que recorren els indrets més representatius del parc, precedits d'una introducció on s'expliquen d'una manera resumida els trets geogràfics, la història, la vegetació i la fauna,

els pobles, les tradicions i els costums, el llibre ens condueix pels bells paratges de la serra, acompanyant els recorreguts amb mapes acolorits i escaients fotografies en color. No hi manquen les informacions pràctiques i una extensa bibliografia.

Junt amb el llibre es presenta un mapa de gran dimensió i dibuixat a mà on figuren les altituds, rius, pobles, refugis i camins.

J. Bordons

FALLES I FRANQUISME A VALÈNCIA

Gil-Manuel Hernández i Martí. «Recerca i pensament», 3. Ed. Afers. Catarroja (País Valencià) 1996. 409 p.

Aquest professor de la Universitat de València ens endinsa en un interessant recorregut per la història de les falles, l'expressió popular més coneguda arreu del folklore valencià, les primeres manifestacions de la qual trobaríem a les acaballes del segle XVIII, tot i que caldrà esperar a l'arribada del segle XIX per a la seva consolidació.

Aquest treball no queda circumscribit a l'àmbit històric sinó que s'intenten posar de manifest totes les implicacions polítiques i socials que aquesta festa ha tingut al País Valencià. Independentment de l'època política, les falles han estat sempre objecte d'interès per a ésser manipulades pel corrent governant. Per exemple, i com es diu en el pròleg, les falles seran un dels símbols de la «valenciania» (allò de la combinació entre el «regionalismo prudente» i un «españolismo entusiasta»), origen en gran part de l'anticatalanisme crònic de les classes dominants valencianes.

Com el títol indica, l'obra se centra en l'evolució del moviment faller en el període comprès entre 1936 i 1975, analitzant com el franquisme estigué especialment interessat a controlar aquesta festa, mitjançant la censura dels temes de

les falles o amb el discurs ideològic d'alguns dels dirigents de les associacions falleres. L'autor, bon coneixedor d'aquest món, aporta interessants dades sobre el nombre total de falles per any i els principals temes tractats pels fallers. D'aquest important recull de dades, l'autor en deriva el que ell anomena *cosmovisió fallera*, unes interessants conclusions basades en els arguments fallers principals durant el franquisme: «antimodernitat, crítica de la dona i del matrimoni, el gust pel bròfec i els temes sexuals juntament amb un peculiar puritanisme...» (pàg. 361).

Josep Vives

GUÍA ALIMENTICIA DEL DEPORTISTA (2ª ed.)

A. F. Creff i L. Bérard. «Bolsillo», 39. Mensajero. Bilbao 1987. 306 pàgs.

L'alimentació de l'esportista és un element molt important en el conjunt de factors que cal considerar quan es parla de rendiment esportiu. L'esforç que cal realitzar en les pràctiques esportives s'ha de veure compensat amb una ingesta d'aliments degudament equilibrada.

Guía alimenticia del deportista aborda la temàtica de la nutrició esportiva estructurant-la en tres parts principals: una breu història de l'alimentació esportiva, principis de la dietètica i, finalment, l'aplicació d'aquests principis a la pràctica esportiva. Els autors han intentat en tot moment simplificar la màxim la terminologia emprada, sense perdre per això el rigor que qualsevol obra de divulgació científica ha de tenir.

Trobem algunes pàgines dedicades especialment als esports de muntanya. Així, a la pàg. 211 ens parla de l'alpinisme i se suggereixen uns menús on s'han considerat, no tan sols els requeriments energètics, sinó també aspectes com l'altitud i la temperatura. Igualment trobem alguna indicació per als que practiquen el vol sense motor (pàg. 239) i l'espeleologia (pàg. 225).

En definitiva, un llibre eminentment pràctic destinat a persones que vulguin endinsar-se en el món de l'alimentació equilibrada.

Josep Vives

MEDICINA DEL EJERCICIO FÍSICO Y DEL DEPORTE PARA LA ATENCIÓN A LA SALUD

Ricardo Ortega Sánchez-Pinilla. Díaz de Santos. Madrid 1992. XXI, 651 pàgs.

La medicina esportiva és una de les especialitats mèdiques que més s'han desenvolupat en els darrers anys. A l'hora de practicar qualsevol esport cal assessorar-se dels requeriments físics adequats que necessita-rem.

El manual d'Ortega Sánchez-Pinilla aborda aquesta temàtica sota tres punts de vista: el de la prevenció, l'assistencial i el rehabilitador. L'obra, dirigida a persones que ja estiguin familiaritzades amb la matèria, tracta dels següents aspectes: fisiologia, la forma física i el seu manteniment, reconeixements mèdics, esports en estat de malalties determinades (cardiopaties, etc.) i esports en funció de l'edat de qui el practica.

És destacable el capítol dedicat a l'assistència mèdica en grans esdeveniments esportius. Igualment trobarem una part del llibre dedicada als efectes de la climatologia sobre la pràctica esportiva.

Completen aquest document un seguit d'indicacions per a esportistes que pateixen malalties concretes.

Josep Vives

EXCURSIONES INÉDITAS PARA EL OTOÑO

Diversos autors. Amaya Touring Club. Madrid 1996. 225 pàgs., il·l.

Aprofitant els canvis que presenta la natura durant la tardor, aquesta guia proposa 52 originals excursions per boscos de fulla caduca per a gaudir d'uns paratges de gran bellesa, esco-

llits entre els millors de la península Ibèrica. Es tracta d'unes excursions fàcils i sense cap dificultat que permeten descobrir nous aspectes de la natura.

El llibre està dedicat preferentment als boscos, escollint per les seves belles tonalitats tardorals les fagedes, les roures, les castanyedes i els arbres de ribera. En la segona meitat, el llibre ens porta també per les grans reserves de caça, amb la possibilitat de presenciar espectaculars episodis durant l'època del zel dels grans mamífers i, finalment, ofereix un bon nombre d'excursions per les zones humides, marítimes i interiors, per a conèixer les rutes de les aus migratòries, de les quals la península és un dels llocs de pas preferits. D'uns i altres en descobreix punts d'observació privilegiats.

Ben diferent de les guies d'excursió corrents, és un llibre molt ben presentat i manejable a la vegada. Il·lustrat amb excel·lents fotografies, cada itinerari inclou un mapa detallat i un requadre on s'informa dels accessos i de les dades pràctiques. El text ofereix un notable interès i la redacció assoleix un nivell poc habitual en la majoria de guies, destacant les pàgines dedicades a les migracions. Un complet índex al final conté tots els noms que figuren en el text.

J. Bordons

ANDORRA: TURISMO RURAL Y AVENTURA PIRINEOS ORIENTALES Y ROSELLÓN: TURISMO RURAL Y AVENTURA

Jordi Bastard. «Guías Camino Verde». CEAC. Barcelona 1996. 144 pàgs., il·l.

Les «Guías Camino Verde» intenten donar una resposta a la necessitat creixent que tenen moltes persones de fer turisme alternatiu, un turisme basat en el contacte amb la natura.

És per això que aquestes guies posen especial èmfasi en els itineraris excursionistes (a peu o en cotxe) i en la descripció

del medi natural.

La guia dedicada a Andorra ens descobreix una Andorra diferent de la dels carrers de botigues. Se'ns presenta el país amb una interessant ressenya històrica que ajuda a fer comprendre la singularitat del seu origen. A continuació es fa una descripció geogràfica a partir de les parròquies andorranes, incloent-hi aspectes econòmics (no us perdeu el capítol dedicat a la fabricació –i contraband– de tabac!). El gruix de la guia és dedicat a proposar itineraris d'excursions per les contrades andorranes (alguns amb origen o final a Catalunya). Cal destacar que els itineraris estan descrits pas a pas i es complementen amb mapes topogràfics per a no despistar-nos. Per a reposar i menjar com cal s'ha inclòs una relació de refugis de muntanya i restaurants, amb indicació de preus i plats suggerits.

L'autor no ha oblidat l'esquí i ens ofereix una relació de les estacions existents, amb dades sobre les seves característiques principals.

El text s'acompanya sempre de fotos en colors dels indrets visitats. Aquesta és una bona guia per a conèixer l'altra Andorra.

Semblants característiques trobem a la guia dedicada al Pirineu oriental i el Rosselló. L'autor ens presenta itineraris que transcorren pel Rosselló, Vallespir, el Conflent, la Cerdanya i el Capcir. La informació de cada regió es presenta distribuïda seguint sempre el mateix esquema: després d'una introducció històrica general de la zona, es presenten els trets geogràfics característics per a després proposar diferents itineraris (per a fer a peu, en cotxe o bicicleta). L'autor ens indica les hores previstes de travessa i s'acompanya el text d'aclaridors mapes topogràfics. La guia presenta també un seguit d'allotjaments i llocs on menjar, com un resum dels principals monuments que es poden visitar.

Així, doncs, unes guies per als qui vulguin conèixer d'aquestes contrades alguna cosa més que els seus monuments.

Josep Vives

ESPORTS ENTENÇA

ENS HEM TRASLLADAT A

ARIBAU, 95

entre Mallorca i Provença

Tel. **454 78 66**

BARCELONA

GRAN EXPOSICIÓ
TENDES, SACS,
MOTXILLES, BOTES,
ROBA-MUNTANYA,
MATERIAL ESCALADA,
ALPINISME,
ESPELEOLOGIA.

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

Club Alpí Català

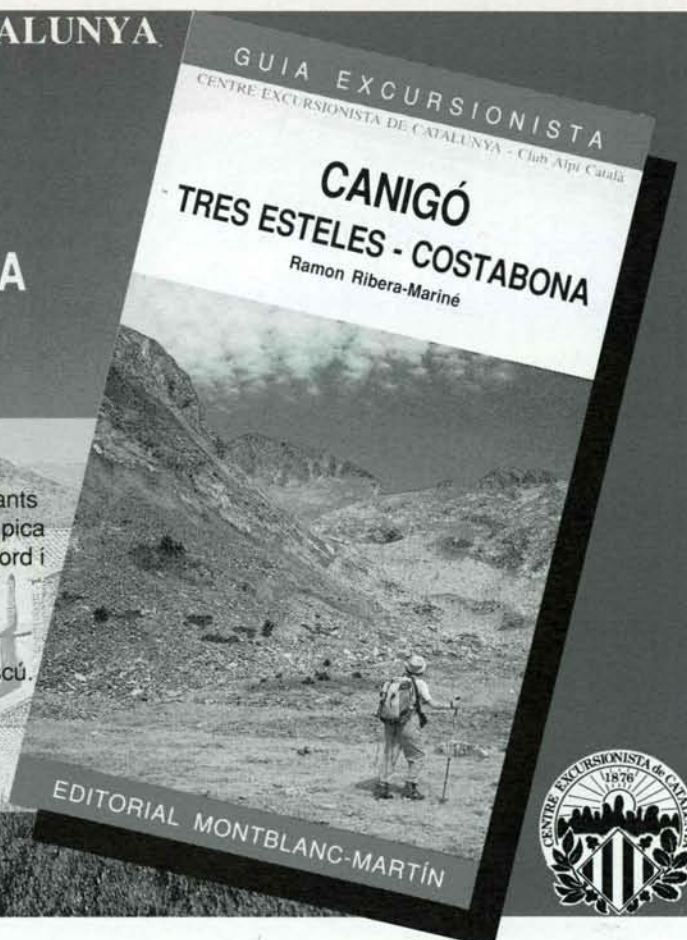
CANIGÓ **TRES ESTELES - COSTABONA**

Ramon Ribera-Mariné

- Aquesta guia del Canigó, Tres Esteles i Costabona, conté 28 itineraris per a recórrer l'extrem est del Pirineu oriental, amb tants al·licients muntanyencs i paisatgístics, entre els quals hi ha la pica del Canigó, una muntanya emblemàtica per als catalans del nord i del sud del Pirineu.
- A més, aquesta guia us ofereix una sèrie de 26 variants dels itineraris, de manera que podreu configurar una infinitat de recorreguts d'acord amb els gustos i les possibilitats de cadascú.
- Es tracta d'una guia que us permetrà descobrir aquestes muntanyes pirinenques tan boniques i alhora tan carregades d'història i de significació.

EDITORIAL MONTBLANC-MARTÍN

c/ Nena Casas, 73-75 - 08017 Barcelona. Tel./Fax: (93) 204 43 97

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

Club Alpí Català

PUIGSACALM BELLMUNT

David Aloy i M. Mercè Lleonart

- Aquesta guia de les muntanyes del Puigsacalm, Bellmunt i Milany us ofereix un repertori de 41 itineraris per a recórrer aquesta regió del Pre-pirineu, amb tants al·licients paisatgístics i cromàtics.
- Els itineraris d'aquesta guia es divideixen en quatre grans apartats: Bellmunt i la serra de Curull, Puigsacalm, serres de Milany i de Santa Magdalena de Cambrils, i rodalies de Ripoll i de Sant Joan de les Abadesses.
- Es tracta d'una guia que us permetrà redescobrir bells i entranyables paisatges i gaudir de la llum i el color d'indrets inoblidables.

EDITORIAL MONTBLANC-MARTÍN

c/. Nena Casas, 73-75 - 08017 Barcelona - Tel./Fax: (93) 204 43 97

Es una publicació del

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

Club Alpí Català

LA VALL DE NÚRIA

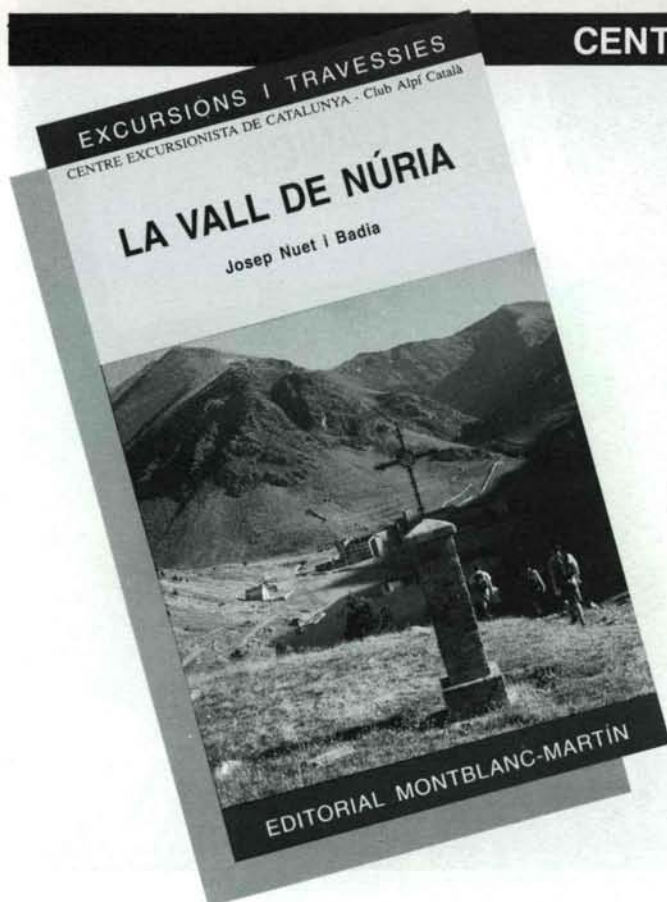
Josep Nuet i Badia

- Aquesta guia de muntanya us ofereix una descripció detallada i documentada dels camins de la vall de Núria, distribuïts en 30 itineraris.
- Hi trobareu els grans camins d'aproximació (GR, travessia del Pirineu), els camins tradicionals que han seguit els pelegrins de tots els temps per anar al santuari de la Mare de Déu i 49 excursions per a fer des de Núria.
- Tot plegat perquè pugueu recórrer aquestes valls del Pirineu oriental i gaudir dels seus paisatges i els seus camins, fent una estada a Núria o una travessia de muntanya.

EDITORIAL MONTBLANC-MARTÍN

c/. Nena Casas, 73-75 - 08017 Barcelona

Tel./Fax: (93) 204 43 97

GUIES DEL CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

REFUGI D'AMITGES

Parc Nacional d'Aigüestortes i Estany de Sant Maurici

NÚRIA GARCIA I QUERA

Quaranta-tres itineraris que descriuen ascensions a cims, aproximacions a d'altres refugis de la zona, crestejades, traveses... Un reguitzell de possibilitats, sempre des d'Amitges, que permeten trepitjar la muntanya quan la neu ja s'ha fos.

MONT-ROIG - CERTASCAN (Vall de Cardós)

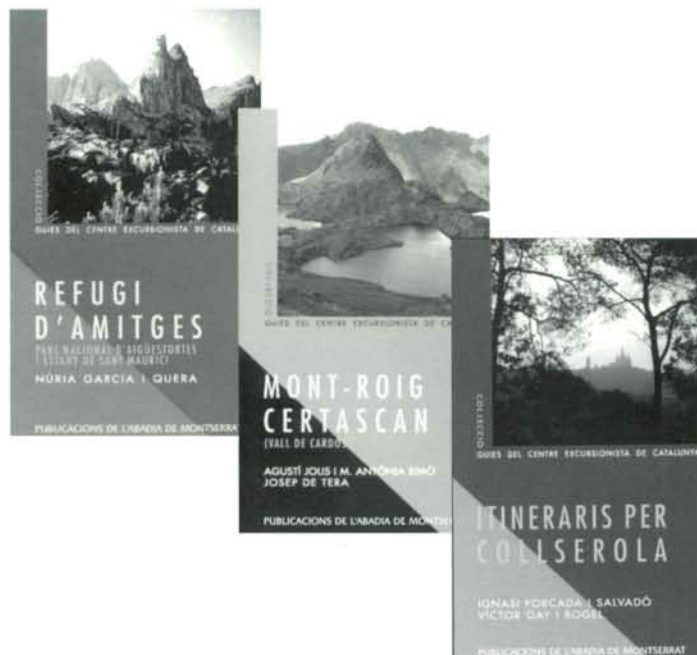
AGUSTÍ JOLIS, M. ANTÒNIA SIMÓ I JOSEP DE TERA.

Entre el Mont-roig a ponent i el Certascan a llevant, reis de la regió, s'estén un enfilall de cims de gran caràcter muntanyenc.

ITINERARIS PER COLLSEROLA

IGNASI FORCADA SALVADÓ I VÍCTOR GAY ROGEL

Un seguit d'itineraris escrits per a donar a conèixer la Serra de Collserola i per a facilitar-ne les caminades. Itineraris d'una gran bellesa paisatgística, de poca dificultat i que es poden fer tots en menys de quatre hores, és a dir, en un matí o una tarda.

PUBLICACIONS DE L'ABADIA DE MONTSERRAT

Ausiàs Marc, 92-98 int. - Fax 247 35 94 - 08013 Barcelona
Distribució: L'Arc de Berà, Centre Difusor d'Edicions Catalanes - Comandes i administració:
Polígon Montigalà, Bèlgica, 6 i 7 - Tel. 465 30 08 - Fax 465 87 90 - 08917 Badalona

OT ALLÒ QUE US INTERESSA

Més de 70 revistes d'abast nacional estan associades a l'APPEC.

Per a més informació: APPEC Rambla de Catalunya, 10, 1 er.

08007 Barcelona Tel. 412 76 28 Fax: 317 83 86

Ho trobareu a les revistes en català

A.P.P.E.C
ASSOCIACIÓ
DE PUBLICACIONS
PERIÒDIQUES
EN CATALÀ

INFORMACIÓ GENERAL
INFANTIL I JUVENIL
CULTURA
RELIGIÓ
POLÍTICA
PEDAGOGIA
AGRICULTURA I RAMADERIA
ESPORTS
MÚSICA
ARTS PLÀSTIQUES
TEATRE I CINEMA
CIÈNCIA I TECNOLOGIA
ENTRETENIMENTS
HISTÒRIA
FOLKLORE
SATÍRIQUES
ARTS DECORATIVES

La televisió d'aquest estiu.

A la muntanya, a la platja o allà on siguis, connecta amb TV3. El millor lloc per passar l'estiu.

La teva